

ВІСТНИК

МІСЯЧНИК ЛІТЕРАТУРИ, МИС-
ТЕЦТВА, НАУКИ Й ГРОМАД-
СЬКОГО ЖИТТЯ.

ЗМІСТ:

Евген Маланюк: На грані . . .	859	Михайло Островерка: Макіявель	
С. Кушніренко: Марш молодих	859	в інших і в нас	888
В будучину	860	О. В.: Сталін як „добродій“ України	890
Петр Безруч: (перекл. Л. Мо-		Л. Граничка: Тимотей Бордуляк	896
сендз) Кактус	860	Юрій Клєн: Слово живе і мертве	902
Юрій Станинськ: Трагічна по-		Станарськ: Теплий кожух . . .	909
милка	861	Г. Р.: Масонські таємниці . . .	915
Редіард Кіплінг: (перекл. Г. Чи-		Вол. Бірчак: Про альманах за-	
каленко) Вулик	865	карпатських письменників . .	923
Мр В. Д.: Дон Еміліо Моля Відаля	879	М. Л.: З пресового фільму . .	929
Дріє ля Рошель: В школі новіт-		Бібліографія	931
них спартанців	883	Від Адміністрації	936

РІЧНИК IV
КНИЖКА 12

ТОМ IV
ГРУДЕНЬ

1936

Адреса редакції й адміністрації: ЛЬВІВ, Чарнецького 26 н. 21.
Чекове conto П. К. О. 500/371.

Відновляйте передплату

на 1937 рік

**на ВІСТНИК
КВАРТАЛЬНИК ВІСТНИКА**

Хто з краю або з Чехії пришле річну
передплату до кінця грудня б. р.,
платить за Вістник

ЛИШЕ ЗЛ. 20

Закордонний передплатник, що в грудні вишле одноразово
зл. 25 — матиме заплачений Вістник за весь 1937 рік.

Квартальника Вістника

в 1937 р. вийде, як дотепер, 4 книжки в ціні
від зл. 1 до зл. 2.

Річна передплата виносить зл. 4 платних згори.

Для закордону зл. 5.

Річна передплата „Квартальника“ для передплатників
„Вістника“ виносить зл. 2. Для закордону зл. 3.

В 1-й половині грудня вийде 4-та книжка нашого Кварталь-
ника за 1936 р.

д-р М. АНТОНОВИЧ

МАРШАЛ ВПЕРЕД
(БЛЮХЕР)

Взірець великого повстанця, партизана-вояка, що під Ва-
терльоом задав останній удар гнобителів свого народу.
Ціна книжки зл. 1'50, для передплатників Вістника — зл. 0'75.

П 12531 / 1936
Р. 4 кн. 12
39437

ВІСТНИК

МІСЯЧНИК ЛІТЕРАТУРИ, МИСТЕЦТВА, НАУКИ
Й ГРОМАДСЬКОГО ЖИТТЯ

РІЧНИК IV-ий

1936

У Л Ї В О В І

Друк. З. Медицький — Тиктор, Львів, Бляхарська 9.

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України
4278

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

Зміст річника

(Числа вказують сторінки)

I ПОЕЗІЇ

М. В.: *** 243.

Киднир: Стара Гвардія 85, Тройка 402.

Юрій Клен: Лот 81, Франкфурт на Майні 162, Два сонети 241, Рокованість 321, Лесбія 483, Беатріче 484, Жанна д'Арк 619, Предтеча 780.

Богдан Кравців: *** 3, 3 еротик 4.

Сергій Кушніренко: Вірля на припоні 242, Атавізм 243, Сьогодні 322, Молодій матері 323, По дощі 401, *** 485, Спис 485, *** 624, Психопортрет 625, Епізод 699, Марш молодих 859, В будуччину 860.

Юрій Ліпа: Могила незнаного бійця 84.

Евген Маланюк: Місячна соната 1, *** 83, 2 X 1935 241, 25 травня 1926 р. 482, Квітень 624, На грані 859.

Леонид Мосендз: *Romona militans* A. D. MDCCCXIX 161, *Romona militans* A. D. DCCCXIX 481.

О. Ольжич: *** 401.

Олена Теліга: Чорна Площа 82, Лист 779.

Петр Безруч (перекл. Л. Мосендз): Цезарева смерть 782, Кактус 860.

Стефан Георге (перекл. Ю. Клен): Нова Держава 699.

II БЕЛЕТРИСТИКА, СПОМИНИ Й РЕПОРТАЖІ

Ростислав Берладник: Вояк відходить 86.

Вол. Бірчак: Дрогобицький бунт 337, Демагогія 498.

Мирон Гавур: Король городів 244.

Леонид Мосендз: *Ното lenis* 324.

Жигмонт Прозишин: Ромен Мас 551.

Улас Самчук: Помста Гафи 783.

Юрій Станинець: Трагічна помилка 861.

Роман Юнак: Збори і зїзди 581, Велика глуша 689.

Маргрет Бовері: Там, на Сході 421.

Фредрик Говерд (перекл. Н. Я.): Губернатор уступає 486.

Сидні Денгем (перекл. о. Т. Д. Волохатюк): Запас і попит 329.

Шарльота Докстадер (перекл. В. Лисянська): Коти 403.

Пер Домінік (перекл. В. Лисянська): За чи проти аморетто 702.

Вентура Гарсія Кальдерон (перекл. Г. Чикаленко): Капіріціо 4.

- Редіярд Кіплінг* (перекл. Г. Чикаленко): Віліям Завойовник 163, Вулик 865.
Б. Мінхгавзен (перекл. О. Р.): Зузу і Люлю 625.
Нето: При дворі негуса 66.
І. Солоневич: Росія в концентраційному таборі 17.
Анна Стюарт (перекл. Софія Куликівна): Успішна смерть Миколи Берга 494.
Жан Жерар Флері (перекл. Ж. П.): Вільна людина в Світах 636, Білі ночі в червоному місті 794.

III КРИТИКА ЛІТЕРАТУРНА, ПУБЛІЦИСТИКА, НАУКА, МИСТЕЦТВО

- Л. Б-о*: Еспанія в крові і в огні 881.
Вол. Бірчак: Про альманах закарпатських письменників 923.
О. В.: „L. sa deserta” 224, Проклята золота середина 687, Ленін як теоретик »пролетарського» асиміляторства 834, Сталін як »добродій» України 890.
о. Т. В.: Такий я чоловік 510.
Дарія Віконська: Буття й знання 720.
Лідія Горбачева: Адвокат Мартіян 116.
Мирослав Гоца: Гума як організаційний ідеал 554.
Л. Гранічка: На полях Самчукової »Волині» 515, Тимотей Бордуляк 896.
Др. Остап Грицай: Фенікс Еспанії (Льопе де Вега) 8.
Д. Д.: Перспективи 452.
Мр. В. Д.: Дон Еміліо Моля Відаль 879.
В. Дальній: Солодкий Горький 647.
Devius: Франція на переломі 669.
Дмитро Донцов: Про баронів середновіччя і баранів з байки 50, Коли вмирає легенда 294, Вони і ми 371, »Згода в сімействі» 587, Великий бенкет 742.
Вол. Дорошенко: Микола Устиянович 44, Шкільні задачі Івана Франка 537.
В. Іванис: Сировина для чорної металургії на Україні і Кавказі 283, Українська чорна металургія 762.
К. Інцигур: »Народний фронт» без маски 445.
Р. К.: Хто переможе в майбутній війні? 730.
І. Каюк: Бути відпорним! 430.
О. Кей: На порозі нової доби 40, Оскар Уайльд про завдання мистецтва 135, Величень на глиняних ногах 202.
Юрій Клен: Слово живе і мертве 828, 902.
Іван Корвіцький: З психології поетичних образів 278, Про рідну богослужбну мову 417, Ще про церковні справи 715.
Володимир Кубійович: Національні відносини в Галичині в світлі перепису з 9 XII 1931 р. 211, Людність Зах. Волині 815.

М. Л.: З пресового фільму 71, 150, 228, 310, 395, 469, 606, 693, 767, 853, 929.

Степан Луцик: Посмертна вистава творів О. Новаківського 291.

Евг. М.: Світ, що згинув 734.

Евген Маланюк: Шевченко і його доба 191, «Толстоевський» 257, Поезія і вірші 567.

В. Морозович і А. Марченко: Справа церковного відродження 649.

Леонид Мосендз: Маргіналії до «Української доби» Ю. Липи 728.

М. Мухин: Проф. М. Грушевський 102, 194, 268, Народовці 70-тих років XIX стол. супроти Драгоманова 349.

Михайло Острроверха: Нова Італія 37, Перемога фашизму 439, Макіявель в інших і в нас 888.

О. Переяславський: Зовнішня Монголія 656.

Г. Р.: Масонські таємниці 915.

М. Р.: Націоналізм 122.

О. Р.: На манівцях 138, Комінтерн в Союзі Народів 544.

Сганарель: Ярема і Яреми 756, «Маргінезовий край» 849, Теплий кожух 909.

П. Талан: Шевченкова «Катерина» і коментатори 364.

О. Теліга: Лист до Редакції 73.

Ганна Чикаленко: З історії ірландського театру 127.

Гордій Явір: Прогнози Шпенглера 424.

*** Масонерія і фашизм 548, Погорда смерті японців 740, Револуційний Трибунал в Суасоні 824.

Поль Валері: Як деклямувати вірші? 414.

Др. Артур Голуб: Що зможе завзяття 367.

П. М. Ейбел: Де Валера 144.

Ж. Жакобі: Диктатура профітаріату 289.

Р. К.: Хто переможе в майбутній війні? 730.

Герберт Н. Кассон: Статті і статейки про успішність торговельних справ 520.

Ватсон Кіркконел (перекл. о. Т. Волохатюк): Українська поезія в Канаді 441.

Лестер Коген: Хрест, півмісяць і звізда 307.

А. Крон: Гарматне мясо Комінтерну 388.

Андре Моруа: Джозеф Конрад 28.

Шарль Нордман: Геракліт, предвісник модерної науки 392.

М. А. Пігерс: Пропаганда підчас війни 25.

Др. Пал. Попнов: Економічна конкуренція послів і родина 752.

Раймонд Рекюлі: Толстой і большевізм 209.

Дріє Ля Рошель: В школі новітніх спартанців 883.

Карл Сілекс: Шкільне виховання в Англії 805.

Де ля Фушардієр: Чому я не комуніст? 713.

Бібліографія: 73, 153, 233, 315, 397, 472, 611, 695, 771, 855, 931.

Евген Маланюк

На грані

Вже перейшла блакитна повінь
І ти не Симон, а — Петро.
Вже замість білої любови
Лютує в жилах чорна кров.

Лиш дим і чад спливають мертво,
Й холоде скудний попіл мій,
Де на каміннім серці жертва
Палала в зморі вогняній.

Літа зпливаються з віками,
Готичні застигають дні,
Зливаючись в крилатий камінь
На неборному вогні.

С. Кушніреню

Марш молодих

Орлами нам в синь вилітять!
Так ваблять залізнії грюки —
Колеса найтяжчих гармат...
Бригади чобіт по бруках...

Що холод? Що рання весна?
Мов пробіски встанем зпід снігу. —
Зчорніла в степу борозна,
Зводяніли жорстокі криги.

Ми скоро покажем батькам
Як спрагли серця наші й груди
І вперше десь випаде нам
Ворожі окопи здобути...

В будуччину

Росте, гартується — мужніє,
Пливе в майбутність сілюетом,
Як одчайдушний цей полет,
Які жажливі будуть дії!...

Ні, це не провесінь бунтарна.
Вже сумнів серця не розтопить
Ось тріумфально незабаром
Нам крочить тисячами попліч!...

Росте, координує мязи
Незломний, молодий і впертий,
Це — Він, це ми, це кожний з нас,
Що принесе себе у жертву...

Петр Безруч
(Petr Bezruč)

Кактус

За вікном темним, в сірім вазоні
грубий, шпичастий їжився кактус.
Одного ранку
червоний вибивсь з штурпака келих,
червоний цвіт.

Ми мали поета, що інші мав очі,
що в зашаних, пишних кохавсь трояндах.
Дзвінким дістіхом
вславив троянду й огудив гордо
шкарлатний цвіт.

Є шорсткі душі, в житті самотні,
терни і вістря залили їх вщерть.
Що мали в серці?
Як що зацвіли і цвіли нічю,
ось, шкарлатний цвіт...

(З чеської переклав Л. Мосендз)

Юрій Станинець

Трагічна помилка

— Стара! Збирайся та йди. Досушіть сіно на лазу, а я вернуся і змечу в копиці.

— Ой, горе мені з тобою! Вічно кудись ходиш, тра-тиш дорогий час... Хібаж ти пан, що вічно з ними во-дишся? — тошніла стара Іваниха...

— Тихо, стара! Твоє діло коло печі. Дай чисту со-рочку!

Іваниха знала, що з її мови нічого не вийде, за-мовкла, виняла з сусіку нову, скачену сорочку і сер-дито жбурнула на постіль.

Іван вбрався, обдумав, чи має все в дорогу: піпка, пачка, сірники. Після прикликав малого сина:

— Ферку! Ходино сюди! Читай! — виняв зза образу, обдмухав з пороку і подав йому дві партійні легіті-мації.

— Добре читай, котра з них аграрна, а котра кому-ністична, ци як там... Добре! Виджу, що бувбись дяком! Сю покладу в ліву, а сесю... Се аграрна? В праву.

— Стара! Я йду! — сказав, вбраний по святочному, Іван. Кинув вуйош на праве плече і закрив ним з хлі-бом, цибулею та вузликом соли торбу. Зняв знищену до-щами кресаню і, з »Господи Боже, поможи в добру до-рогу«, затяг за собою лісу. Зараз на вулиці набив і за-палив з коротким, як перст, чубуком піпку і подався селом. В руці байдуже тягнув за собою палицю, що ли-шала в поросі нерівний, хвилястий слід. Палицю мав гарну, ліщинову. Сам спарив її в приску, сам загнув... Не дуже вона йому потрібна — одна турбота. Вже неодну забув по канцеляріях та крамницях. Алеж між панів з голими руками йти не випадає.

Іван вже був за селом, як луснув чередар. Значить, що дійде в час. Пани тільки повстають. Ішов і розгля-дався на боки. Майже що дня йшов він тією дорогою в поле, але завжди знаходив щось для себе нове. Он його нивка впинає в дорогу. Ще недавно скошив коню-шину, а вже диви як зарунилась. Аж чорна. Там під горбом ріпа: розляглась, закучерявилась, видно похосну-вав їй недільний, Богу слава, дощ. Хотілось йому поди-витися, чи вже можна підбирати, але тепер немає часу. Іншим разом. Тепер в нього важніша справа. Тепер в його голові бичок. Гарний його бичок. Іван конче хотів би лишити його на бугая, тільки, щоб той земельний шпектор признав його за доброго. Гарний бичок, але чи

то він один в селі. При виборі можуть знайтися ще красші. Но, красші. Тут не красші, а що шпектор скаже. Тяжко йому махнути рукою і сказати сая, чи так? Скаже слово і все пропало. Овес, конюшина, отава — все за безцін піде.

На вола він вже не добрий. Збиковатів. На мясо? Хіба виплатилосяб... Алеж се не сміє статися з його бичком. Він знає, куди шибнутися, щоб пропхати свого бичка в бугаї. Партийна канцелярія аграрна? Шпектор? Та сеж одно! Скажуть шпекторові слово і з мого бичка — бугай. Гарний, чи не гарний? Партиїний — гарний. Не партиїний — геть з ним. Еее, знав він чому в партиї записувався. Он Гаврилків бичок... Як з води. А не партиїний і шпектор не схвалив. А у Волоса... Хіба то бик? Паця задріпане. А схвалили. Бо пішов куди треба, поговорив і... На все розуму треба. Е, стара, стара! Не з твоїм розумом книги читати...

— Ть-фії на вас! Як женете! — відступився Іван перед автом, що пролетіло тутукаючи. Хмара пороху лишилася і овила Івана.

Йшов далі. Вигляд мав певний і бадьорий. Але думка його все верталася до того самого. Впевняв себе, що все буде гаразд. Бо що собі ті пани з партиї думають? За віко гнилої кукурудзи, що дістав перед виборами, буде цілий час в їх партиї? За ті газетки безплатні? Та що з них? Тільки й хісна, що стара загорне кусник солонини в поле... Дід і нянько бувало загорне в буряковий лист і було добре. І можу без них обійтися... Син ще не довчився... А добре, що хоч легітимації розпізнає...

З такими думками йшов Іван все далі і далі. Дійшов до річки і звернув на кладку. Далі пішов стежкою навпростець. Йти стало краще. Під ногами м'яка, мокровата земля. На право й на ліво, ніби навмисне для Івана, розложився барвистий килим луку. Квіточки цвітуть, свириньки, коники і різне сміття метушиться в траві. Річка шумить, рветься, мов той кінь гривастий, щоб скорше досягти Тиси. Вербі, вільшина... Еее, скільки того навкруги... Іван сього не бачить і не чує. Не в голові. Спішить за ділом.

Прийшло на думку, які то ті пани. Й розумні ніби і разом дурні. Видумали якісь папірці і вже знають хто з ними. Алеж і він розум не за кошем держить. Сягне в одну кишеню — ваш. Сягне в другу — інших. І ті і сі мають його за свого. Тоді вони будуть хитрі, коли видумують таке своїм панським розумом, що відгадає його думки. А тепер що варта йому сказати, я ваш і витягнути з кишені легітимацію? За то й грейцаря не дадуть. Та й плюнути тяжше...

Згадав останні вибори, посміхнувся у вус і покрутив головою. Ніколи не забуде, як то просили його: »Голосуйте за нами!« А ті: »ні, за нами!« Іван вислухав їх. Вислухав всіх. Зайшов в школі за верету, впакував у конверту всі листи і вкинув. Маєте! Діліться! Не кажіть, що Іван лихий чоловік.

Коли Іван доходив до міста, ранішній рух збільшувався. Одразу попростував перед секретаріят. Хотів бути першим, скоро скінчити і вернути копиці складати.

Наближаючись до секретаріату, Іван напустив на себе ще поважніший вигляд. Зняв кресаню, пригладив довге, намащене смальцем волосся і сильніше запакав піпою.

— Го, го! Хіба він не знає, як з панами поводитися. А хтож то депутацію до шпектора водив, щоби залишив учителя Захарова? І добре зробив. Тай гроші дістав.

Перед секретаріатом вже стояли юрби людей. А якже. Є й знайомі. Хібаж є село на цілій околиці, деб не знали Івана? З одним в корчмі, з другим на ярмарку. Все десь познайомляться порядні люди. Як то кажуть, що живе ходить, живе знаходить. Іван пристав до одної юрби і по-здоровкався.

— А що, свате Іване? — ослотив його один з лазів.

— Прийшли в канцелярію? — цікавиться другий, спльовуючи на бік, і переставляючи піпку з одного кута рота в другий. — Ану уважайте! Тепер тут якийсь новий пан урядує. Має звичку питатися від кожного легітимацію. Чи не забули дома, бо тоді намарне трудилися. І в слово з вами не стане.

— А якже. Маю, — самопевно відповів Іван, і мацнувся по кишені.

— Тоді добре, — підхопив сват посміхаючися. — Але чи не маєте і з інших партій? Добре уважайте, щоб не переплутали.

Іван мимохіть мацнув себе по кишенях. Але сей відрух не дав йому певности. Навпаки. Сумнів ще збільшився. Його ноги почали неспокійно тупцяти. Очі розгублено забігали по обличчях селян, ніби шукали рятунку. Намагався пригадати собі, котру легітимацію куди положив, але клятї паперці мигали перед очима і химерно переплутувалися. О! Піймав! Знає! В правій... Піду.

І знов сумнів: а може не йти? Ні. Звороту нема. Не випадає перед людьми ламати слово.

Сповнений непевністю і страхом, тримаючи руки при кишенях, Іван відділився від юрби і розважно, повільним кроком піднявся на сходи партійної канцелярії.

Перед дверима ще раз зупинився, зняв шапку, подумав, вдарив правицею по кишені і несміло відхилив двері. В передпокою побачив аж трох панів і всі незнайомі. Та вертатися пізно. Що буде, то буде. Низько вклонився.

— Слава Ісусу... Прошу ласки, а чи є ту тот пан, що нас вислуховує, та помагає?

— Який пан?

— Та ци знову вам сказати? Тот лисий з великим, недивуйте, черевом... Як го маю звати? Та той... секретарьом го звикли кликати.

— Того вже тут нема. На місці нього я вислухую.

— А шкода. Добрий був, давби му Біг здоровля, — протягав Іван розмову, боячись сказати чого прийшов.

— Вже не буде тут. Я буду. А вам що треба?

— Та кобисьте здорові, паночку, ги тот казав. Будьте й ви. Ци ви, ци другі, коби добрі. Знаєте, паночку... треба би ми... — замнявся і затупцяв Іван, стрибаючи по всіх предметах очима. — Хотів попросити вас, паночку любий, за свого бичка. Ци не...

— А ви до нашої партії належите? — перебив його секретар.

— Та до вашої, паночку солодкий, — певно сказав Іван і вдарив себе лівою рукою по кишені, бо в правій тримав капелюха.

— Чим можете се доказати? Я вам не мушу вірити.

— О, прошу пана! Та ци не знаєте мене? — ніби обурено сказав Іван. При останніх виборах ваша партія не дісталаб і половини тих голосів, якби в нашому селі не було мене.

— О, се дуже гарно. Все те я вірю. Але я тут новий і хочу познайомитися з нашими членами, через те від кожного прошу легітимацію.

— Лігітимацію, так лігітимацію, маю я її, — зрезигновано проговорив Іван, сягнув лівою до кишені, витяг легітимацію і непевно, ніби перед огнем, простягнув її секретареві.

— Еє, газдо, та ви недобре попали! Ви комуніст! Ідіть до них!

Івана, мов грім ударив. Він вже не володів собою. Ще гірше затупцяв, сухі, зморщені уста його здригнулися. Очі залибали. В нестямі поспіхом перебрав лівою капелюх і палицю, а правую витяг другу легітимацію.

— Я... и-и!... Я ваш! — з розпучкою крикнув Іван, — і тицьнув йому другу легітимацію.

Але люди, що стояли перед канцелярією, несподівано побачили картину: рвучко відчинилися двері, в них показалася лиса, валувата голова, а за нею Іван, що вже не йшов, а летів по сходах в низ і там шелепнув на землю. За ним вилетіли його капелюх, обидві легітимації, а його майстерна палиця досить дошкульно мацнула його просто по лисині.

Іван трагічно помилився.

Редіард Кіплінг

Вулик

(Із збірки: Actions and Reactions)

Якби вулик не був старий і переповнений, бджільна міль ніколи не залізлаб до середини, але де бджіл на щільнику занадто рясно, там развраз треба сподіватися пошестей або галапасів. Задуха у вулику підчас горячого часу червневого медобору, зростала і зростала і, хоч бджоли приставлені до віяння, працювали, аж крильця в них поболіли, щоб прохолоджувати вулик, в ньому ледви можна було дихати.

Молода бджілка підповзла до вічка:

— Вибачте, — забреніла, — я вперше вилетіла по мід. Скажіть, будь ласка, чи се мій рідний... вулик?

Вартова бджола перебила її сердито:

— Твій, твій! Лізь до середини, гнилий виродє!

— Май сором! — закричали на вартову старі робітниці з розтріпанними крильцями й нервами.

Коло вічка раптом счинилася бійка.

Мала сива міль, причаївшись коло вічка у шпарині, чекала там цілий день на таку нагоду. Непомітно, тінню, прослизнула до середини і, знаючи, що старі бджоли її відразу викинуть, сховалася в щільнику, де була черва і де молодь, яка ще не знала подиху вітру, що гойдає квітами, сперечалася над проблемами життя. Тут міль почувала себе безпечно, бо молоді недосвідчені бджоли не чують ворога в чужинцеві. За нею влетіла бджілка, яку вартова налаяла.

— Якийже той світ, Мелісо? — запитала її товаришка.

— Непривітний! Я принесла повну вагу першорядної перги, а вартова мене налаяла »гнилим виродом«. Вона сіла на щільнику в продуві відпочити.

— Якби ви тільки чули, — обізвалася міль солодким голосом, — той нахабний тон вартової, як вона зневажила нашу сестру! Цілий пень був обурений! (Тут вона знесла яечко, бо тільки за тим і залізла до вулика).

— Коло воріт справді счинився заколот, — усміхнулася Меліса. — Ви були при тому, панно?... — вона не знала, як назвати малу незнайому.

— Не називайте мене »панною«. Я — сестра всім, хто мусить терпіти, сестра робітниця, як і ви самі. В мене серце спливає кровю, дивлючись, як знемогаєте під тя-

гарем праці. — Воцана міль погладила Мелісу своїми вусяками і знесла друге яечко.

— Тут не вільно нестися! — скрикнула Меліса, — ви не матка!

— Моя дорога дитино, запевняю вас словом чести, що се не яечка, се мої засади, і за них я готова прийняти смерть. — Вона трохи піднесла голос понад гомін і шелест навколо них. — Коли ви хочете мене вбити, прошу, вбивайте.

— Мелісо, не будь такою недоброю, — обізвалася молода бджілка, на яку зробили вражіння чеснотливі крильця мотилиці, зпід яких не видно було, що вона безнастанно несла яечка.

— Я нічого не зробила, — боронилася Меліса, — то вона сама.

— Не беріть гріха на душу, щоб не робило вам потім докорів сумління, але як забете мене, то не забудьте бо-дай, що я дбала про товаришок-робітниць.

Несучи яечко за кожним вибухом плачу, воцана міль пропхалася в натовп молодих бджілок, а Меліса залилася сама, здивована й ображена. В темряві вона гукнула тоненьким голоском: — Спіжарні! — На неї налетіли приставлені до спіжарень та комор робітниці і звільнили її від тягару.

— То я тебе отсе коло воріт налаяла? — почула за собою голос. — Я стояла три години на варті, а тоді й саму матку вилаеш. Я не бралаб того за зле.

— Ні, ні! — відповіла Меліса весело. — Яж і сама колись стоятиму на варті. Що тепер є до роботи?

— Пішла чутка, що метелики Мертвоголовки літають навколо. Візьми гурт молоді до воріт і скажи їм, хай звуть вічко, хай прироблять з обох боків пару добрих воцаних стовпців. Задуха у вулику, правда, збільшиться, алеж не можна впускати Мертвоголовок саме тепер в час медобору.

— Авжеж ні! — скрикнула Меліса, бо мала в собі здорovu одідичену зненависть до сього великого волохатого грабіжника вуликів. — А ну лишень, ворухіться! — гукала по рямі, де сиділа молодь. — Всі, хто не годує черву, на ноги! Воцані стовпці для воріт! — проспівала свій наказ.

— Яка дурниця! — обізвалася пухната бджілка-одноднівка. — Насамперед я ніколи й не чула, щоб метелики Мертвоголовки вказили до вуликів. Ніхто такого не робить. Прибудовувати стовпці, щоб не пускати їх, се просто кипрська¹⁾ вигадка, негідна британських бджіл. Майте до-

¹⁾ Порода бджіл з острова Кипра. На Україні їх звали „ципрські бджоли“.

віря до метелика, то й він матиме до вас. Будувати стовпці, се брак довіря. Ось наша люба сива сестра так каже.

— Так! Стовпці — се щось не англійське. Се просто провокація, і марна трата вощини, якої нам потрібно для висших і більш практичних завдань, — обізвалася воцана міль із спорожненої вже комірки.

— Безпека вулика — се найвисше завдання, про яке я коли чула. Ви не смієте навчати нас відмовлятися від праці, — почала Меліса. — Алеж ви мене як завжди эле зрозуміли, серце. В праці цілий зміст життя. Але витрачати дорогі цінні, нічим незамінимі сили життя і справжню працю на боротьбу з неістнуючою небезпекою сеж страшна нісенітниця! Коли я тільки зможу навчити вас бути хоч трохи толерантними, навчити мати краплю природної доброти до того дурного старого забобону, який ви називаєте Мертвоголовою, то я вважатиму, що не дурно живу на світі.

— Вона не живе дурно на світі! — скрикнуло разом зо двацятіро бджіл.

— Ти бачилаб, Мелісо, її праведне життя! Вона присвятила себе розповсюдженню своїх засад, а до того, подивися, яка вона гарна!

Стара лисувата бджола злізла на щільник.

— Хто буде стовпці, до воріт! Ставайте жувати відламки воску. Та швидче!

Воцана міль уступилася швидко з очей.

Молоді бджоли посунули вздовж рамки перешіптуючись.

— Що їм сталося? — спитала стара. — Чому вони називають одна одну »серденько« і »жохана«? Певне від погоди. — Вона потягла підозріливо носом. — Тут смердить чимсь гидким! Немов старою вовною. Чи не було тут часом воцаної молі, га, Мелісо?

— Не знаю, — відповіла Меліса, — я нічого не чула. — Вона, розуміється, знала про воцану міль, як про паню з засадами, але їй і на думку не впало повідомити про її присутність. Вона завжди уявляла собі воцану міль не інакше, як криваво-червону бабку.

— Перевітріть трохи сей закуток, — сказала їй стара бджола на відході.

Меліса відразу схилила голову, вперлася передніми лапками і, тріпаючи крильцями, слухняно почала віяти призначеним темпом — триста ударів на секунду. Віяння дуже мучить бджіл, бо мусять триматися на однім місці, напружуючи крильця. Бджола, яка знівечила крильця, мусять вмерти і се кожда з них знає. Воцана міль виповзла знов і почала гладити Мелісу вусиками.

— Я бачу, що в глибині серця ви теж з нами — шепотіла.

— Я працюю з вуликом, — коротко відповіла Меліса.

— Все одно. Ми і вулик то одне.

— Чомуж тоді ваші вусики инакші, як в нас? Та не примазуйтеся так до мене!

— Не будьте такою провінціалкою, кохана. Всі не можуть бути на один зразок, покищо.

— Але чому ви несете яечка? — домагалася Меліса. — Ви несетеся зовсім як матка, лише розкидаєте яечка скрізь купами. Я придивилася.

— О, гострозора моя, то ви таки розгадали моє невинне ошуканство? Так, се яечка. З них згодом поширяться наші засади. Хіба ви тому не раді?

— Ви дали мені слово честі, що се не яечка.

— То було моє невинне ошуканство, найдорожша, за для нашої справи. Ну, мені тепер треба до молоді. — І воцана міль подалася до четвертої рамки, де молоді бджілки годували черву.

Здорова бджола не так скоро може розпізнати злісну й постійну брехню. — Вона дуже мила і пухната, — подумала собі Меліса, — але мова в неї схожа на смак меду з плюща. Ліпше полечу знов у поле.

Коло воріт був гомін незадоволення. Молоді бджоли, яким звелено було звести стовпці на воротах, відмовилися жувати відламки старого воску, бо від того в них боліли щелепи, і вимагали свіжого воску.

— Дайте їм, аби лиш скінчили ворота! — згодилася перемучена сторожа.

— Підвішайтеся хто з вас і тягніть віск для тих беззубих сестер!

Щоби тягнути віск, бджола мусить наїстися меду, злетіти на якусь міцну підпору і підвішатися так, щоб решта бджіл, які теж приставлені робити віск, могли чіплятися за неї і теж підвішатися, збившись в одну грудку. Так вони висять мовчки і чекають аж піде віск, який інші робітниці або вибирають з тих особливих кишеньок на бджолі, звідки виходить, або який сам випадає лускою, а вони його збирають і мусять пережувати, бо тільки пережований стане справжнім воском, з якого все повстає і яким все тримається.

Та заки приставлені робити віск мали час збитися до купи, серед робітниць, що мали його жувати, знов вибухло незадоволення.

— Злазять! — кричали вони. — Злазять і ставайте до праці. Злазять, ледарі, дармоїди! Думаєте, що нажер-

лися і будете тепер спочивати, а ми на вас працювати отут надоліни!

Грудка підвішаних бджіл затремтіла і від кожної передньої лапки до зачепленої за неї задньої лапки другої бджоли, мов по телеграфному дроті пробіг тривожний струмінь.

Одна з робітниць на долині, підлетівши, схопилася за найнизшу з воскоробниць і повисла, гойдаючися над товаришками.

— Я теж моглаби тягнути віск, — кричала вона, — якби нажерлася меду так, як вони!

— Ну, то тягни, — відповіла їй та, за яку вона вчепилася.

Від порушеної тиші знов по цілій грудці бджіл пробіг струмінь. Волохата маса затремтіла і засвітилася скалками, мов шерсть вночі на котіві.

— Розчепіться! — перейшов по грудці бджіл гомін, — сьогодні не буде воску.

— Ви дармоїди, ледарі! — кричали на них бджоли долини, — підвішуйтесь, кажуть вам, та зараз, і давайте нам віск!

— Нема як! Піт не виступає. Аби ви мали віск, нам потрібна тиша й спокій, тепло і відживлення. Розчіпайтесь! Розчіпайтесь!

Вони розчепилися під сей гомін і розсипалися поміж решти бджіл, від яких їх, розуміється, не можна було відрізнити.

— Доведеться отже жувати старі відламки для тих стовпців, — сказала одна з робітниць.

— Нізащо на світі, ні за цілий щільник! — кричала молода бджола, яка розбила заходи воскоробниць. — Ось слухайте! Я студіювала сі питання понад двацять хвилин. Се ясно і зрозуміло, як звичайна квітка! Виж чули про Чешайр, Рут і Ленгстрот?²⁾

Вони ніколи про таких не чули, але хібаж се має яке значіння? Так ніби й чули, всі закричали: — Хай жие славний Ленгстрот!

— Отсих трьох знають все, що потрібно знати про те, як будувати вулики. Один з них напевне зробив наш вулик, а коли вони його зробили, то хтож, як не вони, мусять його доглядати? Наш вулик є »гарантований і патентований вулик«, подивіться на наліпку ззаду.

— Слава гарантії! Ура наліпці! — гули бджоли.

— Коли так, то на мою думку, як вони зрадять нас, ми можемо вимагати страшної пімсти.

²⁾ Root, Langstroth і Cheshire — винаходці особливих систем вуликів.

— Слушно! Пімсти! Слава Рутіві! Досить! Се ясно! Годі! — Натовп бджіл гукав, розходячися. Меліса порівнялась з промовницею.

— Чи ти ж знаєш, де вони живуть оті Чешайр, Рут та Ленгстрот, як вони тобі будуть потрібні? — спитала в задиханої і гордої з себе товаришки.

— Звідки мені знати, чи вони взагалі жили коли на світі! Хіба не досить того, що в них такі звучні прізвиська? Ти ж бачила, як розворушили вони сестер?

— Бачила. Але так ми не оборонимо воріт.

— Може бути, але подумай, сестро, до чого дражливе мое становище: в мене прекрасний апетит, а працювати я не маю ніякої охоти. Мій інстинкт каже мені, що я можу мати стримуючий вплив на інших. Якби не я, булоб ще гірше.

Але Меліса вже вилетіла і простувала до поля білої конюшини, яка заспокоює нерви змученій бджолі, як звичайнісеньке плетіння жінці.

— Занесу отсей взток до дітвори, — подумала собі. — За моїх часів там завжди було тихо й спокійно. — І вона понесла дві подушечки перги до дітей.

На четвертій рамці для черви її зустрів розтривожений натовп сестер, які дзичали всі разом.

— Чекайте, не всі разом! Перш звільніть мене від тягару. Що сталося, Сахарісо? — спитала вона.

— Сива сестра, ота пухната, прийшла і каже: ми повинні вилетіти на сонце збирати мід, бо життя за коротке. Вона каже, кожда стара бджола годна доглядати нашу дітвору; каже: колись настане такий час, що старі годуватимуть черву. Сеж неправда, Мелісо? Старі бджоли не проженуть нас від малечі?

— Розуміється, ні! Ви годуєте черву, поки у вас м'яка ще голова. А як голови стверднуть, то полетите в поле на медобор, сеж кождому відомо.

— Ми так і казали їй, так і казали! А вона тільки покивала вусиками тай каже, що ми, кожда з нас, коли схоче, може нести яечка, як і матка. Боюсь, що деякі з хистких сестер повірили їй і пробують нестися. Таке баламутство!

Сахаріса метнулася до запечатаної робітничої комірки, якої накривка заворушилася, бо бджола, яка саме вилупилася всередині, почала вигризатися з комірки.

— Виходь, виходь, серденько! — ніжно промовляла вона, підтинаючи накривку з другого боку. Вохке, безфарбне, зімняте створіння ледви вилізло з комірки на щільник. Тон Сахаріси відразу став інший: — Не валенсайся! Гайда до рамці сушитись! — скомандувала. — Завтра увечері о шестій замельдуєшся в моїм відділі на годівлю

черви. Чекай лишень! Що то в тебе на третій правій ніжці?

Молода бджілка випростала мовчки ніжку — ніякого сумніву не було: трутень — на ніжці не було лопаточки на збирання перги.

— Дякую. Не потребуеш мельдуватися до третього дня. — Сахаріса повернулася до товаришки: — З опівдня отсе п'ятий виродок вилупився в моїм відділі... Се мені зовсім не подобається.

— Певної кількості виродків тяжко уникнути, — сказала Меліса, — вони завжди будуть тому, що деякі робучі сестри, хоч що їм роби, а таки нестимуться, особливо, коли обідяться. А з тих яечок самі дрібні трутні виплоджуються.

— Алеж ми розплоджуємо трутнів з животами робітниць, робітниць з животами трутнів, калік і клишоногих, які нездатні збирати й носити пергу, як оте мале створіння, що отсе вилупилося. Я нічого не маю проти дрібних трутнів — вони в липні всі поздыхають, але сей постійний розплід виродків лякає мене, Мелісо!

— Які ви самолюбні! Вони всі такі милі, такі чарівно незвичайні й небуденні, такі мудрі, — заспівала воцана міль з шпарини над ними. — Ходи сюди, ти, пухнаточко, і розкажи нам про свої почування.

— Я булаб рада, якби вона пішла собі! — Сахаріса знизила голос. — Вона тільки і робить, що збирає виродів, де вони сушаться, та накладає з ними по куточках.

— Мені здається справжня причина полягає в тому, що наш пень переповнений і занадто добре відживляється, щоб роїтися.

— Так, се правда! — почувся за ними голос матки. Вони не почули її важкої ходи, під якою тремтіли порожні комірочки. Сахаріса одразу піднесла матці меду. Вона зіла і підтягла свій важкий тулуб наперед. — Щоб ви порадили? — спитала вона.

— Нові засади! — закричала воцана міль з своєї шпарини. — Ми їх прикладатимем потихеньки й далі.

— А що, якби ми вислали рій? — піддала думку Меліса. — Воно трохи пізно, але пень дістане від того полекшу.

— Се нас урятувало, але... я знаю свій пень! Подивіться самі! — Стара матка затрубіла ройовий клич, який для бджоли доброї раси мусить бути, що військова сурма для бойового коня. Не зважаючи на свій вік — матці було аж три роки — клич розітнувся по глибоких каньонах між рамками вулика, як загра шкотської дуди в гірській кітловині. Віяльниці підхопили тон і розіслали його по всіх

галеріях вулика, а крилаті трутні, загонисті басы, закінчили ройовий клич діймаючим нерви вибухом сурм: — Королева велить! Роїтись! роїтись! роїтись!

Але звичайної, одностайної й могутньої, відповіді на ройовий клич не було. Те, що вони почули, було якесь невиразне буркотіння, подібне до завмираючого гомону морського відпливу.

— Роїтись? Нащо? Ані мені не сниться! Покидати такий добрий рамковий вулик на мурованій підвалині і летіти? Куди? На порохнявий старий дуб, де що-хвилини можна потрапити під дощ? Нам тут добре! Се »патентований і гарантований вулик«!. І чого їм заманулося нас виганяти? Хай завалиться роїння! Його вигадали, щоби лиш дурити робітниць і позбавити їх вигод. Ходім спати!

Гамір затих, коли бджоли позалізали на ніч в порожні комірки.

— Ви чули? — спитала матка. — Я знаю свій пень!

— Між нами кажучи, я їх так навчила, — обізвалася воцана міль. — Чекайте аж мої засади розвинуться і ви побачите світло з іншого вогнища.

— На сей раз кажеш правду, — сказала раптом матка, бо пізнала воцану міль. — Те світло осяє вулик з долу і догори. Горячий дим прийде слідом і твої діти не сховаються від нього в ніюдній шпарині.

— Невже се правда? — прошепотіла Меліса. — Я чула колись такий переказ.

— Се не переказ — відповіла стара матка. — Я се чула від моєї матері, а вона від своєї. Як заведеться воцана міль, то на ворота вулика впаде Тінь: зпід заслони чути буде Голос: тоді буде світло і горячий дим, землетрус і ті, хто зостануться живими, побачать, як увесь їх дорібок скинуть на одну купу і як все згорить на великому багаттю. — Стара матка оповідала, що сама чула про те, як пасічник дезінфекціював вулики на пасіці перед кількома роками. На її погляд подія мала, розуміється, значіння дня Страшного Суду.

— А тоді? — спитала перелякана Сахаріса.

— Тоді, чула я, свічка буде горіти у великій темряві і може бути, що світ почнеться наново. Та я сама того не думаю.

— Нехай, нехай! — озвалася воцана міль, — ви, старі, вигідниці — завжди пророкуєте нещастя, коли все не йде так, як вам хочеться. Але я згоджуюся з тим, що настануть зміни.

Вони настали. З її ячок вилупилася гусень і почала точити тунелі, ходи і переходи у воціні та вистелювати їх своєю брудною вовною. Волохаті тунелі йшли тепер крізь спіжарні з медовими запасами, крізь комори з пер-

гою, а що було найгірше, крізь дитячі колисочки, так, що метільниці тільки те й робили, що увесь час вимітали і викидали геть діточі трупик. Тунелі вели до цілого лябіринту клейкого, липкого павутиння на поверхні щільників. Гусень снувала сю павутину за кожним своїм кроком, а тому, що вона порозлазилась скрізь по вулику, то цілий засмітила й запаскудила. Навіть там, де не перешкаджали бджолам, вохкий цвілий сморід від їх вовни не давав бджолам працювати.

Коли з гусені знов поробилися мотилиці, то почали водити товариство з вічно зростаючими кількістю виродками: альбіносами, клишоногими, одноокими, сліпими трутнями, трутневими матками та іншими потворами. Більшість з них не хотіла, або не могла, з огляду на своє каліцтво, витримати цілий день праці на полі, а старий гурт здорових бджіл виснажувався, щоб нагодувати тих чудернацьких співгромадян. Але воцані моли, вічно заняті своїм розплодом, знайшли й там приемну хатню працю: один з альбіносів, наприклад, вираховував скільки меду з запасів вулика припадає на кожду бджолу, і міг довести, якби кожда бджола збирала мед лиш сім і три чверти хвилин на день, то моглаб розпоряджати рештою часу для себе, моглаб вилітати з трутнями на парування.

А то, наприклад, один з сліпих трутнів, який до того не мав і вусиків, вигадав нову форму комірок, що, на його думку, повинні бути зовсім круглими. Він довів, що шостибічна комірка повстає тому, що обидва будівничі працювали на протилежних кінцях, а як будувати одному без перешкоди, то кути будуть непотрібні. Дехто з бджіл спробував ті нові пляни будови і переконався, що на круглій комірці йде у вісім разів більше воску, аніж на шостибічну, а тому, що тепер у вулику ніколи не було досить спокійно, щоб тягти віск, то справжнього воску почало неставати. Правда, бджоли покривали брак воску, крадучи де і що попало, навіть ляк з нових домовин на похоронах, так, що навіть хорували від того. Інші знов унадилися до цукроварень і броварень, бо звідти легше було діставати потрібні харчі. Алеж мішанина глюкози й пива починала швидко бродити в спіжарнях і роздирати комірки, а до того щеї сморід був від того страшенний. Деякі здорові бджоли попереджали, що «на краденому коні далеко не заїдеш», але переводня відразу оточила їх і позадушувала на смерть. Сю розривку вони любили майже так само, як і їду, і сподівалися від здорових бджіл, що ті їх годуватимуть. Досить дивно, що віковий інстинкт льояльності і відданости до пня примушував здорових бджіл працювати на них, хоч розум

радив їм втікати, як найшвидше і пристати до якогось здорового пня в пасіці.

— Ви ось балакаєте про сім і три чверти хвилин праці, — сказала одного дня Меліса, вернувши з поля, — я працювала п'ять годин і принесла ледви половинний взяток.

— О! Вулик годується своїм медом, який сам виробляє, — відповів сліпий виродок, сидючи на дні спіжарної комірки.

— Алеж мед збирається з квіток в полі... часом за дві милі звідси, — відповіла Меліса.

— Вибачайте, — відповів сліпий, тягнучи з усієї сили мед: — сеж вулик, чи ні?

— Був вулик. На жаль, ще й досі є.

— А отсеж мед? чи ні? — спитав сліпий, odkриваючи свіжу комірку, щоб переконатися.

— Та мед, алеж так його не надовго стане.

— Яке се має відношення до вулика? Вулик виробляє свій мед. Дехто просто нездатний зрозуміти основних економічних підвалин життя.

— Лихо моє! — сказала бідна Меліса. — Чи ти коли було по той бік воріт?

— Розуміється, ні! Дурень лише шукає край світа. Мені й тут добре.

Він жер мед, поки не луснув.

Меліса втекла знов до своєї невдячної праці на полі і розповіла Сахарісі про свою пригоду.

— Ет, скажи мені щось новіше! — відповіла та, змагаючися з старим парубком-будяком. — Вулик переповнений такими, як він, себто як воно.

— Якто все скінчиться? Увесь мед зідають, а нового не прибуває. Так далі не може довго бути.

— Хто тим журиться? — сказала Сахаріса. — Я тепер розумію, як трутні почувають себе день перед тим, як їх будуть вбивати. Хоч коротке, зате веселе життя!

— Та якбиж то хоч веселе! Як тільки згадати про тих страшних, марудних, кривобоких виродків, які чекають нас вдома, повзають, рачкують і навчають... і обпаскуджують усе.

— Мене се не так гидить, як їх дурні розмови про «радісну працю між квітками», коли вже ми їх нагодували, — обізвалася Сахаріса з дна синього дзвіночка.

— А що наша матка каже? — спитала Меліса.

— Як звичайно — безжурно безнадійна. Але час від часу знесе яечко.

— Несеться? — Меліса вилетіла одним махом крильців з своєї квітки. — Слухай, а що якби ми, здорові робітниці,

спробували виплекати молоду матку в якомусь незагидженому куточку?

— Довго шукатимеш, поки знайдеш такий: цілий вулик повний молі та гною. Але... Та як?

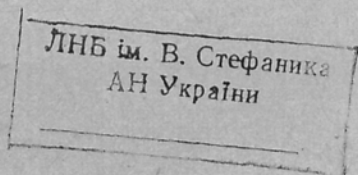
— Молода матка допоможе нам, як буде чути Голос за заслоною, про який оповідала матка. Я готова на все, аби не працювати на ту переводню, тих виродів, що базікають про працю, до якої самі нездатні і переводять те, що ми додому зносимо.

— Та що й казати! Я залюбки готова пристати до тебе — відповіла Сахаріса. — Виродки позабивалиб нас, якби довідалися. Полетім додому та й почнемо.

Нема місця оповідати про те, як досвідчена Меліса знайшла рамку десь в кутку, до того загиджену й зіпсовану невдатними спробами будування комірок, що бджоли встидалися й навертатися туди; як в тій руїні вона виліпила маточник з доброї вощини, але закрила його грузом так, що він мав вигляд такої самої руїни, як і навколо; як вона намовила стару матку зробити останнє зусилля і знести гідне яечко; як матка послухала, знеслась і вмерла; як її трупа скинули на смітник; як трутневі матки лазили ютарами і за кожним кроком несли трутневі яечка і задевіняли пень, що тепер не треба ніякої матки; як Сахаріса, під захистом загального розгардіяшу, навчила кількох молодих бджілок, щоб ті, в свою чергу, навчали новороджених і здорових бджіл майже забутих приписів, як готувати страву для будучої матки; як жменька здорових бджіл збирала й зносила нектар для тої поживи, не зважаючи на непогоду і холодний вітер; як вони з усієї сили працювали, запихаючи роти виroidам, щоб ті, зголоднівши, не почали робити дослідів по вуликові, бо разом з співами про «радісну працю», нишпорити по вулику було їх улюбленою розвагою; як в щасливу хвилину, в теплу й темну ніч, з маточника вигризлася нова матка, справжня матка; як Меліса нишком провела її до порожньої спіжарні, щоб вона там дочекалася слушного часу; як трутні, довідавшись, що вона вже тут, гули басами стародавніх хвацьких пісень про кохання, обурюючи тим трутневих маток, які того не терпіли. Всі ті події записані в Королівській Книзі, що схована в дуслі Великого Ясеня Ігдразіля³⁾.

Кілька день потому погода змінилася на ліпше. Навіть виродки повилізали до натовпу бджіл коло вічка й затагли своєї пісні про «радісну працю серед квіток». Вони гули й брєніли так, що недосвідченому вухові могло зда-

³⁾ З ісландського епосу Edda.

ватися, що вулик й справді працює. Але в дійсності запаси їх були давним-давно зїджені. Пень жив з дня на день зусиллями кількох здорових бджіл, тимчасом, як воцана міль доїдала зруйновану вощину, Але здорові бджоли ніколи про те й не згадували, вони знали, що виродки скличуть віче і розправляться з ними.

— Тепер бачите, чого ми досягли! — казали воцані молі. — Ми утворили цілком новий світ, нові закони, новий тип так, як ми обіцяли.

— І нові можливості для нас! — вдячно підхопили трутневі матки: — ви нам дали нові обов'язки в життю, живу й високовартісну працю.

— Більш, аніж те, — співали виродки, пригрівшись на сонечку, — ви утворили нове небо й землю. Небо безхмарне й доступне, — саме був прегарний серпневий день, — земля вгинається під квітками, які радісно чекають на нашу працю, щоб використати й їх для загального добра. Астри й ряст, зозуліні черевички й хризантеми, калиновий цвіт — кожда з тих квіток дає з свого достатку.

— Святий Гіметусе!⁴⁾ — скрикнула настрашена Меліса: — що вони не знають, як повстає мед, в сьому я вже переконалася, але вони забули й порядок квіток! Що їх чекає?

На вулик упала Тінь, бо до нього підійшли пасічник з сином. Виродки позалазили до вічка, а Голос за заслоною сказав: — Я зовсім забув про сей старий вулик. Треба підкурити.

Меліса почула й миттю кинулася до середини. — Тікаймо! Тікаймо! вулик загине, як пророкувала стара матка. Тікаймо!

— Ну, ти й справді відстала від часу! — обізвався один з виродків. — Хмара заступила сонце, згоджуюся з тим, але для чого ся гістерія? А головне, при чім тут якась матка? Та ще проти ночі! Ти може забула, що настав час підвечірку?

Меліса шугнула повз нього усіма своїми шістьма ногами до спіжарні, де дожидала матка, а Сахаріса метнулася до того шматочка здорового щільника, де трималися купи здорові бджоли. — Вилазьте! — гукала. — Вилазьте! Няньки й сторожа, віяльниці й метільниці, вилазьте! Залишіть дітей. Їм краще вмерти! Вилітаймо покіль ще немає вогню й горячого диму!

Меліса знайшла матку і від гучного, твердого її кличу задудніли всі рамки вулика. — Наказ королеви! Роїться! роїться! роїться!

⁴⁾ Гора коло Атен, що вславилася в свої часи своїми пасіками.

А вулик затремтів і здрігнувся від грюкоту, з яким відірвали щільно прибитий дашок.

— Не лякайтеся, — казали воцані молі: — се наша праця. Незабаром почнеться Новий День.

Дашок злетів і згори полилося світло, як пророкувала стара матка, — ясне світло на збентежених, розворушених бджіл.

Сахаріса випроварила свій загін з щільника, замикаючи сама похід; вони приєдналися до почоту матки і простували до воріт. Переполох у вулику був неймовірний: на кожду здорову бджолу почепилося щонайменше по три виродки. Перший інстинкт переляканої бджоли пхає її до запасів, де вона запихається медом, але запасів давно ніяких не залишилося і виродки напали на здорових бджіл.

— Ви повинні годувати нас! Ми без вас пропали! — кричали вони, чепляючись, хапаючись та волочучись за ними, а перелякані щипавки і павучки плуталися в них під ногами. — Зрадники, ви не думаете про Вулик! Про святий Вулик!

— Вам треба було перше про Вулик думати! — відповідали здорові бджоли, — зоставайтеся і зустрічайте ваш Новий День!

Рій нарешті пробився до воріт по мягких тілах багатьох тих, кого вони виплекали.

— Вилітай! вилітай! — кричала Меліса над вухом молододі матки. — Ратує пень! Злітай на старий дуб!

Матка вилетіла з вічка, покружляла раз чи два і сіла на найнижчу гіляку старого дуба, а її вірний невеличкий рій, — його можна булоб накрити малою коновкою, — слідом за нею, почепився і повис.

— Тримайтеся міцно! — крикнула Меліса. — Гляньте на вулик! Пророцтво справдилося. Дивіться!

Вулик напів сховався в димі, крізь який видно було постаті. Вони почули, як затріщали рамки і бачили, як величезні руки шпурляли їх, нерівні, зіпсовані, трухляві гідкі щільники сивої воцани, повні звироднілої черви, дрібненьких трутневих комірок та повзаючих виродків, які досі не бачили сонця.

— Та се не вулик. Се музей рідкостей, — обізвався Голос зпід заслони. — То пасічник говорив до свого сина.

— Вони невинні, тату, — відповів другий голос: — вощина наскрізь поточена молями, подивись!

Друга рамка з'явилася на світ. Пасічник ткнув пальцем і щільник проламався і посипався сивою потереюхою.

— Ти плутаєш *post hoc* з *propter hoc* — сказав пасічник: — воцана міль залазить лиш туди, де слабі бджоли

пускають її. — Третя рама затріщала й затремтіла в руках. — Всі повні трутневих ячок! Таке трапляється лиш тоді, як пень переведеться. Тьху!

Він ударив рамкою об коліно і знов вощина розсипалася на потерюху.

Рій на дубі аж затремтів, дивлячися, як дрібна трутнева черва посипалась і безсило ворушилася на траві. Богато здорових бджіл годувало й плекало черву на тій рамці, знаючи добре, що праця їх надаремна, але від погляду на те, як руйнується навіть надаремна праця, бо-лить серце в доброго робітника.

— Ні, в них ще є здатність відродитися, — сказав другий голос: — осьде маточна комірка!

— Але вона загубилася поміж... що їм сталося, тим бідним бджолам?

— Вони здається втрапили інстинкт будування комірок! — Пасічник-батько почав приглядатися до рамки, на якій бджоли експериментували в будівництві круглих комірок: щільник був схожий на порепану голову гнилого гадючого гриба.

— Не зовсім-бо! — заступився син, — бо осьде один рядок принаймні зовсім добрих комірок.

— Моя праця, — сказала Сахаріса сама до себе. — Я рада, що він узнав мою працю перш, аніж...

І ся рамка полетіла і впала на купу інших. Рамка, за рамкою, падали на ту купу. Рій на дубі дивився на руїну й наругу над тим всім, що, добре чи зле, було зроблено в їхнім вулику на протязі поколінь. На світ Божий появились щільники до того старі, що вони вже й не знали, де ті висіли; жовті, руді мов охра, спіжарні побудовані так, як бджоли бувало будували тоді, як ще не було штучної вощини. Поруч з тим була свіжа праця, ніжна й біла. Вилітали, щільники за щільниками, рівної вощини, де плекало було черву і звідки в свій час видупилися незчислимі тисячі невідомих робітниць; від них відрізнялися суцільні плями старих трутневих комірок, великих і з високими боками, на яких видно було помітки, доки трутневій черві дозволено було рости; глибокі комірочки спіжарень, порожні, але ще велитенські; поміж тим усім: недобудовані, занедбані комірочки, абияк початі, абож претенсійні, тонкобокі комірочки, виліплені з сміття і понакривані гноем.

Зле чи добре, все було наскрізь поточене, подіравлене тунелями вощаної молі і розсипалося хмарами поро-ху, падаючи на страшну купу.

— О, дивіться, дивіться! — скрикнула Сахаріса. — Велика пожежа, про яку оповідала стара матка. Хто має сили дивитись на таке?!

Полум'я поповзло по купі сміття і до них долетів запах горілого воску. Постаті нахилились над вуликом, підняли його і витрусили над багаттям. З вулика посипались виродки, відламки воску, луска, вовна. Усе зашипіло, затріщало на вогні, а тоді полум'я застугоніло, спалахнуло і знищило все.

— Треба дезінфекціонувати вулик, — сказав Голос: — дай сірчану свічку.

Вулик з тою снастю, яка залишалася, поставили на місце; постаті відбудували його знову, засвітили в середині сірчану свічку, наклали дашок, заткнули вічко і пішли геть. Рій на дубі бачив крізь шпарини, що в ньому світилося цілу ніч. Вдосвіта до роя нахабно підлетіла вощана міль.

— Трапилася помилка при розрахункові, коли має настати Новий День, — почала вона, — щож робити? Всіх одразу не зробиш досконалими. Ми помилилися.

— Ні, — відповіла матка, — помилка була з нашого боку.

— Вибачайте, — сказала вощана міль, — коли говорити про велику зміну, на зле чи на добре, яка під нашим впливом сталася, то ви признаєте, що ми, ми одні...

— Ви? — спитала матка. — Наш пень був за слабкий. Отже ви прийшли, як і кожда інша пошесть могла прийти. Збиймося щільніше до купи, бджілки!

Як сонце зійшло, заслонені постаті з'явилися знову і побачили рій на гіляці, як терпеливо чекав коло свого старого вулика, — жменька їх, але готові розпочати свою працю наново.

Переклала з англійск. Г. Чикаленко

М-р В. Д.

Дон Еміліо Моля Відаль

Ви є надією й потіхою Еспанії. Ваша епопея переходить епопею Сіда. Ви збудували нову Еспанію, ви положили повали під нову імперію.

(З промови ген. Франка до оборонців Альказару — з американської преси).

Ще кілька літ тому Карлайм писав, що героїстство се основа успішного ділання і всяких починів людства. Що фактично, світ сильних — се світ героїв, й тому обожання героїстства не лежить в прикметі людей малих, людей, що „звикли глядіти тільки на свої сади й себе самих“.

Кровава драма нинішньої Еспанії, драма, що нагло нага-

дала нам Іспанію з часів Филипа II, Карла П'ятого, Ізабелі, Іспанію Сіда — як ніде інде показала нам правдивість сих простих слів англійського автора.

Нікербокер, що від самого вибуху повстання не покидає фронту боротьби, так пише в *Нью-Йорк Івнінг Джерналь*: „Фактично еспанський нарід перестав цінити життям! Молоді старшини кидаються на дула розпечених скорострілів з окликом: „VIVA ЕСПАНЬЯ! УНА ЕСПАНЬЯ!“ Карлісти й фальянґісти скорше гинуть самі, а прапорів своїх не дозволять забрати ворогові. Сіньори й сіньоріти не мають сліз, бо весь біль втопили в магічному слові: Еспанія!“

На чолі сеї героїчної Еспанії, що повстала проти Москвит та її кривавих сателітів на заході, станув побіч Франка, другий невідомий досі вояк, якому не тільки Еспанія, а хто знає чи й не ціла Європа завдячує спасення.

Се дон Еміліо Моля Відаль, п'ятьдесятьлітний генерал піхоти. Моля — се фізичний анти-тип Франка. Високий, на цілу голову висший від нього, видовжені рамена й уха. Очі закриті окулярами, голова накрита плоским каскетом кольору хакі. Лице широке, такоїж ширини, що чоло. Тип англо-саксонця.

Однак, хто пильно глядить на сю просту постать, без вишуканих манер, той напевно, як каже Нікербокер, відчує цілу глибіню його внутрішнього життя, бо за фасадом зимного чола тремтить жива душа, повна таємниць і перенята великою місією.

Моля уроженець Баскії.

Тої Баскії, з якої вийшов колись великий завойовник духа, Гнат Льюїоля. І саме хтестоносний похід проти нечестивих почав Моля з залогою Пампелюни, де колись Льюїоля, втративши ногу в битві з французами, одержав позволення від папи Павла III — оснóвувати один з найкрасших релігійних чернечих чинів в Еспанії а може цілого світа.

Хто зна, чи не сі історичні спогади приневолили Молю підняти прапор еспанського націоналізму і збройним чином ратувати вітчизну перед погубою?

Моля був губернатором Пампелюни (столиця провінції Навари), коли большевизько-масонський уряд в Мадриді доконав злочинного морду на особі дон Хозе Кальва Сотеля. Злощасний Азанья казав своїм червоним преторіянам усунути сього великого патріота.

Холодна кров Молі, видержання моменту, спричинилися до його успіху.

Ген. Беренгуер, наслідник Прімо де Рівери поручає Молі управу державної безпеки, тоді, коли ген. Франко був висланий на Канарийські острови, а ген. Годед (розстріляний червоними) на Балеари. Навіть тоді, коли кружляли погослки про „пронунсіаменто“ (замах державний), ген. Моля не давав їй тіни для будьякого підозріння.

Однак, першого дня вибуху повстання саме Моля рішуче виступає з своєю залогою проти мадритського уряду. В той час, як ген. Франко організує еспанське Мароко, Моля творить національну „юнту“ (уряд) в Бургосі, місці, де спочивають мошії великого освободителя Еспанії — Сіда Кампедора!

Будучи на чолі державної охорони за часів монархії, Моля знав як ніхто краще, всі таємниці революційних сил, знав рівночасно всі пружини революційної машини, знав також середники акції. У своєму творі *Упадок монархії*, що його видав чотири роки тому, висказав ясно грізну небезпеку, яку довго готовили Еспанії комуністи, анархісти й соціалісти. Він приповів великі соціальні заворушення. Француз Франсіс д' Агез, реферуючи сю книжку Моля, вибирає з неї такі кінцеві слова: „Коли Гернан Кортез прибув до Мексика, він спалив свої деревляні кораблі, щоб знищити кожду думку своїх переляканих людей про поворот до дому. Я маю велику охоту зробити так само з моїми ілюзіями, з моїми побоюваннями“. Не будучи, як сам казав, пророком, Моля почав свою акцію вперто й витривало. Одному американському журналістові відповів: „Я не спішуся, Веллінгтон облягав Сан Себастьян протягом шістьдесяти трох днів“. В разі потреби знав иншу методику.

В Іруні, коли здавалося, що національні війська не зможуть подолати ворогів, Моля категорично приказує: „Здобути Ірун або вмерти!“ Ірун падає, Сан-Себастьян падає.

Ген. Молю не могли зрозуміти ні Азанья, ні инші Керенські. Коли його полки піднесли клич *Pro aris et focis* (за землю й огнища) на латинський взір проти комунізму, Азанья гадав, що Моля був такий як він амбітний авантюрик і матеріяліст, тому на поспіх запропонував йому теку міністерства війни. Однак Моля по військовому відповів: „Вбиваючи Сотеля, мадритський уряд перебрав міру і сам наложив на себе руку“.

Ген. Моля — се людина порядку і все посвячує для порядку. Увійшовши в Бургос, він проголосив: „Даю годину часу, щоб всі робітники пішли до своєї праці“. І ціле життя попило нормальним руслом.

Моля скрізь підчеркує, що в нього, „ребеліянта-вархола“ панує моральний спокій та дисципліна духа й обовязку супроти нації та історії. Чи можуть так сказати про себе „легальний уряд“, вибрані „демократичним порядком“ Азанья, Ларго Кабалеро? Ті, що на міністра закордонних справ поставили такого типа, як Альварез дель Вайо, що будучи амбасадором в Мексикі, складав книжки для шкільних дітей, де між иншим писав таке: „Мала дитино, ти не повинна мати пошанівку для твоїх родичів, бо вони тебе зачали в моменті низької пристрасти, ти повинна їх цілим серцем ненавидіти“?

В армії Моля можна знайти регулярних військових, горожанську сторожу, мароканських легіонерів ген. Франка, фалангістів сина Прімо де Рівери, карлістів і звичайних селян.

Се показує, що Моля, силою духа і зручною тактикою зумів очолити сі різні елементи для одної ідеї.

— „Еспанія мала вмерти“ — сказав Моля одному французові, — „однак вона не хотіла й се є причиною що я повів залогу Пампелюни, колишню забору проти маврів — проти червоних!“

В дні, коли відділи ген. Молі побідно заткнули свій золото-червоний прапор на мості Бегобі (французька границя) з подвійними окликами: „Хай живе Еспанія“ і „Хай живе Франція“, — в Мадриді „президент“ Азанья вручає всю владу до рук злощасного Лярга Кабалеро, „еспанського Леніна“. Бо Еспанія мала, як ворожив Ленін, — стати другою большевицькою країною в Європі.

Маючи таких людей як Моля й Франко, Еспанія потрапила стати до самооборони перед Москвою.

Чин Молі і Франка — се хрестоносний похід. Франко й Моля підняли сей важкий хрест боротьби, щоб вирвати маси з кошмару юдео-марксієвсько-московського доктринерства й невірництва. Щоб розкрити обличчя таких „реформаторів“ суспільности, як злочинний Лярго Кабалеро, що патрунує в своїй палаті садистичним оргіям над безборонними жертвами.

Хоч діло почате Франком і Молею ще не скінчене, однак в даному моменті — се велика перемога новітніх хрестоносців. Тих двох спасителів Еспанії — як ніхто другий — зрозуміли значіння одного уступу з французької конституції в 1793: „Повстання є найпершим і найсвятішим з обов'язків“.

Відомий провідник бельгійських націоналістів і шеф *Рексу*, Леон Дегрель парафразуючи сю девізу, сказав, що „повстання — се останній обов'язок“!

Однак в Бельгії й Франції ще можна собі дозволити на такі філософії. В Еспанії, де вже володіли не Азані й Кабалери, але полпред СССР — Мойсей Розенберг, „журналіст“ Кольцов, Михайлов, Фукс (творець еспанського совету залізниць!) і відомий пес Комінтерну Бея Кун, треба було ділати негайно.

Колись папа Пій V бачив видово страшних боїв під Лепантом, де проти себе ставали західна цивілізація й варварський схід.

Еспанські події на тлі нашої доби — се зудар Європи й Проти-Європи, очоловлюваної все Москвою чи її „татарськими людьми“: Комінтерном, „народним фронтом“ чи II Інтернаціоналом.

На чолі сеї Європи проти сходу станув побіч героїв Альказару й Овієда, побіч Франка й Квієпо дель Ліано, Еміліо Моля Відаль — мовчазний потомок великого Льюїолі.

Дріє ля Рошель

В школі новітних спартанців

(з французького)

Берлін не змінив свого вигляду від часу, коли перебрав владу Гітлер. Бодай в моїх очах, в очах подорожника. Се й тепер, велике, величезне, спокійне місто, де проходжі і вози плинуть широкими вулицями. Дуже розложисте місто, що — на окраїнах — губиться в лісах і в озерах. Коли приїдете літаком, всюди бачите воду і дерева.

Нічого, що пригадувало би верву Парижа або горячку льондонського центру. Чи треба згадувати *Германію* Таціта, яка не мала міст, таборуючи серед вічного пралісу? В Європі нема країни, яка мала б стільки міст і яка виглядала би менше урбаністично, як Німеччина.

Прокладаються нові шляхи, розширюються залізничні мости. Стадіон олімпійських ігрищ надзвичайний. Німці, які вже настій відчинили свої міста для повітря і світла, роблять ще більше. Гітлерізм поширює і відновляє одну і без того міцно закорінену традицію. Цілий нарід розкошує своєю найважливішою пристрастю: — велитенськими збірними роботами.

Виїздячи з Берліна, щоби оглянути на Поморі одну з нових установ режиму, яка мене особливо цікавила, гонив я в гарнім „Мерседес“ одною з нових автострад, що йде до моря коло Штетіна. Ніде в Європі не бачив я нічого так гарного. Солідніше, ширше, і ліпше викінчене, ніж стради Мусоліні. І з жахом думав я про марні натяки на шляхи, які розбігаються кілька кілометрів довкола Москви. Новий шлях в Манті у Франції ніщо в порівнанні з тим, яким я їхав.

Куди йде Німеччина? Куди прямує ся могутня матеріальна цивілізація, більш могутня і матеріальна, ніж колибуть? Що з себе уявляє ся Німеччина, яка — запевняють нас — є бідна й засуджена на банкрутство, але яка все збільшує свої засоби продукції? Яка, країна фашистівської містики, поруч з старими демократіями Франції, Бельгії і Англії, здійсмається наче взір матеріальних досягнень? Чи сі порожні шляхи, які починають вкривати цілу імперію своєю цементовою сіткою, — чи вони збудовані для війни чи просто для задоволення конструкторського генія нації?

Намагаюся впорядкувати в думках розмови, що провадив вчора. Голоси моїх розмовників зливаються разом і я чую лише один. Їх пасія — будувати. Вони вишиковують і перечислюють полки, так само, як обчислюють каміння на будови. Вони ніколи не задовольняються вже зробленим. Хіба що сла-

бість західних сусідів стане завеликою спокусою, щоби позволити на нагле рішення...

Німці дуже займаються національною економією, бажання зачати знову жити, як личить людям, перемагає. Вони бачать, що Росія ще большевицька і гадають, що такоюж незабаром стане й Франція. Се їх турбує. А неспокій — найбільша спокуса для народу, що ще не стратив своєї мужескості.

Ми на Поморі. Просторинь вже менш одноманітна, більш хвиляста, більш барвиста, аніж в Бранденбургії. Як і Англія, Німеччина країна хоч і перелюднена, хоч індустрійна і урбаністична на дві третини, але все ще показує великі території, які видаються ледви заселеними, в яких цілими кілометрами не здибаєте ні села, ні хутора.

Отже ми ні трохи не здивувалися, коли звернувши з великого, рідко уживаного шляху, побачили в долині, над лінією ліса, високу брунатну вежу, що вирисовувалася самотно, чітко і свіжо на балтицьким небі, яке навіть в середині червня є менше бліде, аніж можна було припускати. Наближаючись, завважуємо кілька низьких забудовань, розкиданих там і сям серед великих просторів, оточених лісом. Перед нами, перетинаючи шлях, — простий портік. Все розположене просто серед поля, без ніяких мурів, ні парканів. Ми приїхали.

Те, що показується нашим очам довкола, чарівне своєю простотою, красою і досконалістю виконання. Наліво від воріт, через які ми ввійшли, тягнуться замешкалі забудовання, перед якими сторчить вежа. Зправа — простягається великий відкритий терен, а на його відлеглім куті розположені найвищі будинки.

Пятьдесять метрів від нас, що стоїмо тепер у підніжжя вежі, починаються довгі ряди сходів, терен підноситься. Сей терен оточують три будівлі. З них одна зправа, одна зліва. Напроти, знову на підвищенні, третя будівля зі сходами до неї. Тих самих розмірів, що перша, але зложена лише з камінних стовпів, прикритих дахом.

Один з начальників табору, який є нашим поводитирем, дуже молодий, як більшість провідників в сій країні. Говорить добре по французьки, провів в Парижі два роки.

— Ми не дбаємо про естетику — каже він. — Ми просто шукаємо ліній, відповідних до місцевости, до наших матеріальних і духових потреб.

Будівля зправа, се саля нарад, будівля зліва — гімнастична саля, будівля посередині — священне місце. На кождім гранітовім стовпі, золотими буквами вирито ім'я одного з перших борців партії, що впали 1923 в Мінхені. Посередині — величезний золотий орел, що тримає в своїх пазурах гачкуватий хрест.

Між стовпами вільно бує повітря і прозирає небо. Все довкола видко мов на долоні. Коли ми знаходимося на найвищій шаблі сходів, оглядаємося і бачимо зправа другий від-

критий терен. Як крило грецького холма в Акрополі, замикає він в собі всі елементи напруженого збірного життя на лоні природи. Се передусім малий амфітеатр на збори і проповіді, на свіжій повітрі. Дальше — стадіон, виритий в землі. Ще дальше — рівнина, де між лісами вирисовується озеро. На овиді холми, вкриті березами — білі кольонади.

З усіх інших сторін — цілком самотня рівнина. Правда, на „пуща“, в значінні, яке се слово мало в XVII віці. Се одна з тих самотніх околиць де завше знаходили собі притулок найсильніші релігійні і політичні думки, не щоби сі думки там охлявали, але навпаки, щоби тим ліпше зосереджувалися і летіли одним взлетом з своєю сестрою-близнячкою, від якої невідно відлучитися під загрозою смерті: — з пристрасстю.

Тут знаходимо істотні риси великого грецького міста і великого міста середновіччя: Акрополь і монастир.

Ми шмигляємо скрізь. Се легко, бо сьогодні неділя і всі разом з директором виїхали над море, сто кілометрів звідси.

Все — чудово облажене і просте, без непотрібної терпкості. Нарешті обсервуємо тут сполуку, про яку ми всі мріяли, — сполуку між облаженістю, якої намагалися по війні досягнути „модерністи“ абстрактно-механічним способом, і чимсь, що в нас викликають античні руїни, штучно обдерті зубом часу, але які такі милі нашим змученим серцям, які ще довго потребують загартовуватися в скромності і бідності, заки зачнуть думати про більш складне, більш багате — про правдивий твір.

Ліжка виглядають на таборові, але мають добрі сталеві частини. Огрівальних уряджень не видно, ані освітлення. Спартанська касарня? Так, але також найліпша кімната в найліпшій приміщенні.

Комфорт. Я уживаю се слово. Чи правильно? Ніодно з наших слів, ужите відірвано, не передасть точно якогось італійського, німецького чи російського поняття, отже і наше слово комфорт. Бо в сім слові є співзвук чогось солодкого, вигідного. Сього тут нема. Навпаки, максимум можливостей і для відпочинку, але і для зусилля. Та коли ми у величезній ідальні сідаємо до столу, нам подають надзвичайно скромну їду. Все те мені пригадує новітній домініканський монастир, який я колись відвідав і в яким ченці пораються коло електричного струменя.

Підчас вечері (кусник мяса, капуста і кава), я ставляю питання:

- Що тут роблять у вас?
- Виховують провідників.
- Звідки вони приходять сюди?
- З усіх усяд. В Німеччині кождий хлопець 14 років може вчитися на провідника.
- Се я знаю. Вчора я відвідав школу провідників гітле-

рівської молоді (Hitlerjugend). Вони мали від 16 до 18 літ. Я знаю гієрархію, що там панує.

— Гієрархія... Не дуже люблю се слово. Знаю Францію, я був занятий в готелі *Термінус* коло двірця Сен-Лазар півтора року. Гієрархія — се сухо, занадто по військовому і неприємно разить в устах француза. В нашій організації — вам такій чужій, є щось напрасне. Коли 14-літний хлопець стає „фірером“ якоїсь „камерадашафт“-гурта (від 12 до 15 людей), то се тому, що товариші на його провід годяться. Коли він стане „фірером“ якоїсь „шаар“-ватаги (від 15 до 40 людей), якоїсь „гефольгшафт“-відділу (150 людей), „унтербанду“-загону (500 людей) або „банду“-полку (3.000 люда), — то се тому, що на кождім щаблі його випробували ті самі, що й він і яким він потрапив ставити чоло.

— Алеж ви виховуєте тут провідників доросту?

— Так, до нас з'являються юнаки від 20 до 30 літ, що мають вже кілька років виучки в рядах гітлерівської молоді і які вже перейшли службу праці і в армії.

— З яких суспільних верств?

— Що за питання! З усіх. Вже змалку діти всіх суспільних верств переходять спільно через всі формації.

Я подаю мійому співрозмовникові цигарку, він відмовляється, вказуючи рукою на горло. Має великий шрам на адамовім яблуку.

— ?

— Се від комуністичного ножа в Нойкельні (передмістя Берліна) в 1932, кілька місяців перед перемогою, коли на нас напали на кождій вулиці.

Вертаю до своїх питань:

— Щож ви тут робите?

— Тут панує та сама засада виховання, що в цілій Німеччині... Виховання се є реакцією проти засад виховання XIX віку. Воно не є виключно інтелектуалістичне, не вичерпує інтелігенцію, відокремлюючи її від інших наших здібностей, що її годують.

Насамперед займаємося ми тілом. Ви бачили гімнастичну салю напроти салі нарад — так було в грецьких містах: палестра напроти бібліотеки. Ми зробили тепер з частини сього озера рибний ставок.

— Се все мабуть дорого коштує?

— Ніщо не дороге в нашій державі, де доходи обмежені, а добровільної праці кілька хочете.

— Але їхже чогось вчите тут?

— Так. Чотири години денно умовою праці. Теорія і практика.

— Якісь курси?

— Групи по 50 люда. Всі великі провідники нації з'являються тут, щоби промовляти серед молоді. Гебельс, Дарре, Лей...

— Чим стають сі молоді люди, виходячи звідси?

— Ми маємо ще дві такі школи в Німеччині. Се три „замки порядку“. Майбутні провідники в кожній з тих трох шкіл проводять в них по році.

— А потім?

— Стають провідниками в тих партійних формаціях, в партії, на фронті праці, в організації *Сила через радість* (розривкова організація), або розходяться по всіх усядах шукати праці в промислі, в адміністрації, у війську.

— Ви сподіваєтесь виховати тут характери?

— Так. Сміється? Чи ви думаєте, що езуїтські колегії або бенедиктинські чи домініканські монастирі не формували душ, розпалених вогнем віри? А деж виховалися Перікль чи Темістокль? В Сорбоні чи в Палестрі? А великі державні мужі Англії, чи не були вони насамперед шефами регат?

Нема сумніву, переді мною стоїть здійснений сон моєї юности. Коли я мав 15 літ, се було в Оксфордї, перед війною, побачив я там нагло зяву досі незнаного світу, а який всеж, я се знав, був моїм світом. Ніщо у Франції не давало мені нагоди прочувати його. Я не міг навіть вифантазувати собі щось подібного і тим не менше, нагло, пізнав я в тім, що бачив — на терені футболу і гаквки, те, що я давно вже передчував, чого сподівався, що мені було конче потрібно, чого браку лишав в мені величезну мертву смугу.

За Англією, яка в XIX в. заповіла великий здвиг XX-го віку, реставрацію тіла пішли інші революційні країни — Італія, Німеччина. А ми, що готові лишитися позаду на ласці народів, які ризкують і творять, — ми можемо лише подивляти сей величавий і блискучий розквіт молодости, сили, здоровля і краси, який вкриває тепер велику частину землі і залишить хутко Францію як острівцець неймовірної дрібязковости і безруху, страху, і все заперечуючого старечого сміху... В той час, як більшість французів ще думає, що відпочинок се ідеал, що максимум зусилля се піти в гурті ловити рибу або на прогульку на біциклеті чи в авті, — скрізь деінде земля дуднить ритмом могутнього танцю, що йому віддаються маси молодих людей і дівчат, і який всупереч базіканню череватих обсерваторів з зіпсутими зубами — робить сі маси легкими і свободними.

Право людини — се не лише право балакати, критикувати і дискутувати. Воно передусім — в фізичнім здоровлі, в єднанні з силою природи, в тім, щоби пнутися до сонця, як ростина і звір. Перша свобода — св. бода наших органів, які добре ділають, свобода розімнятих м'язів. Коли се досягнуть одиниці і нарід, можуть розглянутися довкола себе ясними очима, розрізнити, що їм вороже або прихильне; можуть провадити всяку, не знати яку тяжку боротьбу.

Зрозуміти се — найвищий час...

Михайло Островерха

Макіявель в інших і в нас

(Завваги наборзі)

Либонь ніде так дивно і смішно не почувався флорентійський секретар Микола Макіявель, як тепер серед нас.

Від появи його *Володаря*, себто від початку XVI віку, накидалися на Макіявеля, звичайно, ті, що йшли шляхом його доктрини. Берімо, ось хочби такого Антонія Посевіна: він теж холодною водою зливав Макіявеля за його „безбожність і найзгубніші ради...“, які він, щоб розсівати отрую, подав їх володарям“. І тут же радить читати книжку *Досконалий уряд Володарів*, яку написав св. Тома з Аквіну королеві Кипру.¹⁾ Се так з обов'язку, як духовний достойник, говорить А. Посевін. А в дійсності, як політик: знаємо його хитру і справді мудру політику, коли він перебував у місії до царя Івана Грізного. Настільки підступністю пізнав душу москаля, що й досі політика Ватикану супроти Москви опирається на тодішніх вказівках А. Посевіна.

Пізніше, між іншими, мокрим рядом накинувся на Макіявеля пруський король Фрідріх II. Та тут, в даному випадку, Макіявель чи не найпевніше почувався: адже писав проти нього володар доби „просвіченого абсолютизму“, той, що був, сказавши за Ренаном, *bon tyran*. Той володар Пруссії, про якого А. Моруа, в одному з останніх своїх творів каже: „...чоловік, що перед своїм коронуванням написав Антімакіявеля, був потім найбільший макіявеліст і найбільш войовничий король з усіх королів Європи“²⁾.

Серед нас Макіявель відчувається ще ніяково. І згрідливою усмішкою зустрінувби тих, що на нього накидуються. Бо вони — се ніякі „макіявелісти“, а переважно, або прості брехуни, або ігноранти.

Ті перші добре знають, що М. Макіявель завжди актуальний, завжди живий і незаступимий. Вони кидають на флорентійського секретаря, на його доктрину, найбільші нісенітниці й вигадки про його „злочинний“ вплив на виховання політичної думки так, неначеб то перед „появою *Володаря* не було ні одного облудника, ні тирана, ні зрадника, ні вдаваної чесноти, ні догідного злочину“³⁾. Небораки забувають, що папа Климентій VII патрунував публікації тих книжок Макія-

¹⁾ Antonio Possevino: — Discorso contra l'impetá e perniciosissimi consigli dal Machiavello ch'egli per sparger il suo veleno diede a' Principi et contrapositione dell' ottimo libro del perfetto Governo de Principi seritto da S. Tomaso d' Aquino al Re di Cipro. — In Venetia MDC.LXXCV.

²⁾ André Maurois: — Voltaire (Gallimard, Paris).

³⁾ Th. B. Macanlay: — Machiavelli.

веля, які щойно слідуюче покоління заборонило християнам читати. Офіційно. Бо неофіційно — читали і читають усі, хто справді хоче володіти. Читали й папи. Та папство, яке, як туземна влада, не лише витримало, але й піднесло Рим, як імперію, в його культурному післанництві в Європі і в світі.

Гірші противники Макіявеля з другої категорії. Вони його не знають, ні його науки. Се ігноранти. І вони, ігноранти, й ті, що „дещо“ прочитали з Макіявеля, є завеликі боягузи, щоби йти на широкі шляхи його доктрини. Для них Макіявель — се потвір, оборонець тиранів, нелюд. Їм, як ігнорантам, і на думку не прийде, що від тієї хвилини, коли одна родина відгородилася в своєму селищі від другої, від тоді заістнував, сказавши по сучасному, макіявелізм.

Макіявель був правдивим сином італійського ренесансу. Книжка *Володар* „не вчить володарів ренесансу бути безмилосердними. Вона вчить їх бути льогічними“⁴⁾. Бо були се часи, коли голос мали сильні, відважні, суворі, спритні. Як і тепер, як і завжди, але з більшим, сказатиб, виразом. Сам М. Макіявель каже: „Ви бачите, мої батьки і начальники — *taggiogì* мої, як фортуна знищила мене і загрозливою стала і для вас. Та ні я не дивуюся тому, ні ви не можете дивуватися. Бо завжди таке буває з тими, що між багатьома лихими людьми хочуть бути добрими“⁵⁾. Ось як вчив Макіявель, поки він лишив нам сю максиму, яка повторяється і повторятиметься поки сонце на небі, а людина на землі,

І чиж міг М. Макіявель, людина світська, політик, бути иншим в ті часи, коли навіть духовенство в земних справах мусіло поступати по земному?

В 1512 році місто Прато повстало проти папської влади. Папські війська здавили повстання і зайняли місто. По здобуттю міста, війська влаштували в ньому погром, який тривав 21 день. Кардинал Джіованні деї Медічі, який підчас погрому був у місті, пише, м. и. — літом 1512 р. — до папи Юрія II: „Здобуття міста Прато таке нагле і таке жорстоке, хоч мені й неприємно, матиме в наслідках ту користь, що буде відстрашаючим прикладом для инших“⁶⁾. Се лиш один з безлічі таких „випадків“ з доби ренесансу.

Макіявель своїм твором *Володар* звертає кому слід і коли треба бачну увагу на способи, на засоби, якими треба доходити до сили. „Бо ті, що перемагають, яким способом вони й не перемагалиб, ніколи соромом не покриваються“⁷⁾. Хібаж не вчить нас сього історія! Бо справедливість торжествувала з тим, хто ділом шукав її, не вірою без діл.

⁴⁾ Ettore Janni: — Machiavelli, Milano.

⁵⁾ Op. cit.

⁶⁾ Tito Rosina: — Attraverso le Citta del silenzio di G. D'Annunzio. — C. Ed. G. Principato, Messina.

⁷⁾ За Ettore Janni: — Op. cit.

В одному з своїх творів Макіявель каже: „Не йде про те, щоб мати більше рації, аніж инший. Йде про те, щоб бути сильнішим від иншого. А коли ми є сильніші, тоді можна легко найти когось, хто нам признасть рацію“⁸⁾.

Мусоліні, правдивий вихованець доктрин Макіявелі в 1927 році сказав у парламенті, що треба бути сильним, треба зброїтися, бути карним народом. „Тоді ми, коли завтра, між 1935 і 1940 роком опинимось на головному шляху європейської історії, зможемо піднести голос. Тоді побачимо, що наші права будуть нам признані“⁹⁾. Так міг тоді сказати державний муж західної Європи про те, що сьогодні здійснюється. Той муж, який твердить, що „доктрина Макіявеля живіша сьогодні, аніж чотири віки тому. Бо хоч поверховні позначки нашого життя й дуже змінилися, то не бачимо тих глибоких змін в дусі одиниць і народів“¹⁰⁾. Сьогодні Мусоліні важиться виступати проти Англії, своєю поставою дивує світ. За своїм учителем знає він, що „хто каже царство, імперія, королівство, князівство, республіка, той каже: iustitia et armī“¹¹⁾. Бо без armī не існує iustitia.

Макіявель за свого життя про одно мріє: про зеднання Італії. Останній розділ *Володаря* се зміст, суть цілої книжки. Всі писання, всі науки, вказівки володарям прямують до того, щоб знайшовся рішучий, сильний вожд політик і обєднав розсварену Італію.

В теперішніх часах, *Володар* Макіявеля повинен стати тим, чим є часослов для ченців. Чи хочуть сього епігони півмертвих доктрин „правди і справедливости“, чи ні.

О. В.

Сталін як „добродій“ України

Серед цілої маси друкованого „дурману для народу“, що виходить на совітській Україні, треба звернути увагу на книжку Сталіна¹⁾. Висвітлює вона політику тирана відносно України, і як така приносить багато вартого нашої уваги матеріалу. На жаль самої книжки нам ще не вдалося одержати. Тому користуємо з обширного реферату про неї, що появився в московських *Большевику*²⁾.

⁸⁾ Op. cit.

⁹⁾ Benito Mussolini: — Scritti e discorsi — Vol. VI. U. N. Milano.

¹⁰⁾ B. Mussolini: Il 1924. — Vol. IV U. N. Milano.

¹¹⁾ За Ettore Janni: — op. cit.

¹⁾ І. Сталин — *Статті и речи об Украине* Партиздат ЦК КП(б) У 1936 стор. 245.

²⁾ Н. Войтинский — *Сталин об Украине*, *Большевик* політико-економічний двухнедельник ЦК ВКП(б) Москва 1936 IV.

Автор реферату — очевидно повного рабських похвал всесильному диктаторові, підкреслює, що „коли український народ всеж таки перемиг („агентів імперіялізму“), то сталося се виключно тому, що ним кермувала мудра большевицька партія, яка потрафила укріпити приятель між народами ССРСР; виключно тому, що... Україна отримала братню допомогу з боку трудящих совітської Росії; виключно тому, що боротьбою українських робітників і селян кермували безпосередно великі Ленін і Сталін“.

Коли очистити се базікання від заязлених і брехливих совітських формулок („приятель між народами“, „боротьба українських робітників“, „трудящі совітської Росії“ і пр.), — то з цілої тіради лишиться невеличка, але якаж характеристична — правда. А саме — що коли російсько-жидівська меншість — переважно в містах — всеж таки потрафила зробити з України провінцію большевицької імперії, то сталося се виключно тому, що сій жменці — прийшла на поміч, з усіми своїми ресурсами, величезна метрополія — Москва та її провідники Ленін і Сталін.

По завоюванню України, зачалася її асиміляція, затіснення відносин нановоздобутої колонії з метрополією. І книжка, про яку мова, „на прикладі головно совітської України, показує, як крок за кроком розвивалася ленінівсько-сталінівська національна політика; як вона нехибно зміцняла силу диктатури пролетаріату“ (читай: диктатури ЦК партії — *О. В.*).

Брутальніший від Леніна, але всеж демагог, Сталін теж боронив „право націй на самоозначення аж до відділення“, і тому ще на VII-ій (квітневій) конференції партії 1917 виступав проти Пятакова, який того права визнати не хотів. Більш твердолобі від Леніна і Сталіна — різні Пятакови ще не розуміли цілої штудерности марксівської „діалектики“, не розуміли, що марксівська наука дійсно була тільки ancilla theologiae (служебка теології) большевицької, не самостійною дисципліною; не розуміли, що формули „самоозначення“ ніхто з її оборонців поважно не бере; що вона представляла лише демагогічний гачок. Звідси внутрішнопартійні непорозуміння, які хутко полагоджувалися.

„Право на самоозначення“ Сталін розумів точнісінько так само, як Ленін³⁾. На конференції воєнних організацій РС ДРП (6) запропонована Сталіном і ухвалена постанова знову підкреслює се „право“. Але „разом з тим тов. Сталін тодіж таки підкреслював, що право націй на самоозначення аж до відділення, зовсім не значить, що пролетаріат завжди стоїть обовязково за відділення: се питання для кожного народу рішається осібно, залежно від інтересів пролетарської революції“. Признати таке „право“ і зробити його залежним не від

³⁾ Див. *Вісник* 1936 XI.

інтересів самого народу, який домагається самоозначення, а від інтересів чужої і посторонної сили („пролетарської революції“), з якою даний народ, може, не хоче мати нічого спільного, — очевидно було абсурдом. Було нісенітницею, яка зводила ціле те „право“ до нуля, до *sic jubeo* кождохвильової влади в Кремлі, яка сі „інтереси революції“ толкувала як їй подобалося.

Робити „право нації на самоозначення“ залежним від „інтересів пролетарської революції“ — се все одно, що надати горожанам „право“ ходити в великим місті серединою вулиці — але лише в залежності від інтересів нормального функціонування колового руху...

Ще з початком грудня 1917, коли Україна щойно підбивалася ленінськими яничарами, коли треба було дуже обережно ходити коло національного почуття великого народу, Сталін говорив: „що відноситься до автономії України (лише автономії! — *О. В.*), вона повинна бути повною, щоб її не обмежували згори комісари. Недопустима ніяка опіка, ніякий надзір, над українським народом“... Так писалося тоді! І треба подивляти почуття гумору совітських авторів, що вони — не моргнувши оком — друкують сі слова Сталіна з 1917 року — в 1936-м, вже по режимі Якорів, Постишевих, Раковських, Муравьових і т. п.

Навівши ті слова, автор реферату додає: „в той самий час тов. Сталін підкреслював, що російський пролетаріат не може лишатися байдужим і незацікавленим до дальшої долі визволених великою пролетарською революцією передше гноблених народів російської імперії. Поміщені в збірнику статті тов. Сталіна надзвичайно яскраво показують, як російський пролетаріат і після жовтня, лишався керманічем і провідником колись пригнічених народів Росії“... Так переломлювалося в кавказьким черепі диктатора римське поняття права (в данім випадку — права нації на самоозначення) — себто у правлення, незалежного від чужого протиправного втручання. Се право в очах уроженця був. Казанського Ханства — Леніна і кавказця Сталіна — вироджувалося в чисто азійський акт ласки, яку той хто її надав, сміє кожної хвилини взяти назад. Хто — за тою східною концепцією „права“ — ставав з кріпака вільним, — всеж таки і дальше мав пана, який „лишався керманічем і провідником“ його, як і досі...

Право сепарації („розводу“, як казав Ленін) між націями приводить до того, що „свої“ — стають „чужими“, і се нормально, як „чужими“ собі стали англійці та ірландці, англійці та американці, шведи і норвежці і пр. Але ся „чужість“ для кремлівських оборонців „права“ на сепарацію нації — була чимсь диким і недопустимим. Як декретував Сталін, між українцями і москалями — „нема і не може бути конфліктів“. А тому — зауважує Войтинський — „коли буржуазна Центральна Рада почала нацьковувати працівників українців на

москалів як на „чужих“, тов. Сталін гнівно і пристрасно демаскував сю контрреволюційну демагогію українських буржуа „... Самоозначення — самоозначенням, але своїми, рідними, коханими, дорогими, незамінними провідниками, „отцями і благодетелями“ повинні були назавше для українців лишитися москалі, опікунами і керманичами, як колишній „барін поміщик“ для свого бувшого кріпака. Хто знав з книжок російську дійсність зараз по знесенні кріпацтва — той пригадає собі, як ся „барська“ вдача, вдача рабовласника у відношенні до селянина — безнастанно прокидалася в російських дворян. Та сама психіка — в відношенні до української нації — прокинулася і в політичних нащадках російського дворянства — в Леніні і в Сталіні. „Нацьковувати трудящих“ якоїсь нації проти їх метрополії вільно — і треба — було в Китаю, в Мароко, в Єгипті, в Монголії, в Кореї, там де се лежало в інтересі російського большевицького „баріна“. Там, де се йшло проти його інтересів — там се був злочин, і „контрреволюційна демагогія“.

Сміх викликає нарікання Сталіна на „імперіалізм“ Центральної Ради, яка „згори прилучує до себе все нові й нові губернії, не питаючись мешканців тих губерній, чи вони хочуть увійти в склад України“... Коли большевики уважають що вхід чи невхід певної території в склад якоїсь держави повинен ґрунтуватися на запиті населення, — чомуб їм не згодитися на плебісцит на Україні?

Але плебісцит був теж „буржуазним забобоном“, так само як і реклямована воля більшості людности. Бо той самий Сталін писав тоді: „Совіт народних комісарів якраз домагається того, щоби вся влада на Україні належала українському народові, себто (слухайте, слухайте! — *О. В.*) українським робітникам і солдатам, селянам і матросам“... Вислів, який показує, як сердешно „наплюють“ було Сталінові на той народ. Бо инакше не ставлявби він його величезної більшості, селянства — на передостаннім місці; не ставлявби на першій і другій якраз ті елементи українського населення — робітництво і вояцтво, які були зникаючою меншістю на Україні і підлягали найсильнішим московським впливам і пропаганді...

Нема нічого дивного, що з такими концепціями — Сталінові, „визволителеві націй“ в теорії і їх тиранові на практиці — доводилося апелювати на Україні не до самоозначення, не до волі нації, а до голої сили метрополії та жменьки її яничарів в країні. В книзі читаємо цинічні признання: для переведення анексії України „в листопаді 1918, за починком Леніна і Сталіна, створено український революційний совіт (що спочатку звався революційним совітом курського напрямку) під проводом тов. Сталіна“. Отже два московських диктатори ґрунтують з своїх попихачів „революційний совіт“ для підбою України — і звуть його україн-

ським! І все на те, щоби перевести на практиці „самоозначення“ України, очевидно на річ Росії. А що добровільно таке самоозначення не могло випасти на річ Росії, то ясно, що (як стоїть в книзі) тов. Сталін мусів помагати російській меншості на Україні, нашим „ульстерцям“ — „і зброєю, і посилкою військової допомоги“. Крім того „тов. Сталін перекинув на український фронт групу випробованих командантів, що досі кермували обороною Царіцина“. Отже спеціалісти від оборони Волги виступили — на приказ українського „добродія“ Сталіна — виконавцями права української нації на самоозначення! А 1 грудня 1918 опубліковано маніфест „совітського уряду України“ (так звали Сталін і Ленін — російсько-жидівський комітет, що займався прилученням України до Росії) — який „давав визискуваним свободу“. Сей маніфест мав „пронестися громом на страх ворогам України, прозвучати благодатним гомоном дзвонів на радість і потіху синам України“ — як писав канцелярійно-семинарським стилем „геніяльний Сталін“. А писав се він, про „свободу визискуваним“ вже за Директорії, за соціалістичної Директорії, яка може і робила досить політичних помилок, але який ніхто хіба не міг закинути, що вона хотіла і вміла гнобити когось то не було, не виключаючи ворогів своєї країни.

По завойованню України російськими військами, Сталін вже зовсім зачав почуватися там як дома. Всякі гарні слова пішли в кут. Режим терору мусів змінитися. Тому, коли „положення, яке застав тов. Сталін в українській парторганізації (в російсько-жидівській большевицькій організації на Україні — *О. В.*) — стало ненормальним“, себто недогідним для Росії, Сталін „був змушений розпустити ЦК КП(б)У і призначити новий ЦК, в який увійшли Артем, Косьор, Мануїльський, Затонський і пр.“ Події неслися хутко — і по виграї воянній виправі, в „самоозначеній країні“ — московський диктатор просто призначає по своїй вподобі центр. комітет „української“ партії, яка мала виражати несфалшовану волю мільйонів українських „трудящих“!.

Не дивно, що по таких цісарських розтинах — вже в лютім 1919 Сталін міг втішено заявити, що „від розпаду старої імперіялістичної єдності, через незалежні совітські республіки, народи Росії приходять до нової, добровільної, братерської єдності“. Народи Росії! Звідси вже невеличкий крок до єдиного совітського народу, якого зліплення і було правдивою цілею національної політики Сталіна.

Були серед большевиків люди, які — не менші російські патріоти від Сталіна — зі страху, що втратять українську кольонію, думали надати їй бодай хоч паперову сповідність якоїсь „куцї“ автономії. Се були Раковський, який просив — „відібрати від союзних комісаріятів дев'ять десятих їх прав і передати їх національним республікам“ і Скрипник, який думав, що в політиці Сталіна „занадто випнута“ конеч-

ність боротьби проти місцевого націоналізму на Україні". Але Сталін — більше як вони боявся України і тому виступив проти їх „уклону“.

На XII зїзді партії, Сталін пригадав їм, що слова про самоозначення — є лише слова, лише демагогічний гачок, не самоціль; що дійсна ціль національної політики Росії на Україні — се влада та її закріплення. Опозиція, казав він, — „іза національного питання переочила соціяльне питання, — питання про владу робітничої класи (читай: партії — *О. В.*). А міжтим, для нас, як для комуністів, ясно, що основою цілої нашої праці є праця для скріплення влади робітників (читай: партії — *О. В.*) і лише потім встає перед нами друге питання, дуже важне, але підчинене першому, — питання національне... Коли ми перегнемо палицю в бік селянських окраїн, то може вийти шпарина в сістемі диктатури пролетаріату (себто партії — *О. В.*). Се небезпека... Треба памятати, що крім права народів на самоозначення, є ще право робітничої класи (партії — *О. В.*) на скріплення своєї влади і сьому останньому праву підчинено право на самоозначення“. Войтинський додає: „сі вказівки тов. Сталіна і постанови XII зїзду партії по його рефераті, відіграли рішачучу ролю в боротьбі за випростовання лінії КП(б)У в національних питаннях“...

В сотий, в тисячний раз самі большевики твердили, що їх інтересує на Україні передусім і виключно питання влади, яка повинна бути в їх руках, а Винниченки і Поршії безнастанно дискутували про самоозначення, про пролетаріат і прочі „засади“, які були річю байдужою і Ленінові і Сталінові. Бо останні знали те, чого не знали малоросійські політики — що і соціяльні, і економічні, і національні, і культурні, і всякі інші відносини в країні укладає за своєю волею той, хто має в ній владу...

Але не можна сказати, щоб „геніяльний грузин“ хутко дав собі раду з усіма труднощами на Україні. Опозиція знову піднесла голову. І знову виступає остро проти неї — тим разом проти Шумського і Хвильового — Сталін. Бо ся опозиція штовхає на „відчуженість української культури і української „общественности“ від культури і „общественности“ загальносовітської“. Знову крок „вперед“ — від самостійних народів прийшов він до „народів Росії“, тепер до „загальносовітської „общественности“ і культури“. А за ними вже чувся старий царський термін — „общерусская культура“ і один (хочби й „саветській“) народ.

„В той час, писав ображений диктатор, як західно-європейській пролетарі та їх комуністичні партії повні сімпатій до Москви..., український комуніст Хвильовий не має сказати нічого іншого на користь Москви, крім як прикликати українських діячів тікати від „Москви“, „яко мога скорше“... Такої зухвалости від малоросів Сталін не сподівався і Хвильовий

мусів, замість пера, взяти в руку револьвер, щобі скінчити з собою. А даліше прийшли Косьор і Постишев, без „уклонів“. Знову з благословенства „добродія“ України, Сталіна...

Збірники писань Леніна і Сталіна про їх відношення до України повні величезного інтересу для нас. Ми можемо бути вдячні партіздатові за їх видання. Критичний читач навіть в ССРСР — вичитає з них цілу безодню забріханости, цінізму, насильства і словоблудства, якими нові володарі імперії намагалися обґрунтувати ідейно, і перепроводити практично підбій та асиміляцію України, приведення її під владу старої метрополії.

Багато цікавих наук і вказівок на майбутнє витягнуть з сих книжок ті, що хочуть і вміють вчитися з минулого.

Л. Граничка

Тимотей Бордуляк

(1863-1936)

Читаємо *Образки й оповідання*, що то їх покійний Тимотей Бордуляк ще в 1899 р. видав під заголовком *Ближні* — і мимоволі міркуємо, чи галицьке село багато пішло вперед від того часу, чи проблеми, що їх по мистецьки старався розв'язувати майже перед півстоліттям вмерлий отець письменник — перестали бути актуальні в нашій сільській дійсности, чи ще й даліше шукають свого епіка? Чи провідні думки його оповідань є сьогодні тільки історичним документом давніших часів, чи може живими питаннями нашого життя?

Перед відповіддю на ці сумніви треба проаналізувати Бордулякову творчість, щоб пізнати фабули його оповідань, їхні складові мотиви та провідні думки чи там ідеї, що вбрані в мистецьку форму промовляють до нашого почування і уяви.

Майже у всіх Бордулякових творах виступають як герої селяни, — і то селяни халупники, що живуть більше з праці своїх рук на подільських панських ланах, як зі своєї власної землі. Тільки декуди стрічаємо героїв священиків (*Право патронату і Нічний привид*), бідних жидів (*Бідний жидок Ратиця і Сабета Себі*) і дуже рідко світських інтелігентів. Сих останніх на селі зовсім таки не бачимо, автор показує нам тільки сільського вчителя як обсерватора й дорадника своїх героїв-селян, а не як самостійну постать дії. Автор найпевніше чув себе тільки на сільському ґрунті, там находив позитивних героїв, які „не тільки в словах є вірні своїм засадам, але також в ділах“ (*Дяк Гриць*). Між інтелігентами не знаходив подібних людей. Ось троє інтелігентів захоплюється картиною жебрачки (*Жебрачка*), їм здається, що вже „почувають мило-

серця" і „неописане зворушення в грудях", до їх очей тиснуться сльози, бо „хвилями забувають, що се полотно, і ось-ось готові сягнути до калитки, щоб втиснути в руку намальованої жебрачки милостиню"... Колиж, вийшовши з галерії образів, стрінуло се панство на вулиці дійсну жебрачку, що послужила як модель прославленому маляреві — то прогнало її. Подібно поступають і „панство колятора" з села Локчинець, коли не дають признаної парохії отцеві Аркадієві, що вкінці зрікається презенти, бо він мусів „поступити так, як чесний чоловік поступити повинен". (*Право патронату*).

Як Бордуляк дивився на твір мистецтва, яку ролю призначував мистецьким творам в життю людей? Не маючи про се окремих заяв автора, можемо оперти свої міркування тільки на його творах. Бордуляк був „виделікатним" реалістом. „Суть мистецтва, каже герой *Жебрачки*, — лежить в тім, щоб представити річ так, як вона в дійсності єсть". Автор має „влити в твір життя, а крім того осінити його певною мірою ідеальности".

— Ах, Боже! — закликала хороша пані — до того справді треба вже великої здібности, щоб намалювати такий образ і впровадити чоловіка в таку ілюзію!

— Се ще ніщо, — говорив мужчина дальше, — се річ вправи і техніки. Найголовніша річ в тім, що артист умів вітхнути в свій малюнок справдішне життя. Погляньте на нього з більшою увагою: чи не говорить з того лиця біда, нужда, голод, а може ще й слабість, одним словом: життя? Здається, що старуха своїми очима, своїми морщинами, своїми посинілими губами просить нас, благає про поміч, здається — від нашого милосердя зависить її існування...

В сім уривку ключ до зрозуміння цілої творчости покійного письменника, ба, не тільки творчости, але і його мовчанки. Автор бажав, щоб його твори будили якийсь відгук серед громадянства, а стрічала його наша байдужість і повне забуття. Коли принагідні знайомі питали його, чому дальше не пише, він добродушно відповідав: „нащо"? Так отже не „провінціональна буденщина" і не „відокремлення у провінціональному середовищі", як гадає М. Рудницький (*Діло* 1936 ч. 237), а скорше брак будьякої реакції на його твори був єдиною причиною Бордулякової мовчанки...

Злиднів, нещастя й терпіння повно між постаттями автора. Одні з них (*Іван Бразилієць*, *Бузьки* і *Ось, куди ми підемо, небого...*) — втікають за море, бо гадають, що там знайдуть щастя. Інші не рушаються з місця, вдовольняються будьчим, щасливим, що, як старець Макар, можуть помагати ще біднішим від себе. Михалко став присяжним, поліцаєм і польовим, — всі ці функції були привязані до одної особи — і вже почувається щасливим: „Йому було легко і весело на душі". Та побачивши людську біду в часі збирання податків, наш герой зрікається почестей, бо він „не має до того серця", щоб „дивитися на людську біду". При тім він дальше ща-

сливий: „Він був такий радий, що аж затирав собі руки з радости“.

Та й інші персонажі Бордуляка вдоволені „малим“ щастям. Згадаймо хочби Матвія Баса, що тоном турецького баші наказує жінці варити кашу на молоці від щойно купної корови. Подібний і дяк Гриць, що все і всюди дбає про патріотичну працю, не висуває себе між провідників, бо добре знає, що „нам потрібні не тільки генерали і капітани, але також і капрالی“. Чотирнадцятилітня Параня щасливо заснула по цілоденній праці на панському лані; її мати, вдова Мариська, тішиться своєю робітницею.

Така сама й решта осіб в оповіданнях Бордуляка. Сі люди не мають великих вимог, вдоволені й щасливі навіть тоді, як можуть ходити з прощацькою торбою, або сидіти за милостиною під церквою, як бачимо на особі Гаврила Чорнія. Сей постать чи не найцікавіша з усіх героїв з *Ближніх*. Сей старець імponує нам своєю впертістю і послідовністю, коли не хоче жити при дочці. Він виробив собі власний кодекс честі і був з ним щасливий навіть з „порожнім рукавом і деревляною ногою“. Стрінувши знайомого, просить не казати нічого про його каліцтво донці:

Бо вона жінка і не пізнає своїм жіночим розумом тої ласки Божої, що мене спіткала... та буде плакати, журитися, побиватися... А я того не хочу, нехай вона про те нічого не знає...

Гаврило Чорній вірить, що дізнав надзвичайної ласки Божої, в хвилині, коли став калікою. Він щасливий, але те його щастя інше, як у звичайних людей, що не змагають до єдиного „правдивого життя“ з Ісусом Христом при „трапезі небесній“. Треба подивляти „невисліджені стежки“ Провидіння, що кермує всім нашим земським буттям — се його гасло.

Склагось так, що одночасно з *Ближніми* читав я *Полюбу* Коссак-Щуцької. Обидва твори такі різні, що не можна їх ставити поруч себе. А все таки кортить звернути увагу на те, які різні, суперечні життєві настрої можуть володіти людьми навіть при тотожнім релігійнім світогляді. І польська авторка глибоко вірить, що Бог кермує всім життям на землі. Коли їй вдалося майже чудом уратуватися перед смертю, вона покійно заявляє, що сталося так тому, бо Бог так хотів. Колиж большевики вбили обидві графині Ходкевичеві в Млинові, то польська авторка з по корою хилиє голову: „призначення мусіло сповнитися“. Та ся глибока віра не відбирає їй охоти до боротьби з тим, що вона уважає злом, тільки гартує її, робить з неї фанатика своєї ідеї, фанатика, який не хоче розуміти, що перед Богом всі народи рівні, тож і українці мають свої права. Бордуляковіж герої, — не тільки Гаврило Чорній, що живе у виїмкових обставинах, — не можуть змагатися з життям, щоб дійти кудись вище, вони лагідні, добрі, усміхнені і вдоволені навіть тоді, як ходять з торбами. Коссак-Щуцька найвище ставить три речі, що переможно вий-

шли з революції: на першому місці кладе церкву, на другому відвагу і щойно на третьому доброту. В українського письменника поруч Бога, бачимо тільки людську доброту, бо майже всі його особи — се добрі люди. Характеристичне для Бордуляка хочби те, що злих людей він нам ніде не показав на очі, а як треба було про них писати, то тримав їх в тіні, тільки показував наслідки їхньої злости (*Самітна нивка*) або казав оповідати про злочини (війта-п'яниці, *Галилейський вийт*).

Ми довше затрималися над таким саме душевним настроєм нашого автора, бо тепер легше зрозуміємо ще одну рису його творчости. Бордулякові герої дуже часто попадають в нужду не зі своєї вини, тільки тому, що „так якось склалося“.

Ось Катерина Грущикха повдовіла, бо її Семенові трафилася „нещаслива пригода“ в лісі, його вбило дерево. „Вже так мало бути“ — говорили робітники. І героєві з нарису *Ось, куди ми підемо, небого...*, також „не так склалося, як ждалося“. Вже в першому році його господарки виступила вода з річки й залила все на полі. І на другий рік знову повторилася та сама історія: знову пішла з водою його праця. Сі стихійні катастрофи можна пояснювати тим, що рільнича господарка завжди залежна від таємних примх природи. Алеж Бордуляк любується в нещасливих випадках і при інших нагодах. Миронові вмирає жінка, лишаючи без опіки четверо дітей (*Діти*). У Марка Бурого тяжко захоронує маленький Федь (*Для хорого Федя*). Гаврило Чорний тільки через „нещасливий припадок“ прийшов до своєї кінцевої філософії. І дядькові Федусеві „одна пригода“ зробила цілковитий переворот в життю. Коротко можна сю філософію висказати словами купця з *Рішучого кроку*: „Хто має щастя, то певно, що ведеться йому добре“. Сю песимістичну думку розвиває ширше автор на іншому місці такими словами:

Я дивуюсь, який сильний вплив може мати часом на духа людського одна хвиля, один випадок..., котрим неначе послугується якась невидима рука, щоб завернути чоловіка з одної дороги і справити його на другу, цілком противну дорогу...

Віра в призначення може бути генезою надлюдської відваги; так є воно в згадуваній вже Коссак-Щуцької. Вона пише, що в часі революції зникли всякі компроміси, півтони й відтінки, тоді могла утриматися на поверхні життя, не соромлячися перед самою собою, тільки така людина, що була кождо хвилину відважна та безустанку добра. Герої українського автора не мають віри в свою перемогу. Вмираючи в Бразилії, Марина потішає свого чоловіка: — „не журися, не побивайся, вже нам судилася така доля“. І Іван пізніше „не переставав бути сумний і пригноблений“, хоч люди прихильно до нього відносилися. Він „шукав розради і топив своє горе“ в коршмі при горівці. А не забуваймо, що герой сей належить до найенергічніших по-

статей Бордуляка: Іванові Бразилійцеві вдалося вирватися з пекла, в якому погинули тисячі людей.

Та є в Бордуляка одне оповідання, де рішучість і енергія героя перемагає всякі перешкоди, головним чином, свою власну оспалість. Яким Чайка постановив відчинити крамницю. Він довго носився з тими думками, та до діла не брався. Він чув, що йому при найліпшій волі „якось дуже тяженько зважитись на сей крок..." І тут Бордулякові виривається з під пера характеристична для психічної структури письменника апострофа:

І я від себе не конче виную Якіма Чайку за ту його нерішучість, чи радніше сказати: оспалість. Господи Боже! таж він русин, так само як я... А щоби русин зваявився на який новий спосіб зарібку, то треба йому хіба горячого сала налити за ковнір.

Гадаємо, що тут саме доторкнулися ми другої причини довголітньої мовчанки нашого автора.

Третою причиною могло бути середовище, в найширшому розумінні сього слова. Та й найгірше середовище не всилі вбити волі до літературної творчості. Чи треба пригадувати побут Шевченка на засланні? Чи могло бути гірше пекло на землі? А поет таки „мережав" свої думи! До творчості змушував його внутрішній мус, олівець вкладала йому в руки його психічна структура, що без творчості не могла жити, як риба без води. Та знані світовій літературі й такі, навіть дуже талановиті, поети, що треба було їх аж під ключ замикати, щоб змусити їх викінчити розпочаті твори. Бордуляк не бачив заінтересування своєю творчістю, не чув про відгомін своїх оповідань — тож його душа не рвалася до письменницької праці і на чемностеві запити цікавих осіб міг легко відповідати: „а на що маю писати?" Бо й справді, наші видавництва таки зовсім не цікавляться літературними талантами, що не належать до ніодної сімейної групи при якійсь редакції. Чи не моглиб були наші католицькі редакції друкувати старі й нові твори Бордуляка, замість передрукувати большевицького Зощенка, чи иншого Анненкова, або Гончарова, і одночасно деклямувати про українську католицьку літературу!

В оповіданнях Бордуляка бачимо нечужі українській літературі мотиви, починаючи від Вовчка і Федьковича і кінчаючи Черемшиною та Стефаником. Є тут і горе матері, бо син відбуває військову повинність; є тут і „здекудник", що стягає з бідаків податки; є й вийт-пняниця, що шкодить громаді; є й картини розпуки тих, що втікають з батьківщини за море, в чужину; є й згадка про славні галицькі вибори; є пняниці і процесовичі; є вже й перші проліски освітньої праці та початки власної торгівлі. Мотиви ці знані багатьом нашим письменникам, згадаймо крім названих вгорі ще Франка, Стефаніка, Б. Лепкого, Мартовича і Маковея. Та творчість Борду-

ляка не стоїть в генетичному звязку з ніодним з названих письменників. Спільні мотиви, бо спільне життя, з якого черпали всі. Бордуляк мав свою власну філософію, він своїм власним оком дивився на нашого селянина.

Якби він був студіював інших письменників, що одночасно з ним писали, — може бувби більше дбав про оформлення своїх образків. А то в них здебільша ті самі мистецькі засоби, що їх впровадив в нашу літературу ще Марко Вовчок. Ба, навіть у Вовчка бачимо більшу економію слова в деяких місцях. Автор *Ближніх* подає нам свої твори або в формі оповідання самого автора, або при допомозі оповідача-героя. Деколи ми не бачимо оповідача, бо він стоїть здалеку і не бере udziałу в акції оповідання. Оповідання *Дід Макар* починає Бордуляк немов від себе самого, а кінчає формою об'єктивного оповідання. Зноваж оповідання *Дядько Федюся* видержане немов у формі спогадів самого автора. *Рішучий крок* гейби безпосередня обсервація автора, що вкінці оповідання звертається до першого крамаря в селі, Яким Чайки, словами заохоти.

Особу автора бачимо ще в інших оповіданнях: *Самітна ниска*, *Перший раз*, *Дяк Гриць*, *Мати* і інші.

Хто пише в такий спосіб, як Бордуляк, — той хоч і здобуває для своїх творів більше довіря, як до життєвих документів, та зате твори сі часто тратять на літературній вартості. Бож література, навіть та, що її зовуть реалістичною, се не копії з життя. Пригадаймо собі Бордулякові слова з оповідання *Жебрачка*. Творець має не тільки вірно наслідувати природу, він мусить „влити в свій твір життя“, він повинен свій твір „осінити“ хоч трохи ідеалізмом. Ми так висловилиб сю саму думку в приміненні до Бордулякових оповідань. Автор повинен так формувати життєву дійсність у мистецькій подобі, щоб новоповсталала літературна дійсність викликала не тільки якнайбільшу ілюзію правди, але також і як найсильніше зворушувала читача. Літературний твір повинен викликати не тільки „милосердя“, як се часто діється в творчості Бордуляка (*Жебрачка* і інші), — але також і завзяття, витривалість у змаганнях і відвагу в боротьбі, любов батьківщини та інші чесноти, які, як ми се бачили висше, можна згармонізувати з вимогами християнської релігії.

Перша книжка Бордуляка стояла під прапором початкового оповідання „Дай Боже, здоров'я корові!“ Се оповідання клясичне для його творчості. В *Ближніх* бачимо деяку монотонність. Томуто цікаві ми, чи змінився покійний письменник у своїх творах, писаних в останніх літах свого життя.

Може його твори хоч по смерті автора матимуть „більше щастя“, як мали за життя свого творця? Може се тим скоріше статися, що багато проблем нашого села, що то їх старався розв'язувати у своїх *Ближніх* покійний отець письменник, — ще й досі нерозв'язані.

Юрій Клен

Слово живе і мертве*)

Критик виголосив надгробне слово над Е. Маланюком відкинув його тому, що нібито причалив той з чужого берега нібито, приніс з собою російську культуру вірша і став нібито уже не співзвучним епосі. „Засмаленому вовкові“ протиставляється низку поетів нової генерації. Якимиж далекими — подумає читач — повинні бути оті нові таланти, якими чужими московському духові, якими саморідними, незалежними від усяких „впливів“. Ся думка змусила мене уважно перечитати їхні збірки і зробити цілком об'єктивні висновки.

Двома збірками (*Барви і лінії* та *Бурюни*) репрезентована творчість Св. Гординського, поета з найбільшим мабуть серед молоді генерації досвідом. Ще в першій з них автор уперто хоче бути футуристом. За тим промовляє ціла низка характеристичних для раннього російського футуризму метафор: вечір заліплює день у блакитний конверт; час оранжадою крізь соломку вливається в вечора сині уста; сувої хмар біліші як гігроскопічна вата; або: крик розбитий нокаут-ом гострих скель. Сам автор каже: „Волю бачити змінливі футуризи“ (доречі, у вірші зовсім не футуристичному). Типовим для російського футуризму десятих років є також імпресіонізм вступного віршу... Те саме нотування летючих вражень, геть аж до плякату (тільки тоді не з іменням Марлени Дітріх, а — розуміється — іншої акторки)... Всі ті мотиви років 25 тому пролунали в російській поезії. Чиж не дивно, що випадково у другій збірці цілий відділ називається *Серце в кобурі*, а у Константіна Большакова, тепер давно забутого футуриста, збірка 1912 року зветься *Сердце в перчатке!* Та й „товариш-вечір“ у Гординського бодай чи не натякає на Семенкового „товариша-сонце“. Алеж футуризм Гординського зовсім не витриманий. У таких віршах, як „На стації“, „Передгрозя“, „Дівчинко 15-літня“ раптом вдирається наївна простошира романтика, — речі, що їх ніодін футурист не зваживсяб включити до своєї збірки. Тут навіть подекуди впливи Рильського (*Синя далечина*). У Рильського: „А там десь голуби й мансарди, поети, сонце і Париж“. У Гординського: „...на верху мансарди, де лиш антени й голуби“, або кінцівка: „Десь сонце, Капрі, Горький“. Є ремінісценції з Блока: „Спокій як пес долоні лише і стелиться до ніг він килимом м'яким“ („Там тішина цвєтьот... і ветер, пьос паслушний, ліжєт чуть прігнутиє камиші“). Не обминув автор і небезпеки торкнутися одної з так званих „вічних тем“: вони вже так роз-

*) Закінчення статті Ю. Клена (див. *Вісник* кн. XI) висловлює особисті погляди автора, з яких деякими не завше годиться Редакція.

співані, що треба конче щось нового сказати. Тому довгий монолог Дон Кіхота із затертих фраз звучить дуже нудно. Не рятують також *Листів з Парижа* з їхнім Plauderton'ом, ані згадувані там дівчатка „у годинному готелі“, ані „пятикратний курс сальварсанових інекцій“.

Дуже значним поступом вперед є проти I-ої друга збірка *Буруни*. Чільний вірш *Ars poetica* знов рекомандує нам автора як футуриста. Блукаючи по бульварах, він, повертівши пальцем у серці своїм дірку, починає „ліричити“, по грудях йому стікає „тепле надхнення“, а прийшовши до дому, вже він у папір загортає „скрівавлену, теплу поему“. Мушу сказати, що в такий спосіб запрезентоване липке мясо поетичного еляборату будить у мені особисто неапетитне почуття. Але... те все було у густі отого самого перестарілого футуризму, що кохався в ще гірших речах, виспівував плювки, недокурки і т. ин. Алеж як ми здивуємось, прочитавши вже на другій сторінці прекрасний і майже клясично бездоганий вірш „Метеор“, де й сліду нема від заповідженого футуризму; так само на стор. 16 досконалу поезію „Катедра“, або на стор. 30 непоганий вірш „Егейське море“. А позатим — низка моряцьких та всяких інших вправ репортажного характеру, злегка ретушованих автором, але не пройнятих чуттям і емоцією. Вони свідчать про мандрівки автора або про його ерудицію, якими, нажалі, не замінити тої пристраси і поетичного шалу, що — за висловом Блока — родить „бушующее жізньою слово“. Коли війне випадково інший дух у вірші „Момент“ (стор. 52), то ритм і тематика („Задуднять, задуднять гармати“, „Тільки вітер по бруках местиме людей і порох“, „Промайне у кривавих очах, мов привид огнений — Європа“) зраджують Маланюка. (Порівняймо хочби Маланюкові рядки: „Тільки вітер в книзі спостережень перелистуватиме роки“, або: „фосфоричним привидом Європа протинає дим височини“). Читаючи Гординського, ми завжди маємо вражіння, що те чи инше, ми вже деінде в трохи іншій формі колись читали. В його „Слові про вождя“ (Ми ч. VI) надигаємо напр. метафори, характеристичні для колеги його Антонича: „За обрій зривається місяця кровю набряклий овоч“, „Зістрілені зорі безшумно спадають у низ“. Вираз „І слава в вічності дзвеніти буде міддю“ мимоволі нагадає нам Мосендзове: „І буде вічність многозвучна греміти тобою у піснях“, а уривок про плугатиря, який викопує з землі шаблю і каск, з деякими змінами бодай чи не віддає один вірш Бажана і т. ин. Висновки з сього напрошуються самі: Гординський поет-еклектик, який ще не виробив власного стилю. Сим пояснюється мозаїчність його збірок, де знаходять собі місце зразки найрізноманітніших літературних напрямів. Нажалі, він до тих своїх зразків не підходить з досить строгим критерієм, який висортовувавби: одне відкидав, друге приймавби. Отже, може

трапитися, що він дасть дуже вдумливий вірш, як „Люксембурський парк“ з прекрасною кінцівкою:

У вічності заблукані статуї
Й малі дитятка всміхнені, які
Не знають навіть, що вони існують.
(*Назустріч* 1936 ч. 7),

а в другому випадку безвартісний репортаж, як „Листівка з над німецького кордону“ (*Назустріч* 1935 ч. 6), а то під одним заголовком об'єднані два вірші різними стилями і вартістю („Два вірші на одну тему“). Алеж твір, що поєднує в собі всі стилі, ми зовемо безстилевим. Якщо поет має певне обличчя, то прочитавши вірш його без підпису, зразу вгадаєш автора. Не можна цього сказати про Гординського. В чутливій на зовнішні впливи вдачі еклектика, який хоче все сумістити („і буревій доби, і квіти, й хмародери“), є та позитивна риса, що він на все відгукується, алеж тут і криється небезпека зблукати у чужих хащах і не набігти власної тропи. Стиль його назавжди може лишитися манерою, себто свідомо обрахованим уживанням певних технічних засобів, а вірші, не пройняті живим подихом життя — римованим репортажем. Поетові не уникнути тоді участі Гоголівського Черткова, що живу душу приніс у жертву спритярському трафаретові. Можемо й дивитися на Гординського, як на літератора, який ще в процесі свого формування. До тогож він у другій збірці своїй споважнів і коли ставитиме до своєї продукції суворіші вимоги, то зречеться й богатослівної реторики писаних за вимогою моменту (або „у порядку соціального замовлення“, якщо висловитись по совітськи) поем, що їх так легко продукувати томами: досить порівняти „Слово вождя“ (*Ми* ч. VI) зі стислою скупістю вислову та електричною наладованістю Липиною „Могили незнаного бійця“ (*Вістник* 1936 ч. 2), віршу теж у діялогічній формі і властиво на ту саму тему.

При багатстві тем у Гординського вражає бідність його ритміки: порівняймо тільки крилаті й динамічні ритми Маланюка (на які досі не звернено належної уваги) або співучі, летючі ритми Сосюри, поета без усякої майже школи та ерудиції.

Невеличка збірка *Черлень*, що скупчує в собі віршовану продукцію другого поета, Юрія Косача, надто нерівна в своїй вартості, щоб можна було подати загальну характеристику. На початку маємо воєнні вірші, що мало чим різняться від сотен інших, на сю тему писаних; на стор. 32 випадковий вдалий натюр-морт („Базар увечорі“), а поміж тим — низка маловизначних віршів на найрізноманітніші теми Цікавіші вірші другої половини збірки, де маємо здебільшого історичні теми („Хрестоносці“, „Портрет кондотьєра“). Тут автор оперує дзвінками й рідкими словами (хлєропікрін, елерони, командори, мотори), сипле технічними термінами, історичними іменами та географічними назвами. Два уривки з по-

еми „Імперія“ (опубліковані в *Назустрічі* ч. 3 за 1935 р.) рясніють такими словами, як Аккона, Романгуру, Олександр, Скамандер, Сезотріс, алькоран, гураган, Нігер, Ганг, Ізонца, Сунгарі і т. ин. Се ті вірші, що їм іронічно наставлена критика дала назву „тромтадрацьких“. Алеж саме в них намічається певний цілком індивідуальний стиль автора. Не можна відмовити тим віршам дуже великої звучності (часто навіть тріскучості); сею звучністю та різнобарвною егзотикою імен вони при першому читанні імпонують, роблять вражіння. Але коли при уважнішій аналізі хочеться вхопити їхній зміст, він стає якимсь невловним. Ми немов присутні при величезному феєрверку, де з гучним тріском ракети зносяться в височинь, але коли ми підносимо очі, щоб доглянути в небі химерні візерунки, які там на коротку мить розквітнуть, — дим вибухів застигає все і не дає нічого доглядіти. Хита автора в тім, що він не вміє розгорнути теми, поставити її в центрі і їй підпорядкувати технічні засоби, які випираються наперед і ту тему заслонюють. Ще Теофіль Готіє рекомендував, шукаючи рідких, не залязених слів, студіювати навіть цінники вин і т. ин. Отже спосіб сей, якщо його вжито, як інші допоміжні способи (рима, алітерація тощо), можна булоб використати, алеж так, щоб він служив поезії, а не поезія йому. Інакше матимемо еквілібристику, упорядковану, але не пройняту творчим подихом матерію. Згадаймо, як загинув у тих своїх експериментах Ігор Северянін, давши властиво одну тільки цінну книжку. Ідея написати поему про імперію (імперію взагалі) цікава, деталі технічних засобів у автора в руках, алеж чи здоає він, не розбивши тему на тисячі скалок, поставити її в лентрі, щоб звідти проміння, радіусами йдучи до периферії, скрщило твір нерозривною єдністю? Кінцевий рядок збірки („На ідолі вершників усміхнений Христос“) здається мені підозрілим, бо нагадує надто відому кінцівку в поемі Блока *Дванадцять*. Можемо сказати на деяку спорідненість Косача з німецьким поетом Фрайлігратом, де знайдемо теж шукання дзвінкої рими (фанданго, мустанга, бумеранга) й подібні егзотичні мотиви, як у Косачевих „Пізаррових товаришах“ в такому ж приблизно оформленні. Інтересно відзначити, що в особі Косача маємо так само, як і в особі Гординського, поета, що впливає не чуттям і емоцією, а інтелектом, намагаючись заімпонувати читачеві ерудицією.

Цілком контрастною є творчість Наталі Лівицької-Холодної. Нехтуючи всіми зовнішніми брязкальцями, вірш її тяжить до найбільш можливої простоти і максимальної емоціональної насиченості. Тут нема нічого від інтелекту та розсудливої обміркованості. Нема ні вибагливої рими, ані культу метафор, ані вишуканих слів, але (і в цьому полягає незбагнута таємниця справжнього поета) ті прості буденні слова у певній ритмічній сполуді, при певній комбінації звичайних епітетів раптом починають світитися дивним відблиском і хви-

лювати читача. Алеж ся простота Лівницької-Холодної не є оригінальна. В цілому поезія її є переспівом поетичного доробку Анни Ахматової, що її стилем і тематикою вона цілком перейнялась. Звідси й звуженість її діапазону.

Найліричніший з поетів молодяку — Богдан Антонич, але він увесь ще глибоко закорінений в творчості Єсеніна. Уся та побутово-селянська астрологія (місяць, сонце-кінь, корова) безперечно звідти. Візьмімо типові для Антонича образи: „куриться із квітів запах, немов з люльок барвистий дим“, „кущ, що родить зорі“, „молився радісним вівсам“, „цвітучий дим, синява муть“, „кіш повний спілих місяців“, „хлопчина з сонцем на плечах“, „скочить сонце, немов сполохане лоша“, „корови моляться до сонця“, „вливається день до долини, мов свіже молоко до миски“. Що вся ся поетика генетично звязана з Єсеніним, не треба й доводити. Досить пригадати собі такі його образи, як: „степь кадіт черьомуховий дим“, „тіхих вод парагуш квелий куріт люлька на ізлуке“, „солнця куст“, „шапку-місяц пригнув“, „на песні мої прольїотса малако твоїх рижіх каров“, „залатою лягушкой луна распласталас на тіхай ваде“, „лашадіную морду місяця“, „мордой місяця сено жевать“, „каврігой хлебною надломлена луна“, „на ветке облака, как сліва, златітса спелая луна“ і т.ин. Іноді такий образ переноситься майже без зміни. Так у Єсеніна: „Рижий місяц жеребийонком запрягалс в наші сані“. У Антонича: „Від воза місяц відпрягають“, або: „запрягши сонце до теліги“. Та й метр і ритм віршів теж зраджують Єсеніна. Але, не дивлячись на всі ті запозичення, у віршах Антонича бренть нота власного ліризму.

Хтось у рецензії вихвалював Антонича, що він знайшов аж 20 різних порівнянь для місяця... Алеж тут саме й криється небезпека для поета. У Єсеніна метафора є на послугу поезії, — у Антонича вона домінує, затемнює зміст, і вірш часто стає тільки звичайним механічним нанизуванням отих метафор. Можна строфи різних віршів його перемішати в іншому порядку (взяти початок одного, середину другого, кінець третього), а читач нічого й не завважить. Метафора — так само як нанизування дзвінких, тріскучих слів у Косача — загрожує знищити поета. І тут, і там хиба конструкції — невміння розгортати тему, зробивши її центральним пунктом і підпорядкувавши техніку. Негативною для поета є й та підозріла плідючість, яку він розгорнув. Се веде до одноманітного повторювання з невеличкими варіаціями отих образів селянської астрології та до переспівування самого себе.

Проте хочеться вірити, що він обмине небезпечні прірви імажинізму, що понад самим краєм їх веде його муза. Побачимо... „Росте трава“ — „росте Антонич“.

Ярослав Дригинич у своїй збірці *Різбля віддаль* за всяку ціну намагається бути оригінальним. Се помітно на його півримах, на химерних, здебільшого внутріш-

но невинувачених, епітетах та чудернацьких образах: „Різиш костисту тишу в гомінку тавэрну“, „у дикій, та зрадливій крові зимних тротуарів“—(11 стор.), „зім'ята самота“—(14 стор), „стрункий ліхтар... переплутав перспектив бульварну льогіку у знак питання“, „геометрично серце відмірює трикутники розгублених думок“—(42 стор.), „вітряк, що хвилює набренілу самоту скамянілих сумерком безмеж“—(10 стор.). Здебільшого ці образи надто штучні, щоб вірші могли робити вражіння ліричних визнань. Вони мов продумані з великою напругою, а змістовне розкриття їх часто нічого не дає. На стор. 31 читаємо дивне визнання автора:

Мов крила вітряка на перегонах вітру
думки нестримно лопотять без льогіки, без сенсу.

Невже він тут підсвідомо дав характеристику своєї поезії?

В сонетах Богдана Кравцева маємо спробу культивувати в українській поезії строгу й викінчену форму. Та й справді, з формального боку сонетам його нічого не можна закинути. Є чергування рим, є всюди витримані „переломи“, як між катренами, так між терцетами. Про перевагу формальних шукань свідчить і лексика віршів. Цікаво, що короткі *Строфи*, де автор не підлягав суворим вимогам форми, багаті ліричніші. Алеж самий факт, що автор для перших спроб вибрав найтруднішу віршовану форму й пішов шляхом найбільшого опору, свідчить про серйозне ставлення до мистецького „ремесла“.

Про прекрасно видану *Пісню пісень* мені важко щось сказати з причин суб'єктивних: я сам не давав би переспівам українського забарвлення з діалектичними формами й наголосами.

Я волів би надати *Пісні пісень* гієратичного стилю архаїзованої мови, який певне краще зберіг би пряні пахощі оригіналу, що їхня егзотика виявляє себе в порівняннях, як „волосся твоє — стадо кіз“, „зуби твої, мов білих овець отара, що з купелі виходять“ і т. ин. Та увагу мою притягає одна річ, що мимо неї критика певно мовчки пройшлаб. Се вміщений у грудневому числі *Вістника* (1935) переклад віршу Рільке „Хлопець“. Сей надзвичайно важкий для перекладу текст вийшов таким блискучим і близьким до оригіналу, немов зраджує перо великого майстра. Мені здається, що маємо тут довід потенціальної сили молодого поета, яку тільки треба скерувати правильним річищем.

Назва *Ріль*, яку дав Ол ж и ч своїй невеличкій збірці, свідчить про надзвичайну скромність автора. Се здебільшого коротенькі вірші по 2—3 строфи. *Ріль* — иншої назви автор для них не знайшов:

Вона суха і сіра. Але ві!
Примкнеш перед камінням у піску —
І раптом чуєш силу вод рвучку
І різкість вітру, що над ними віяв.

Сей вступний вірш — прелюдія, що в ній звучить лаят-мотив цілої збірки. Він — кільце, що міцно вяже до купи всі галузки. Рінь — кождий камінчик її такий сірий, мов нічого не має сказати нам, але перекинь його на долоні, вдивись у нього уважніше — і раптом відчуєш, скільки він може оповісти тобі і про рвучкі хвилі, які століттями шліфували його, переносючи з річища в річище, і про гострий вітер, що горами здіймав їх і шпурляв об стрімчасті кручі берегів. Ті крупинки — тож рінь його днів і вражінь... Проте для поета слова лишаються словами — безвартісною рінню:

Нащо слова? Ми діло несемо.
Ніщо мистецтво і мана теорій.
Бож нам дано знайти життя само,
В красі неповторимій і суворій,

і до грізного Бога, який принесе не благословення форми, а суті, він звернеться з словами:

Ми тобі покладем суходоли під ноги
І запалимо жертви осель.

Цікаво відзначити, що глибокі і вдумливі вірші Ольжича досягають своїх мети без вибагливої рими і чудернацьких, з лексиконів повишукуваних, слів. Я дозволю собі навести цитату ще з одного поета, де найвисшої динаміки віршу досягнуто теж такими простими способами:

Блажитний промінь зза нічних віконниць
Нас раптом владно викликав у ніч.
Що вже плівла, шуміла, поглинала
Хаосом всесвіт, що росла, як буря,
Вагітна шалом, пристрасно, життям,
Переситом могутньої природи,
Що рвала всі забори і ламала
Всі стіни, всі будівлі, всі тіла.
То знявся був вітер. Кинувсь, загудів,
Схопив, зігнув, як дівчину, тополю.

Чи зауважив читач, що в сих рядках навіть рими нема? Запевне ні! Уривок своєю внутрішньою наладованістю, своєю змістовною потенцією і поступовим наростанням її до того пориває і захоплює, що ми й не маємо часу спинити увагу свою на способах зовнішнього оформлення віршу. Та чи ж не є се ознака справжньої поезії, такої відмінної від механізованої „штуки віршування“? Зацітований уривок взято з „Місячної Сонати“ Маланюка (*Вісник* 1936 ч. 1).

Я повернувся наприкінці статті до Маланюка не тому, що мав на меті писати йому апологію (вона ледви чи потрібна й бажана йому). Просто критична стаття, що ставила собі метою зліквідувати його, як поета, подала мені цілу низку думок і побудила аналізувати творчість поетів, здебільша протиставлених йому, щоб визначити за певними об'єктивними ознаками місце кожного з них на українському парнасі.

До речі, ще дещо й про впливи (яж у своїй рецензії знайшов їх і в Маланюка). Отож є впливи різні, і ледви чи знайдеться на світі поет, цілком вільний від них. Я розрізняю

три роди впливів. Перший: поет переймається думками й настроями другого поета (для чого передумовою є спорідненість їхня), перетравлює, пропускає їх через призму власного світовідчуження, особистих переживань і призму даного історичного моменту, а тоді дає твір, на якому лягла вже печать його власної індивідуальності. Вплив другий: поет цілком підпадає чарам іншого, сильнішого за нього, поета і, неспроможний вийти за межі того зачарованого кола, в яке попав, стає сателітом його, творить у його стилі, користуючись його ідеями та образами (згадаймо, як Чупринка попав у полон до Бальмонта). Японці, геніальні імітатори й удосконалювачі, позбавлені суто творчого інстинкту, підносять на щит поета тоді, коли його віршів не вдається відрізнити від віршів обраного ним майстра. Вплив третій — звичайна літературна клептоманія. „Поет“ хапає де що може, аби нагода, і міцні напої оригіналу, на 90 відсотків розведені стопроцентною водицею і порозливані у флакони з етикетками made by NN, стають об'єктом легкого кольпортажу.

Під кінець ще побажання щодо літературної критики взагалі, наївне, але може не зовсім утопічне: як добре булоб, якби у нас запанували чесні методи іманентної критики, незалежні від мінливого барометра особистих і гурткових симпатій та антипатій, якби критик і відносно ворогів своїх керувався шляхетним принципом *suum cuique*, а відносно друзів — принципом *amicus Plato, sed magis amica veritas*.

Станарель

Теплий кожух

В добу Хмельницького був собі такий Бальтазар Граціян, що виховався в Толедо, а потім вступивши до оо. єзуїтів, став професором, ректором і проповідником. Лишив по собі — між иншим — цікавий *Opusculo manual*, кодекс життєвої мудрості. Знаходимо в нім правило: „не мусиш говорити того, що хочеш робити“.

Богато наших сучасників, несвідомі того, послуговуються сим правилом еспанського єзуїта. І для мене особисто — нема більшої приємності, як спонукати їх таки сказати те, що вони прагнуть сховати перед вами. Се спричиняється до висвітлення справи.

Се прийшло мені в голову, коли я прочитав дві, присвячені статтям *Вісника* репліки: одну, стриману і культурну формою статтю п. Є. Брауна (*Myśl Polska* ч. 19), другу — замітку дуже поірітованого автора, який, так як і я, виступає під заборолом (*Biuletyn polsko-ukraiński* ч. 46)*).

*) Першу з статей, „Перспективи“ (*Вісник* ч. VI) переклав *Vint Młoduch*, нажаль не повно і з поминенням закінчення, друга — „Маргінезовий край“ (*Вісник* ч. XI).

П. Є. Браун доводить, що *Вістник* не має радії. Що він і його земляки мають ідею. Стаття так і називається „Маємо ідею“... Ну і слава Богу, скажу я. Як мають, то мають — то їх, не наша річ. Отже й не говорім більше про се. Є, то й є, все в порядку. Але не зовсім в порядку, коли автор (і не лише він) хоче за всяку ціну, щоби ту ідею конче прийняли ми, щоби вона стала і нашою. Проти сього закладає своє veto наша скромність. Так! Наша скромність. Бо ми до того степеня скромні, що вдоволяємося своєю власною ідеєю. На інші не зазіхаємо.

Під тим оглядом маємо вдачу швайцарських „баврів“, які говорять „швідер-дїч“-ом і надзвичайно привязані до своєї власности, до всього свого. А на їх хатках іноді прочитаєте скромний напис: *klein aber mein* (малий, та мій). Комусь може здаватися ся психіка дуже обмеженою. За її обмеженість дуже злостилися колись на „швідерів“ Габсбурги... Але ми її теж маємо. І чомужби її нам не мати, коли порівнюючи з швайцарцями та їх ідеєю — ми не є *klein*, а таки зовсім *gross*, більші аніж многі інші?

А крім того, як я вже зазначив в попередній статті, — я люблю ясну думку. Не люблю, коли вона — за рецептою патера Граціяна — спускається на нас в хмарах диму (хочби навіть і кадильного). Се мене пантеличить, муляє, а маючи ум, схильний розяснювати неясности, я все бачу за такою думкою другу, невисловлену, але дійсну.

В таких хмарах з'являється нам і думка Брауна. Маса у нього дзвінких суперлятивних означень для характеристики його (і не лише його) ідеї. Є тут і про „прімат духа над матерією“; і „місія ратовання людськості“, „розчавлення фальшу, що її затроє“; і про те, що його ідея має „принести світові правду, знеутралізувати ідеологічну отруту, витеребити аж до ґрунту доктринерські помилки комунізму і фашизму, подати абсолютну засаду нового морального ладу“; що та ідея „опромінить цілий наш континент“; що здійснена, буде „найбільшим чином, який був доконаний від часів Христа“ (*sic!*), що є ся ідея — „арка на водах потопу“. А якщо й се вам не вистарчає — так знайте, що вона звязана „з есхатологічною логікою історії“! Коли по всім тим не схочете її прийняти, — то ви є скінчений туман!

Як я прочитав сю тіраду, мені спочатку стало моторошно. Так моторошно, як бідному молієрівському Жеронові, коли „лікар по неволі“ нагло мов кулі з машинового кріса, висипав на його просту голову цілу отару латинських цитатів:

cabricias, arcithurum catalamus, singulariter...

bonus, bona, bonum, Deus sanctus і пр.

Мов очманілий від трійливих газів, бідний пара-Жерон тільки і міг, що промирити:

ah! Que n'ai-je étudié!

(ах, чому я не вчився!)

Воно й не дивно. Мусить бо посідати нелюдську, геркулесову силу ідея, яка має намір покласти на обидві лопатки і комунізм і фашизм, „дагнати і перегнати“ Мусоліні, Гітлера, ген. Франка і Сталіна, засвітити сонцем правди не лиш для нашого континенту, але й для універсуму, і доконати чогось, чого від самого Христа Спасителя людське око не оглядало на землі.

Але коли перший містичний переляк минув, коли до мене вернув мій тверезий розум, я собі подумав: ті всі *cabricias arcithurum* — се по латині, але муситьжеж бути в тій науці пара слів і для ляків, для неуків? Кілька простих, бодай на- таяків на те, що за тою геркулесовою ідеєю криється? Муситьжеж бути щось конкретного за тою абстракцією?

А опріч того, зненацька осінила мене ще й друга думка: отой „новий моральний лад“, „розчавлення отруйних ідеологій“ і пр., се все для цілого континенту (взглядно для всесвіту). Но, а для мене, для нас? Мене в моїй скромній обмеженості нічого не обходять ні континенти, ні всесвіт. Але натомість мене, з моїм хохляцьким вузькодумством, дуже обходять: ми, я, ти, він, усі Грицьки, Хведі, Параски і Векли. Що заповідає для них та „арка на водах потопу“? Ось се питання видалося мені ледви чи не важнішим від щастя континенту і навіть всесвіту. Бо — треба відразу се вяснити — при всій своїй невилічній заміряності, хохол не любить, коли його відривати від ґрунту. Любить обома ногами стояти на землі, лише головою в хмарах. Не навпаки. Як казав преславної пам'яті бувший канцелярист канцелярії війська запорозького, Самойло Величко, „народ наш козако-руський“, хоч „простодушний і правосердечний“, але воліє таки мудрощі „древних предків своїх скито-словянських“. Колиж іноді й дає наповняти голови свої „губительними лікворами“ чужої премудрости, то тільки до певної мірки. Бо що до „лікворів“ взагалі — оковитих так само, як і ідеологічних, — має випробований віковою вправою критичний змісл. Заки випе, потримає до світла, щоби вгадати: що там є?

Не міг вдержатися від сеї, освяченої прикладом батьків, процедури і я. І щож? Показалося, що сам автор статті „Маємо ідею“, мав необережність показати деякі її обриси, які, крізь ту молієрівську латину, так і випинаються назверх. Се мені й допомогло відкрити дійсну суть прикритої „латиною“ ідеї. А по уважній аналізі, в мішанині „есхатологічної льогіки історії“, знайшов я такі хемічні складники (уживаю номенклатури самого автора): „конструктивний імперіалізм“, „середно-європейську унію“ або просто „Середню Європу“ під керівництвом вітчизни п. Брауна, „бар'єру між гітлерізмом і комунізмом“, і „експанзію“, ту ліпшу, чисто ідеалістичну не „германську безмилосердну методу витереблення“...

Тепер мені вже стало легше! Так буває подорожному в пустині, коли проміє собі очі, в які насипали піску.

Автор статті, що принесла *Myśl Polska* не розуміє, що може *Вістник* закинути сій ідеї? Що йому перешкадає її прийняти? Браун пише: „Донцов оцінює ті всі ідеї та історичні програми з точки погляду України. Се йому вільно“, бо автор „розуміє добре то патріотичне „орєтаніє“... Я знову (хоч і без уповноваження Донцова) запитаю: чому дивитися на річи з власної точки погляду є „орєтаніє“, а не звичайнісінька річ на світі? Але сього п. Браун не розуміє. Так само відмовляється розуміти, звідки *Вістник* може думати що в концепції *Zet'u* і *Myśl'i* Київ займає другорядне чи третьорядне місце? Сеж буде ота нова „Середна Європа“, свого роду новий Союз Народів! А „чи Лондон, Париж, Варшава і т. д. є „провінціальними містами“ через те, що належать до Союзу Народів?“

Що до Союзу Народів („най ся преч каже!“ — як говорять „хуцули“), — то невже потрібна його репродукція і нащо властиво? Чи дуже той Союз поміг негусові? А крім того — що спільного з концепцією Брауна має Союз Народів? До женеvського Союзу Народів належать цілі континенти; опріч великих держав Європи — Англії, Франції та Італії, ріжні Уругваї і навіть вимазана з мапи Абіссінія. А „союз“ Брауна має *pignus clausus*, до нього належалиби лише середно-європейські, стисло звязані з історичними споминами п. Брауна, народи. Зрештою Союз Народів — се союз, а Браун говорить про унію, яка не є союзом, а, як всякому правникові відомо, чимсь иншим *de jure*, і зовсім чим иншим *de facto*. Коли шукати аналогії до „Середної Європи“ Брауна, то найдемо її скорше в ідеї *Mitteleuropä* Наумана з 1915 року. І чогоб ми мали тою ідеєю захоплюватися?

Чи захоплювався колись Браун, чи його земляки, ідеями Наумана? Чогож ми маємо захоплюватися концепцією Брауна? Таж він сам пише, що „народ існує на те, щоби дати свідоцтво своєї правді“. Отже?

Автор застерігається, що є експанзія і експанзія, така, що приносить нещастя, і така, що приносить щастя; що є імперіялізм конструктивний і імперіялізм деструктивний. Як АВС (ч. 332) переводить тонку дістінкцію між шляхетним і нешляхетним, кайзерівським *Drang nach Osten*. Але се вже знову тхне молієрівською „латиною“, а на відтінях я не розуміюся. Для мене експанзія є експанзією, а імперіялізм — імперіялізмом. Можуть мені хоч сто разів повторяти про *sab'gicias* або *bonus*, *bona*, *bonum*, як той „лікар поневоли“, я твердо тямлю, що *bonum* є *bonum*, а *malum* — *malum*. Хочби й не знати якими прекрасними епітетами його оздоблювали, хочби за ним і промовляла „есхатологічна лєогіка історії“.

Ні, ні! Ні лєогіка, ні історія тут ніпричім. А вже найменше Христос, бо приписувати своїй ідеї здібність dokonання чину, якого світ не бачив від Христа — се на мою думку зна-

чить перейти, як казав Наполеон, *du sublime au ridicule*.

Ба, колиб се йшло про Спасителя! Ми не є невразливі на величні ідеї. Прамати нашу Ольгу, княгиню дуже „сміслену“, намовляв патріарх царгородський прийняти нову віру, „возлюбити світ, а тьму оставити“, вонаж „поклонивши главу, стояще аки губа напаяема, внимаючи учення“... І не дивно! Бо сеж була наука Христа! А тут — *Mittleuropa*! Чому ж маємо сій останній науці внимати „аки губа напаяема“? Можливо, що ся ідея чудова, але щож?

Теплий кожух, тільки шкода,

Не на мене шитий...

П. Браун питається: щож вам боронить витворити власну, ще універсальнішу ідею? Щож вам боронить з тої Мітельєвропи, з того „гнізда народів“ створити сферу своїх впливів? Зайняти в ній „одне з головних місць“? Що? Брак амбіції. Ми не є такі амбітні... З тим можна звертатися до монархістів-гетьманців, вони все мріють про якусь Лігу Народів, про Схід Європи, пристануть і на Середню Європу. Або до соціалістів. Вони мають розуміння до всяких інтернаціоналістичних доктрин. Лише, що досвід Лярга Кабаллера (або Лярга Каналлера) показав, що соціалісти тратять впливи серед своїх народів...

Не вабить мене і протифашистівський бік ідеї Брауна. Що лихого зробив нам фашизм? Чому ми маємо вірити на слово авторові, що Європа — разом з фашизмом — є у пазурах „суспільного фальшу“? Яка Європа? Європа Альказару? Європа фашизму, яка знищила прокляту доктрину боротьби кляс? Європа гітлерізму, що розчавила комуністичну гидру? Європа, яка видала геніальних суспільних деміургів? Яка, ні щодо високости національного доходу, ні продукції, ні торгівлі, ні зуживання мила не стоїть на першім з кінця місці? Європа, яка високо піднесла прапор правдивого націоналізму, дала приклад невиданого давно напняття віри, неогляданого давно почуття саможертви і організаційного генія, сю Європу маємо ми проголосити гнилою, щоби прийняти концепцію якоїсь нової Мітельєвропи?!

Пригадуються трагічні дні Києва, 1917, 1918 і слідуючі. Пригадуються доптані в порох трикольорові російські прапори на площі київської Думи, пригадуються залізні когорти кайзера, що складали зброю в Білій Церкві і деінде. Пригадується солодкий тон київських маніфестів Леніна і Сталіна, під якими горіла земля обабочи Дніпра. Пригадуються повні ненависти і блілого жаху сторінки Бражньова і інших совітських авторів, перед якими несподівано встала грізна примара нової, їм досі незнаної України, — і я думаю: за гарний, за чудовий, і за великий сей край для якої то не булоб універсалістичної доктрини, хочби не знати яка була за нею „есхатологічна льогіка історії“. Бо край сей має і свою історію

свою логіку. Хто в сім сумнівається, відається небезпечній омані.

Але коли я або інший автор з *Вісника* заговорить таким патетичним тоном, — зараз на нього й накинуться з мокрим рядом: Що за претенсії! Як то, Україна, що „піддається віками безсилу“ Московщині, має права *dasac sie*, коли їй ласкаво відводять місце в Міттельєвропі? „Трудно не добачити в такій поставі якоїсь фантастичної національної мегальоманії, зрозумілої у німців, що мають в своїм пантеоні сотки учених і філософів, а також мільонову армію..., але менше узасадненої у представників слабого українського народу“ і т. д.

Коли я прочитав се, то ледви не зомлів з радощів. Нарешті, не зважаючи на Граціяна, — моїм опонентам таки не вдалося довго затаїти свої думки (про нас), яких не хотіли висловлювати. Отже — *Quod licet Iovi, non licet bovi*?

Такий сенс розумовань Є. Брауна? Тоді з того й треба булоб починати (як робить *Ill. Kurjer*), і всі зналиби про що йде, а не з есхатологій і з спільного щастя рівних з рівними...

І — ніби спеціально, щоби зробити мені приємність — в тон сеї адмоніції Брауна попадає і другий — поірітований автор з *Бюлетиню*.

Він представляє далеку Україну, як глуху провінцію. Самопевним стилем культуртрегера малює сю країну, як таку, де все „просто і ясно“, де люди дуже поверховні і не люблять „зглиблення і аналізи“ („хохли необразованние“ — *Слан.*); де коли і є інтелігенція, то хіба „з першого покоління“ (без гербу!); де нема „широких овидів“, де „простота“ граничить з „простацтвом“ і страшний брак „фінезії“, де недосвідчені і наївні „рутенці“, коли зачинають в своїй „убогій пресі“ критикувати великі мудрощі великих людей — верзуть ка зна що, а нераз на них в таких випадках, просто нападає „рутенська гикавка“.

Правда, що за культура і фінезія тріскає з сих рядків! Нічим публіцисти колишнього *Нового Времени*! чи варто реклямувати свою „фінезію“, щоби скінчити глібовським: „дить капосне“? Тому, що „рутенцєві“ захотілося піти по розум до власної голови? Аякже, ви думали має бути?

Що є більше в сій замітці? Більше? Але ж нічого б і л ь ш е! Нещасний читач, що на неї кине оком, навіть не довідається про зміст моєї статті („Маргінезовий край“), з якою так сальново і так по панськи полемізує автор з *Бюлетиню*.

Але люблю таких полемістів. Бо вони шкодять собі більш, аніж мені. Люблю їх, бо в унесенні зривають самі з себе ма-

ску і починають говорити таке, чогоб інакше ніколи в світі не сказали.

Наприкінці кілька питань: болієте, що ми ще й досі „рутенці“? Направду? А може ви якраз незадоволені, що ми — перестали бути рутенцями? Може якраз звідти ваша іґа? Ми не маємо філософів і вчених? Обійдемося! Як обійшлися без них мадяри і серби. Простаки, мегальмани?

Прошу, розперезуйтеся далі! Можна позичити словник не лише в покійного *Нового Времени*, але і з *Известій*. І всеж таки нічого з того не вийде! Дуже образлива назва була колись „ґези“ (старці) для нідерляндців. Пригадуєте? Чи вона їм пошкодила?

А що до простакства, то

Arystokracja jest bo i u gminy
Jak między szlachtą gmin też bywa czasem.

Так сказав Ц. К. Норвід.

Г. Р.

Масонські таємниці

(Звіт з масонської річниці зїзду, що відбувся в Парижі, при вул. Каде 16, від 21 до 26 вересня 1936 р., який передруковуємо з *Gringoire*.)

Понеділок, 21 вересня, вулиця Каде 16. Імпонуюча низка авт, прапорів у заграбованих вікнах, бездоганна служба; снуються тіні, що їх швидко поглочують дискретні і гостинні галерії дому. Ах, ті галерії! Їх заздрісно береже нахабна і підзорлива до пересади сторожа, що міряє вас з безпримірною докладністю. Як дуже треба бути »в порядку« з »послухом«, щоби перейти ті славні галерії, на кінці яких отвираються величезні двері Конвенту! Се — Конвент! Себто загальні збори, на яких сходиться раз у рік найкраща провідна сметанка французької масонерії.

В порядку, ось і я тут. Маю в кінчиках пальців і мої слова пропуску і семестральні кличі (доброзичливість-добродійність) і мій вік (7 літ і більше), маю квітку-знак (акація). Ну, і я втаємничений в крок майстра (4 кроки, з яких два вправо і два вліво, і треба переступити домовину). Вкінці маю в кишені виказку, цінну виказку делегата моєї льожі; без сеї виказки неможливо булоб ввійти. Ось так щасливо добрів я до мети, і в слушному призначенні моїх прав і привілеїв видано мені малий білий трикутник з вибитим порядковим і контрольным числом.

Я заняв місце в »святині« конгресу, біля кольони »Ж«.

званої кільцею Півночі. Сидять в тій частині «святині» самі учні, які слухають все і не говорять нічого, отже можу бачити й обсервувати відси досхоchu.

Що за цікаве людське збирище! Всі віки! Але найбільше старших панів. Є між ними бадьорі, з фризваною зачіскою, довні дискусійного запалу, які мріють про те, щоби скинути з почесного місця добре «сітуованих» бонц... Є між ними й люди середнього віку, замітніші, що мов кіт за мишею слідкують за нагодою викинути з сідла члена ради ордену, який перестане подобатися. Ті останні цілком віддалилися глухій, але завзятій праці в кульоарах, праці, яка пізніше дасть відчуті свої наслідки, підчас виборів ради ордену. Інші, слабосилі, примхуваті і надуті творять аморфну масу професійних звеличників.

Сього року зізд згромадив 312 делегатів. Одні прийшли з далеких «орієнтів», добре фінансово випосажені регіональними федераціями льож. Інші, професійні урядники, прибули тут в різних гіпотечних місцях, що їх кошта, як і завжди заплатити колись символічна «царівна».

На всі професії (є тут заступлені всі професії, крім фізичних робітників), репрезентовані на зборах, державні урядовці творять вісімдесят відсотків. Альжир, Мароко, Левант, Індокитай, французькі Індії, АОФ (Французька Західня Африка), АЕФ (Французька Рівникова Африка) і найдальші посілости Франції присилають на Конвент сметанку кільоніальної адміністрації.

Зізд рішає про напрямні вільномулярства і дає потрібні вказівки раді ордену. І так нпрм. минулого року вийшов з Конвенту приказ створити людський фронт, якого діяльність може оцінити сьогодні Франція. Питання союзу з комуністами було рішене теж на згаданому зізді.

В хвилині, коли входжу до «храму», відбувається вибір президії. Своїм пливким і протяжним голосом президент ради ордену, Б. (братчик) Пуріо, директор в міністерстві рільництва, подає до відома вислід виборів.

Коли скінчилися вибори і кождий заняв своє місце, серед неможливого до описання гамору, збори приступають до своїх праць.

В поспішному темпі устанавляється десяток комісій для реферування різних питань. Але не відбувається се без поважного тертя, бо становище комісара-референта є предметом зависти. Не є референтом хто будь! Референт буває часто майбутнім кандидатом на загально пожадане становище члена в раді ордену, становище, богате в доходи, протекцію та різного рода привілеї в органів влади.

Вкінці, біля 16 години президія залишає естраду, щоби

зробити місце для театральної виставки. Сценічний твір, що його грають, зветься дуже просто: *Бог пізнає своїх*. Автором його Б. (братчик) Андре Льюрільо, анархіст, ліберал, вільнодумець. Одушевлені Б. буревійними оплесками приймають ту протиклерикальну цілющу росу і покидають салю, щоби юрбою залити найближші ресторани, які робитимуть золоті інтереси протягом цілого тижня!

Так покінчився підготовчий день 21 вересня.

Слідуючого дня в 14 годині починається повне засідання.

На порядку нарад: »Звіт Комісії уласкавлень і мораторій«. Питання важне. Один з Б. взяв на себе ролю обвинувателя. Він завзявся доказати, що між асесорами суду в Гіянні є Б., колись засуджений на каторжні роботи за крадіж. Але обвинувачений Б. приготував собі заздалегідь численних кольоніальних приятелів, які тепер його боронять. Вигляд зборів не можна описати, ті люди обкидуються взаємно обвинуваченнями, витягають п'ястунки. Предсідник реве, прикликаючи до порядку, а достойники з ради ордену, що стоять біля нього, просто виходять з себе. Атмосфера ненависти кружляє над зїздом. Приміст для промовців є буквально залитий. З усіх сторін лунають вигуки. Прислухуємося мовному двобоєві між одним радником апеляційного суду в Парижі і президентом прокураторської палати Альжіру.

Протягом трох чвертин години ті панове з фурією розбирають акти з своїх картотек, секретні документи. Один прокуратор республіки вміщується до справи і розпочинає героїчну боротьбу з іншим масоном, адвокатом. Боротьба кінчиться виключенням з нарад обох чемпіонів, вкритих потом і з вичерпання цілковито безголосих...

Пригода кінчиться; голосування віддає справу найближшому Конвентові, що відбудеться в слідуючому році.

Час не стоїть: в приспішеному темпі залагоджується решту програми, себто зміну 126 статті загального правилника і звіт контрольної фінансової комісії масонської солідарності. Тепер на черзі справа пропаганди; рішається посилити її всіма засобами. Але на се треба грошей, а Б. не є скорі до видатків. Богато з них незамітно виходить.

Накінці відправлено жалібну церемонію в пам'ять померших масонів. Салю бурмоче жалібну літанію: »Стогнім! Стогнім! Надіймося!« і по сій інвокації до »вічного сходу«, куди відійшли ті Б., все кидається до виходу.

В середу, 23 вересня в 9 год. ранку знову сходяться комісії, а пів до третей починається врочисте засідання.

Майже нікого нема ще в тій годині; делегати заняті підкріплюванням сил по сусідних ресторанах. Один за другим, з набіглими кров'ю обличчями — деякі з них на не дуже певних себе ногах — надходять; важко сідають на свої місця.

Питання, обговорюване в тій хвилині, так мало цікаве, що ніхто не перериває собі гутірки, а президія, за винятком вельмишановного Б. предсідника, презентує нам вимовну картину двадцятьох пустих фотелів.

Збори позбуваються неfortunного внескодавця, що зануджує їх своєю «пропозицією додатку до 194 статті загального правильного» і нагло засідання оживляється: на естраду входить Б. Грусіє, попередний президент ради ордену і теперішній президент товариства нерухомостей «Великого Орієнту»... Грусіє — патріарх, той, що його в «галеріях» Б. звуть «акулою ради ордену», здає звіт з своєї господарки. Він подає до відома, що прихід зріс на 1,528.342 фр. 29 сант. в діловому р. 1935-1936 і завдає собі чортівських мук, щоби оправдати такі самі цифри видатків.

Але яке було наше здивування, коли ми довідалися, що чотирнадцятьох Б., службовців «Великого Орієнту», дістають смішно малі платні, далеко менші від платень, передбачених в колективному контракті, опрацьованому Б. Салянгро в його власній особі!...

Несподівано дві третини салі швидко наповнюються. Грусіє зникає з трибуни і президент проголошує:

«Наради над заходами, потрібними, щоб запевнити свободу та незалежність преси».

Се головна точка програми засідання. Зрештою тим разом при вході на салю приноровлено спеціально сувору контролю. Підставою тої точки нарад був обемистий звіт, зладжений 227 льожами і зрадагований Б. Рафаловічем.

Звіт сей присвячено в першу чергу «необчислимо шкідливим наслідкам гнилої (sic) преси, (Le Temps, Le Journal, Le Jour, L'Action Française, Les Débats, Le Figaro, L'Echo de Paris, Gringoire), тої, зненавидженої правої преси, яку треба згнобити; річ не важко виконати, коли взяти під увагу, що ми маємо в наших руках публичну владу і уряд!» Далше пропоновано заходи: м. и. запровадити карні санкції: Зліквідувати сучасне пресове законодавство, а замість того: 1) Полагоджувати адміністраційним судом всі пресові проступки, без огляду на випадок, або особу проступника. 2) Збільшити кару, приноровлювану відносно пресових «клеветників». 3) Значно розширити приноровлювання закону про клевету, навіть у випадках натяків про особи, неназвані по імені.

Адміністраційні санкції булиб такі: 1) Націоналізувати агенції (Аваса, Фурніе і ин.). 2) Створити урядовий комітет, що опрацьовувавби комунікати з ділянки зовнішньої та внутрішньої політики, що їх кожний щоденник і періодик обов'язково поміщувавби. Подумано також про радіо та кінематографічні актуалії і передбачено створити відповідні урядові комітети.

Збори ликують й обсилюють оплесками справоздавця.

Нагло все мовкне. Б. Бревіе, бувший сенатор з департаменту Ізери вступає на трибуну.

— Хочу — каже він — запропонувати вам поправку, або швидше доповнення дуже правильних висновків зі звіту, що ви його саме почувли...

— З резолюцій, що ви їх тут будете ухвалювати, зродиться велика надія і завтра предляться їх урядові при допоміж відповідних засобів (sic). Але, зробім краще. Звернімося до ради ордену з проханням перестудіювати величавий проект створити великий вечірній щоденник, який мавби за завдання поширювати серед мас масонські впливи.

Ентузіязм, що запанував на салі, неможливо описати. Деякі Б. з радости не панують над собою і віддаються братерським пестошам: тричі потирають лицем об лице з рукою, положеною собі взаємно на рамені та вимовляють ритуальні слова:

— «Мабеннаг!» (Тіло належить до костей!).

Вкінці — голосування. Одноголосно їзд доручає раді ордену нарадитися, щоб засновати щоденник.

Четвер.

Працьовитий день. Рано нема ніяких засідань комісій, зате є велика активність в кульбоарах. Пливаємо в океані інтриг. Кожний кут в кульбоарах заповнений гуртками людей, що розмовляють притишеним голосом. Дехто шепоче, приложивши уста до вуха співбесідника. Важать і калькують наперед. Якогось нерішучого Б. тягнуть до виборчої салі, що, як можна догадуватися, є десь на ліво.

Достойники, з широкою, блідо-жовтою стяжкою 33 укладу зір і геометричних фігур — дуже діяльні, урочисті і переконані. Нині вони охоче стискають вам руки, ті добре уставлені жреці, сповнені почестями і доходами. Вони з тимбільшим бажанням вітаються з усіми, що багато з них кандідує до ради ордену. Теперішній президент, що кінчає каденцію по трох роках урядування, є одним з них...

Провідний та виконавчий орган «Великого Оріенту»... Від нього залежить стільки таємничих рішень!

Людовий фронт: робота ордену! Активно маніфестована симпатія для еспанських чер-

воних: робота ордену! Санкції проти Італії: робота ордену! Франко-совітський союз: робота ордену!

Під теперішню пору всі напямні для уряду Блюма, що є урядом масонів, йдуть від ради ордену. Тому, що всіх членів ради всього трицять три для Франції та її кольоній, а щороку перевибирають тільки третину ради, боротьба остра й без пощади.

Голосують. Б. Грусіє дістає президентуру 341 голосами на 374 голосуючих. Інші щасливці: Заборовський, Сімон, Фелісіян Кур (закладник приязни при еспанському «Великому Орієнті»), Вороноф (спеціаліст від малп і від молодження).

Швидше відбуваються вибори масонських судів. Потому починається бурлива дискусія над справою:

Як створити такі економічні умовини, що найкраще використовувалиби та збільшувалиби всі можливості продукції богацтв і запевнилиби правильний обіг і розділ тих останніх.

Саля така повна, що аж тріщить. Питання крайної ваги, бо ставить собі віч-на-віч чемпіонів чистого радикалізму і оборонців марксизму.

На приміст входить герольд радикалів, лисий та бородакий. Що за запал! Який акцент! Але хто його слухає?

Слідує дефіляда промовців: один комуніст, якому бують браво за всі його лайки, паний запалом анархіст, що розділює всі земні добра протягом двадцятьяти хвилин, інші неменше похопні і мрячні. І зїзд приймає майже більшістю звіт льожі «Суасонська ліхтарня», льожі Б. Монс, міністра рільництва.

Хто не тямить активної участі Б. Монс в редагуванні законопроектів, які зміряли удержавнити банки, промисл, обезпеченеві товариства, публичні роботи і всі можливі форми французького життя!

Пятниця 25. Засідання починається в 10 год.

Тема дискусії: Філянтропія, як засіб поширення вільномулярства.

Розгляд сеї проблеми мав дати у висліді змогу висондувати делікатний терен матеріальної допомоги і заманити туди Б.

Поширювати вільномулярство при помочі філянтропійних діл (захисти для убогих, шкільні імпрези і т.п.) се знаменитий засіб пропаганди, але вимагає фінансових вкладів. А Б. шукають радше нагоди до зиску, аніж до втрат.

Предсідником комісії, що займається тою справою, є Б. Вороноф. Зручний вибір: Вороноф се невичерпаний

платник, який дозволяє орденів тягнути з себе останні грошеві соки.

Вороноф пропонує боротися з очорнюванням «Великого Орієнту» в той спосіб, щоби створити комітет, який зайнявся б творенням філантропійних діл. Творені ним філантропійні інституції малиби двигати високо трикутний знак з вулиці Каде. Оплески. Але:

— Такий комітет мусівби мати багато грошей!

Неспокій на всіх кріслах...

— Відкликаюся до всіх лож! — скрикує Б. Вороноф.

Себто фондів домагаються від 377 лож на провінції проти 131 лож париського району. Але таке оподаткування створилоби непропорційний тягар для провінції. Крики переривають промовця. Усі встають. Сиплються лайки. Б., приналежні до лож Парижа і його району, твоярть бльок довкола свого федерального президента, Б. Карона. Вони займають визиваюче становище супроти своїх провінціональних братчиків, обурених перспективою платити пропорційно більше, аніж їхні Б. з Парижа.

Президент підводиться і припинює наради, підчасколи в глибині на ліво приходить до бійки між двома поважними, але ще пристрасними і войовничими пятьдесятьлітками. Звихнена рука і два поломані крісла — се остаточний вислід бійки.

Десять хвилин перерви, щоби дати прийти до себе схвильованим умам і знову здійсмається завіса над невичерпаною темою.

Пропонують посередню розвязку. Але нікому не хочеться платити. Тоді конвент рішає, що найдоцільніше для філантропійної акції масонів буде встрявати до філантропійних кругів і діяти звідтам. Для нас командувати і заряджувати інституціями, що їх наївні, але добрі люди будуть фінансувати своїми грішми! Отже знову запанував спокій і всі можуть собі погратулювати.

Тепер В. С. Б. (Вельми Світлий Брат) Жатфо на естраді. Він має завяття боевика, але незручність ведмеда:

— Ми інтервенювали — каже — в Женеві, в делегацій до Ліги Націй в справі італійсько-етіопійського конфлікту. Наші намагання увінчалися санкціями проти Мусоліні. (Оплески).

— Ми зробили всі потрібні заходи, щоби на домагання одного з правих послів зліквідувати всі тайні товариства — палата послів відповіла масово голосованим довірям для нашого ордену.

(Рясні оплески).

— Вкінці се ми, на прохання еспанського «Великого Орієнту», спонукали велику раду ордену «Великого Орієнту» у Франції заохотити французький уряд до помочі нашій республіканській сестриці Іспанії. Коли наспіла там зброя, сталося се завдяки нам...

Здіймається буря оплесків, але так само нагло стихає. Якийсь фуріят кидається на промовця і приказує йому вмовкнути. Се Б. Бреніє, бувший сенатор з деп. Ізери.

— Бідолахо! — гремить Бреніє, — чого ви не наговорили? Все, що ми тут говоримо, буде повторене деінде. Замовчіть ради нашої безпеки...

Грובה тишина заливає салю. Б. пильно себе обзорюють. Кождий приглядається своєму сусідові без скрупулів, нахабно.

Бреніє трясеться в якомусь епілептичному нападі. Він хоче направити дурницю, що її стрілив Жатфо.

— Ніколи, ніколи — кричить він — французький уряд не посилавби зброї та муніції еспанському урядові! Вельмишановний пане президенте, — благає Бреніє, — я прошу замкнути дискусію про Іспанію і вичеркнути з писемного звіту все, про що перед хвилиною була мова.

Предсідник, якийсь *minus habens* нездібний до власного, авторитативного рішення, нараджується з членами ради ордену і проголошує кінець засідання...

Вкінці ми діждалися суботи. Від 9 рано голосуємо над питаннями, що їх проложать поодиноким льожаам на рік 1936-7.

В 10 годині врочисте прийаття закордонних масонів.

З трудом перетравлюємо важку промову Б. Поль Перрена, завжди однаково пересічного, і в 13 годині бенкет, влаштований «вдовиними дітьми», замикає масонський зізд 1936...

(Перекл. Ж. П.)

Вол. Бірчак

Про Альманах закарпатських письменників*)

Хотівби я написати кілька відірваних від себе, не конче, систематично уложених уваг про деякі твори з того Альманаху. Застерігаюся згоря, що ні не думаю когось учити, як має писати, ні не думаю закладати школи письменників Підкарпатської Руси, а тільки хочу побудити живих, ще не дуже в гординю вбитих людей — до думання й до праці, ясна річ: коли хто хоче думати і коли хто схоче прийняти сих кілька моїх завваг так широко й так спокійно, як я їх хочу подати.

1 Є — чи нема?

Є які закони поетичної творчості — чи нема ніяких? Є які домагання, які мусить сповнити автор, щоб його писання ми назвали поетичним, мистецьким твором? Є такі закони, чи ні? Є закони — чи є повна самоволя?

Є! Списані в книжках, виведені з мистецьких творів великих письменників, є і вроджені в душах великих мистців-поетів. Деякі, загально відомі закони хочу пригадати, опираючися на тих зразках, які нам подає Альманах.

2 Вміти обсервувати — се перше

Хочу описати вівчаря, то найперше й найважливіше: мушу приглянутися йому і знайти в нього такі риси, яких не бачать інші люди. Із тих рис витворю при допомозі фантазії постать вівчаря. Ясна річ, що заки змалюю її иншим, то найперше мушу її сам мати в своїй душі, ясну, виразну. Се може тривати й пару літ, або й ціле життя.

Чи можна змалювати постать вівчаря, що він... вродився на світ, щоб вівці доглядати, їсти сир, пити жентицю, грати на трембіті, бути здоровим, цілувати жінку й т.п.? Чи можна? Змилосердіться над нами! — сеж кождий з нас знає, що вівчар пасе вівці, їсть сир, п'є молоко. Се поезія?! Ні, се не поезія, а цілковитий брак дару обсервації.

Вівчар? Кілько тут мотивів, але їх треба бачити, треба приглянутися вівчареві, рано, в південь, вечером, в час погоди й бурі, послухати його оповідання про його бій з ведмедем, вовком. А вівчарський пес — не може бути мотивом вірша? А криниця, біля якої від віків вівчарі поють свої стада? А явір біля криниці, чи колиби, а ватра, а орел над головою вівчаря й т. д., й т. д.!

Гроші лежать на дорозі, тільки треба їх викопати пальцями, при чому нераз з пальців тече кров. Так і з мотивами: лежать на дорозі, тільки їх знайти.

*) Передруковуємо тут статтю д-ра В. Бірчака про *Альманах підкарпатських українських письменників* під редакцією А. Ворона-М. Храпка, що вийшов в Севлюші — з *Українського Слова*, що виходить в Ужгороді.

„Завжди вчитися обсервувати. Завжди над собою працювати. Кожного дня йти на прохід і бачене описати в 100 рядках — се правдива дорога до письменника!“ — так напояв Флобер, великий французький письменник, свого учня Мопасана. Що наука не була зла, показують сотні оповідань з щоденного життя, які полишив Мопасан.

І нашим альманаховим і неальманаховим авторам треба навчитися обсервувати. Се перше й найважливіше.

З Один великий мотив — не десятки мотивчиків!

Є в Альманаху оповідання М. Диканька *Золоте павутиння*, а в ньому такі мотиви: 1) Чищення перед балем сподень, кабата й камізольки. 2) Стріча з рекрутом університету. 3) Очі, які йому сподобалися й ходження по салі. 4) Стріча з дівчиною, яка любить і яку полюбує автор, відводить її додому, умовлена стріча. 5) Розмова з хазяйкою, в якій жила дівчина. 6) Лист дівчини до автора, що вона має туберкули, тому їде на село вмирати. Адреси не подає.

Чи се оповідання? Новеля? Ні, се реальний опис подій з життя, се матеріял, з якого щойно може бути мистецький твір. Придивімся тому матеріялові. Найперше питання: де тут головний мотив? Поставлене питання — вже дає й відповідь, головний мотив: трагедія молодії дівчини. Теза (твердження): любов, антитеза (протитвердження): туберкули, синтеза: утєча.

Коли так поставимо справу, то побачито, що чищення одежі, стріча з ректором, розмова з хазяйкою мусять випасти з двох причин: раз тому, що не мають нічого спільного з головним мотивом, а ще й тому, що сі мотиви иншого роду, як сірі латки на білій одежі. Коли так очистимо головний мотив від зайвого грузу, головний мотив виступить на перше місце; тепер можемо його поглибити, увійти в душу, переживання молодії дівчини. Ідучи тією дорогою можемо буденне, прозаїчне переживання перетворити в мистецьку цілість — твір.

4. Неправда — не мистецтво!

Мотив мусить бути так опрацьований, щоб ми вірили в його правдивість. Хтось скаже: — А казки, байки? — В тому й ціла штука мистецтва, що ми віримо в правдивість байок та казок, а не віримо в правдивість деяких оповідань Альманаху.

Сільський хлопець сідає на залізничому насипі між рейками, надіждить потяг і вбиває його. Титул: *Смертний потяг*. Автор опрацьовує сей мотив так: Іванко бавиться з сестрою, пекли з болота хліб — тижнями, місяцями не бачуть дома кавалка хліба. Але то їм обридло, зненавиділи болото. „Чиста, непорочна душа хлопця не хотіла болота — треба чогось висшого, шляхетнішого, чогось чистого, красного...“ Сідає отже — між рейки з каміння будувати дім. Потяг надіхав і вбив. Хлопець отже відеалізований, а „потяг... смертний потяг... соромливо, ганьбливо від негарного вчинку мчав, гуркотів далі...“

Оповідання не викликає в нас вражіння, перед нами стає

відразу питання: хто винен смерті Іванка? Відповідь одна: винна дитина, що бавиться на залізничному шляху, винна й мама, що дитини не пильнує. Не винен ні потяг, ні машиніст, що невсиді в одній хвилині стримати потяг. Автор оповідання обернув річ горі дном і хоче втолочити в нас неправду, що Іванко невинен, а винен потяг, але в нас глибоке почуття правди і се почуття правди розбиває ілюзію, яку малоб викликати оповідання.

Автор зробив ще один грубий промах, каже, що Іванко змагав до чогось висшого, шляхетнішого, чогось чистого, красного і — каже йому зробити дурне: сісти поміж рейки. Що є дурне, нерозумне — не може бути чимсь висшим, шляхетнішим, чистим, красним. І се та друга неправда, яку хотіли в нас вмовити автор. Старе правило: неправда — не мистецтво.

5 Деус екс махіна

В *Альманашу* є оповідання А. Ворона *Василька проганяють*. Завязка така: мати проганяє Василька вечером на двір, Василько впертий, уважає, що йому сталася кривда й ніяк не хоче перепросити маму. По стороні Василька стає батько, що його любить. Василь засипляє на дворі.

Три відмінні характери, герой — впертий Василько. Але як скінчити се оповідання? Як? — одно тільки закінчення тут можливе й конечне, мусить впливати з гри трьох характерів, але ті характери треба випрацювати, поглибити. І впертість симпатичного Василька, і тверда любов мами, і лагідний характер батька мусять при кінці злучитися в один акорд, а закінчення має виплисти з того акорду. Але автор оповідання не вглибився в ті характери і не здав собі справи, що закінчення мусить виплисти з характеру дівчих осіб — а впроваджує нову, посторонню силу, яка йому все розв'язує. Деся зпід землі взявся учитель, якимсь дивним дивом. в ночі, знайшов Василька, хоч батько не міг його знайти, привів Василька до хати й казав перепросити маму...

Римляни називали сей спосіб закінчення „деус екс махіна“, „бог з машини“, се тому, що деякі автори не вміли закінчити своїх трагедій і при кінці спускали на мотузку якогось „бога“ і сей розв'язував всі конфлікти. Божок на мотузку не виставляє доброго свідощтва авторові, в дорогу треба вибиратися на добрім авті і досить взяти бензини, біда як авто стане й треба кликати людей, щоб його попихали; так і добре опрацьований мотив має мати таку розгонову силу, що сам доїде до кінця без божка на мотузку й без попихання.

6 Селянин і телиця

Ви бачили, як часом веде селянин на мотузку телицю на ярмарок, веде її по правому боці дороги, — а вона його сіпне, потягне на лівий. Він за нею на лівий, а та через рів і знов на право і знов на ліво, а той бідака за нею й за нею. Стрічні сміються, жартують і мають з чого: селянин, його розум, має вести дурну, в дійсности дурна веде його.

Сей образок завжди мені пригадується, як читаю деякі вірші. Деякі наші стихотворці не вміють зложити вірша, не опанували форми. Хто грає на гуслях, чи на клавирі, щодня мусить вправлятися, щоб не затвердли пальці, хто грає в футбол, щодня мусить копати, щоб не вийти з форми. Деякі наші стихотворці не вправляються — а ліплять вірші. Не пишуть, що їм мотив каже, а бідні скачуть за римами, як той селянин за теличкою.

Тут подам один приклад, *Вісчара* Пойди (стор. 36).

Я жити вродився на світ,
Я жити вродивсь і гуляти...
Біленькі вівці доглядати,
Жентиці пити. Звук трембіт
На умі мати в кожній хвилі,
Здоровим бути, бути в силі,
Любити нарід, волю, край...
І жінку... гей таку мати,
Щоб уміла цілувати,
Йдучи з мною з хати в гай.

Чому така дивовижна фраза: „Звук трембіт (богато, не одної!) на умі мати в кожній (!) хвилі“? Чому? Бо було треба риму до: світ! — Чому тавтологія „бути в силі“? — бо треба було риму до: хвилі. Чому: „жінку... гей...“? — бо треба було заповнити один склад. Чому жінка має вміти цілувати „йдучи зі мною з хати в гай“? Чому? Бо до „гай“ є рим „край“ і т.д.

Отже бачите, як теличка тягає й смикає й сіпає, бачите як не зміст, не думка веде автора — а рими. А що з того виходить — теж бачите.

7 Опрацювання мотиву

Скаржився якийсь якийсь письменник, що не має пригожого мотиву, а другий каже: — Дам тобі красний, цікавий мотив: був він, була вона й разом полюбилися. З того можеш мати ліричний вірш, поему, оповідання, повість, трагедію, чи хочби й комедію. Коротко — все, що тільки хочеш мати.

Був він, була вона й разом полюбилися — ось мотив як богацько-богацько інших взятих з життя. З того мотиву можна все зробити, з того мотиву може бути *Наталка Полтавка* й *Маруся*, й *Ромео й Джульєтта*, й *Не ходи Грицю*, й т. д., й т. д.

Отже опрацювання внутрішньої і зверхньої форми — в красному письменстві — найважливіша річ. На жаль, саме того опрацювання бракує деяким нашим авторам. У нашому молодому письменстві витворюється тип скорописців, що не дбають ні про зміст, ні про форму, а які своїм необдуманим та непередуманим думкам надають форму вірша й думають, що се поезія. На примірах се побачимо.

В *Альманаху* стор. 32, знаходимо вірш:

Плачте очі

Плачте очі, лийтесь сльози,
Щоб потоки стали
Та забрали люте горе,
В морю затопили.

Вийде сонце раннім ранком,
Засіяє в лузі,
Висхнуть сльози, вернесь доля
По сухій дорозі.

Чи перша строфа викликає в нас естетичне вражіння? Яке естетичне вражіння викликає загалом в нас мужчина, який плаче, в якого сльози лються? Вжита гіпербола, сльози мають так лятися, щоб аж повстали потоки, а ті потоки мають забрати люте горе. А потім: чи можна плачем та сльозами усунути „люте горе“ з якоїсь країни? Життя учить нас, що горе можна усунути хіба тільки працею і боротьбою. Друга строфа — ні, про другу строфу вже й не говорім.

Або інший вірш:

Юначе, знай

Юначе, знай,
Що ти живеш
На те, щоб іти
До бою.
Й що рідний край
Колись буде
У всім числитися
З тобою.

Юначе, знай,
Що це не сон,
А ясний день
На ріднім полі.
Що це не гай
І не садок,
А смілий клич:
Ми хочем волі!

(стор. 37)

Що се значить „рідний край колись буде у всім числитися з тобою?“ Тому має йти юнак у бій? Се та ідея, за яку має йти юнак у бій? В другій строфі: гай і садок не є контрастом (протиставою) до смілий клич, з тим самим правом можнаби сказати:

Юначе, знай,
Що це не сон,
А ясний день
На ріднім полі.
Що це не риж
І не вино,

А смілий клич:
Ми хочем волі. — Або
Що це не Хуст,
І не Севлюш,
А смілий клич:
Ми хочем волі.

Чи в змісті вірша що змінилося? Ййбогу, що ніщо. Викликає в нас сей вірш поетичний, піднеслий настрій? Як може викликувати поетичний настрій — груба прозаїчна думка: йди до бою, а за се буде рідний край у всім числитися з тобою?! А ще до того — смішна антитеза.

8 Вата

Ватою називаємо поодинокі склади, або й цілі слова, які нам нічого не говорять, які й цілком не потрібні в реченню, але яких ужив автор тільки на те, щоб заповнити склад. Такою ватою є слова: оцей, той, та, то, гей, десь і тп. Приміром:

У колибі тіснотизько,
Й диму повно — бодай щез...
Тне сопілка — цимбал — дримба...
Полонинський оцей джес. (стор. 25).

Автор вкорочує слово „цимбали“ (3 склади) на „цимбал“ (2 склади), а зате додав непотрібне „оцей“, замість іншого, що малоб зміст та викликувалоб образ.

В іншого автора є незла строфа, але зіпсована, якраз тією... ватою.

Та я зберу наші чари
І роскоші ваші ті!

Та розведу і змерекну
В мої пісні голоснії.

Ватою назвавби я й те, що автор римує: із ним — отруйний дим в першій строфі, а в останній знов: отруйний дим — з ним. Або в першій строфі: синь — син, а в останній: син — синь. І т. д.

9 Мова

Мова творів красного письменства має бути взірцева, на жаль в деяких творах *Альманаха* вона таки скандальна. Наведу кілька примірів. Возьмим найперше варваризми: сполечниця (спільниця, спільничка), милостива (чехізм), акта, настроена автомата, вижадуючи, високофреквенчний, додали пари строям...

Декуди поплутані роди, прим. струм солену (стор. 104), приіменник зі злим відмінком: перед їхньої хати. То знов вкорочено такі речення, що не мають одного підмета. Пр.: „Ще й Параска мучить його, Душу нічку, сплячи в сні“ (стор. 87) — з речення випливає, що то Параска, сплячи в сні, мучить його душу... Або: „Між лілями водограй, якого воду високо кидає сімголовий змії і паде у велику мармурову миску“... (77) і — паде відноситься тільки до сімголового змія — а не до водограя.

Якбито чужинець учився, з *Альманаху* — української мови.

10 Висновок

При кінці поставмо собі питання: Є видання *Альманаху* додатним, чи відємним культурним явищем? Відповідь одна може бути: додатним. Хтось може сказати: як зможе критика виказувати хиби якогось твору, а потім говорити, що се мимо всього додатне явище? Так! Додатним явищем є поява *Альманаху*, бо вона свідчить про життя, зацікавлення письменством.

Критика? Вона має на цілі бажання ліпшого, кращого, досконалішого.

Коли порівнюємо розвій молодого українського письменства на П. Р. із старим „руським“, то знайдемо таку різницю, що в „руським“ вихваляють, кожний твір там геніяльний, а Карабеліша називають геніяльним тай ставлять нарівні — з Пушкіном. Таке відношення до письменства означає його смерть — недавно виказував в *Р. Н. Голосі* Др. Недзельський, що збірка Карабеліша розійшлася на П. Р. в 116 примірниках... Инакше відношення в українському письменстві. Правда, деякі автори потім скажуть, що тому перестали писати, бо їх остро оцінено, але вони й без того були перестали, як ось частина авторів з *альманаху Трембіта*, яких ніхто й не оцінював. Інші будуть гніватися, будуть відмовляти авторові критики всякого права промовляти, будуть його лаяти, але кінець-кінцем таки не в одному признають його правду.

М. Л.

З пресового фільму

Знаний адоратор Союзу Народів і всяких федерацій, соціаліст-драгоманівець О. Бочковський пописується в Канаді. Діло (II XI) подає його промову до Союзу Української Молоді (СУМ) в Канаді. Прелегент поучав молодь, щоб вона не забувала рідну мову, яка „в Канаді живе і не мусить завмерти“. Висловлював ряд незвичайно глибоких і дотепних думок, а саме: що „знати дві мови краще, ніж одну“, що „рідна мова є засобом культури“, що українці „не сміють цуратися своєї рідної мови“. А знати свою рідну мову треба в Канаді українцям на те, „щоб вони збагачували та доповнювали сю молоду культуру і державу дарами своєї народної спадщини“, одним словом, щоб збагачували чужу культуру. А підкріпив свої думки — привчений до жадіння ще в Празі прелегент — тим, що „до сього закликають провідні чинники Канади, що се недавно підкреслив у своїй промові канадійський генерал-губернатор“... Для соціаліста очевидно річ надзвичайної ваги! А дальше говорив про „визволення“ і „відродження“, а головню знову про „рідну мову“ і радив „плекати тип нового канадійського українця“, а сей „новий тип“ має полягати в тім, що „у ваших серцях Україна з Канадою зіллється в щось одне на зразок Швайцарії, де німці, французи й італійці поєднали у висшій синтезі своє швайцарське громадянство зі своєю рідною мовою“... Се все дуже високомудре, але захвалюваний Бочковським як візрєць „новий тип“ українця, який журиться лише „рідною мовою“ та в національнім гермафродитстві шукає „синтези“ — се старий тип малороса, з двома мовами і з одним серцем, що бється для „общаго атечества“... Бідна канадійська молодь, що мусить слухати мамутів шаповалівщини і драгоманівства в наші часи, часи абісінського походу і боїв під Мадридом...

Шаповалівська *Трудова Україна* (ч. 5-6) повідомляє що на зборах *Прогресу* в Празі один член управи „обіззав Винниченка зрадником української нації й нахвалює, що колиб була самостійна українська держава, то соціалістів треба булоб вішати. Радуйся Донцове! Твоє насіння дичини зійшло в молодих душах надзвичайно буйно“. Припустім, але — щож роблять шаповалівці? Чи послули? Де Прага а де Донцов? Чимжеж всі ті могутні соціалістичні організації разом з українськими Лясялями і Марксами не в силі загальмувати ту проповідь „дичини“? Дальше часопись бере в оборону Винниченка. Правда, „можна закидати йому, що занадто багато вірив в людський розум московських комуністів“, але він „був і залишився вірним сином української нації... Борючись за її державно-національне та соціально-економічне визволення. Та й зараз бореться, не зрадив, не відійшов“. Не відійшов — від кого? Від большевиків. Бореться — яким способом? Писанням сервілістичних суплік до Сталіна. Одна з них була недавно вміщена в тій самій *Трудовій Україні*... І се чесне товариство дивується, що людям, які не відчувають по льокайськи — рветься терпець?

Український Тиждень Прага (2 XI) описує, як „українці в Празі святкували день свободи Чехословаччини“ на українським університеті. В своїй промові, проректор С. Шелухин жалював, що наддніпрянці в своїх визвольних змаганнях не пішли шляхом чехів; „вони зробили велику помилку, ігноруючи історичні традиції і державно-правні підстави відновлення української державности, а базувалися на підставах революції, себто підставах мінливих і спірних, а тому, не знайшовши піддержки в Європі, справу програли“. А треба було йти „шляхом дипломатії“ і тоді все булоб добре... Міцні і вчені голови працюють на українським університеті в Празі! Шкода, що з їх наук не могли скористати свого часу північні американці або ірландці. Скільки переворотів

і крові булоб тоді заощаджено, колиб Вашингтон і Де Валера, замість на „підставах мінливих і спірних“, оперлися на дипломатичних заходах! Так само болгари, серби, греки... А втім, чи не можна булоб для наших професорів в Празі, як для французьких генералів, запровадити граничний вік, по яким вони — незалежно від їх геніяльності — мусілиби подаватися в відставку?

П. М. Мас. у *Вістях Українського Наукового Інституту* в Берліні (ч. 7) переповідає спомини Штадлера, який в своїх поглядах цілком розійшовся зі знаним приятелем українців Рорбахом. Штадлер був проти Берестейського миру, бо стояв за єдину Росію, бо берестейська політика „основувалася на фальшивих підставах“, м. и. — „на все більше помітних („дагіншвебенден“) передумовах рорбахівської політики проміжних держав“ („пufferstaatpolitik“)... Шкода, що вчений автор наукової установи в Німеччині не розуміє німецької мови! „Дагіншвебенд“ — не значить „помітний“, а „зникаючий“. Штадлер (політичний москвофіл) хотів отже довести, що передумови антіросійської, рорбахівської, берестейської політики супроти Росії — „зникають“, тому і ту політику треба — на його думку — занехати. Своїм „перекладом“ п. М. Мас. просто перекрутив думку Штадлера. З противника Рорбаха і самостійних „лімітрофів“ — зробив його їх прихильником... Ох, ті учені. Vier und achzig Professoren... Vaterland du bist verloren!

Так сказав мабуть Гайне (коли не помиляємося), як побачив в Франкфурті в парламенті 1848 року самих професорів...

Рідна Мова (ч. 11) доводить, „що Пушкин писав не „на Україну“, а „в Україну“, а на тій підставі, разом з москалем Пушкіним, мають писати так само й українці, які нажалі — „звикли до рабського „на Україні, на Україну“ — *Вістник* вже звертав увагу на абсурдальність вимоги писати виключно „в Україні“, на повну необоснованість сеї вимоги. Але вмовляли в нас, що українці мають писати так, а не інакше тому, що так писав в російській мові Пушкин — се вершок нісенітницї... Щож до „рабськості“ то краще тої теми не чіпати авторові „канви“ з її реверансами...

Громадський Голос — як відомо наймудріша газета в цілій Галичині — приносить ряд ревеляційних заяв. В ч. 39 читаємо: „колиб новий соціалістичний лад заводили не демократичним способом, а через диктатуру і терор, то тоді сей лад бувби запереченням свободи, рівності і братерства“... Який з сього висновок? Висновок той, що коли *Гром. Голос* дає моральну підтримку соціалістично-комуністичному „урядові“ в Іспанії — то він підтримує те, що є „запереченням свободи, рівності і братерства“. Се й давніше було ясне, але тепер маємо самопризнання мудрого органу пп. Стахових і Матчаків.

А вже в ч. 40 таке: метою радикалів, як відомо, є „визволення українського працюючого людю“. „Якби нам хтось доказав, що демократія і соціалізм до сеї мети не можуть допровадити, то ми тоді зрелисьб сих засобів (демократії та соціалізму), а вибралиб другі“. От тобі і маеш! В однім числі пишуть, що коли до „визволення працюючого людю“ ведуть недемократичні засоби, то треба хопитися і їх. А в попереднім числі — що недемократичні засоби не можуть вести до визволення працюючих, а тільки до „заперечення свободи, рівності і братерства“... О, мудрі редактори! Не забувайте бодай, коли складаєте число, прочитати попереднє. Пікантерія ціла в тім, що сі, виключаючи себе тіради, містяться в двох числах тої самої статті — „Демократія, соціалізм і національна справа“... Добру „науку і розвагу“ несуть селу радикальні „публіцисти“.

Ціла преса повна про пановання комуністів і большевиків в мадридським „уряді“, про совітську активну поміч тому „урядові“, про Антонова-Овсєєнка і Розенберга, про офіційні подяки Кабалера Москві за

допомогу, про ген. Горева, про подяку радіостанції в Валенсії совітам і урочистості на їх честь, про урочисто відчитаний лист Мойсея Розенберга до Кабалера і пр. А *Громад. Голос* пише, що Москва еспанському урядові дотепер не помогла нічим (ч. 42 — підпр. *Гром. Голосу*). Не знати про активну поміч Москви „демократичній Іспанії“ — не може *Гром. Голос*. А коли знає і пише те, що пише, то свідомо вводить в блуд своїх читачів. А називається се все „усвідомленням трудящего народу“.

Matin (26 X) доносить, що на соціалістичнім зїзді в Брюселі Вандервельде заявив: „коли мене змусять вибрати між комунізмом і фашизмом, я скажу: все! все! волю я від фашизму... Ми готові заключити союз не знати з ким, хто захотівби боротися з нами за мир, хліб і свободу“. І тому стоїть по стороні Мойсея Розенберга, Антонова-Овсенка і Кабалера... Добре собі запам'ятати: що соціалізм — се допомогова армія більшовізму. Хто хоче боротися з більшовізмом, мусить стати непримиримим ворогом соціалізму.

Газети доносять (м. и. *Chwila* 27 X), що на зїзді 2-го соціалістичного Інтернаціоналу і соціалістичного інтернаціоналу професійних союзів, ухвалено що „оборона республіканської Іспанії (читай: Іспанії Кабалеро-Розенберга-Антонова — *М. Л.*) повинна становити найважливішу журбу пролетаріату цілого світа“. Мусимо собі ясно сказати, що коли соціалістичний інтернаціонал підтримує криваву диктаторську імпрезу Москви в Іспанії, то нашим обов'язком є всякими можливими способами той інтернаціонал і його попіхачів у нас поборювати і демаскувати

Славнозвісний Еміль Людвіг випустив нову книжку — „Убійство в Давосі“. Мова про жида Франкфуртера, який забив в Швайцарії німця Густльофа за те, що Гітлер запровадив деякі обмеження для жидів в Німеччині. Людвіг очевидно звеличує Франкфуртера як „местника за кривди свого народу“. (Так само як *Chwila* звеличує Троцького за інші героїства). На думку Людвіга, стріл Франкфуртера не був правдивий стріл, лише — „символічний стріл“, а „тому і кара може бути лише символічною“... При тій нагоді — за одним заходом — звеличує Еміль Людвіг і убійцю Петлюри, Шварцбарта, а згадуючи Нерона і інших переслідувачів жидівства — називає їх „Петлюрами всіх країн, які від 20 віків гнобили жидів“... (гл. жидівський *Nowy Dziennik* 12 і 13 XI). Подаємо се для відома українських офіційних (скільки їх є!) кругів, щоби припадком через забудькуватість не вибрали колись Людвіга членом Української Академії, не запросили на якусь катедру, в якійсь українській високій школі або не зробили його напр. послом України в Лондоні...

Бібліографія

1) Юліян Тарнович: *Ілюстрована історія Лемківщини* (3 карти і 100 ілюстрацій). Львів 1936. Накладом Видавництва *На сторожі* 8° стор. 285.

2) Франц Коковський: *За землю — Лемківська повість*. З передмовою Богдана Лепкого. *Українська Бібліотека* ч. 42 Львів 1936 16° стор. 128. Обгортка рисунку Едварда Козака.

Ми свідомо поставили поруч себе дві праці: популярно-наукову та белетристичну, бо мають вони багато спільних рис, а не тільки ту саму тематику. Ми майже не знали сього кутка нашої землі, аж в останніх роках зачинаємо ним цікавитися та усвідомлювати його національно. Автор першої систематичної історії Лемківщини пише в передмові, що гордиться своїми рідними лемківськими сторонами, бо там він

находить завжди народну честь, хрустальні характери та незломну тверду волю змагатися за свою правду. Те саме бачимо і в тих лемків, що їх малює в повісті *За землю* Ф. Коковський.

Історія Лемківщини Ю. Тарновича — се легко написана популярна праця, оперта на совісно використаній літературі, українській і чужинній. Автор зачинає свій твір географічним оглядом Лемківщини, пізніше подає історію сеї землі від найдавніших часів аж до сьогодняшнього дня, виходячи аж поза 1918 рік. Праця прикрашена яскравими світлинами, напевно сповнить своє завдання, якщо тільки її належно поширяться. Між літературою не навів автор отих двох праць: Левицька Анна: *Krosno w wiekach średnich*. Nakładem Gminy m. Krosna. Krosno 1933 8° стор. 119; Крукерек Йосиф: *Paweł z Krosna* на ті епоки. Krosno 1935 8° стор. 97.

Твір Коковського повний етнографізму, звичаїв і забобонів, обрядів та пісень, та проте читається цікаво, бо авторові вдалося зручно використати конфлікт між обома героями, що діють під впливом трагічного мусу, немов у грецькій трагедії. Лешко знає тільки одне: „Із роду віку бувало так, що земля того, хто на ній газдував“. Його мозок сверлить невпинна думка: мусиш, мусиш се зробити!“ Те саме відчуває і його ворог Фецьо: „Чую, што не могу покинути землиці, што на ній мій тацьо газдинив, чую, што кедби одтля пішов, тогдa спокою не найду! Я хцу назад мою землю!“

Отсим мусовим трагізмом акції робить *За землю* сильне враження на читача, що радо простить авторові ті промахи, на які вказав Б. Лепкий у передмові.

Л. Граничка

1) Володимир Лопушанський: *Садок вишневий коло хати* Песа на одну дію. Ілюстрації А. Малюци. Видавництво *Українська Культура* Львів 1936 стор. 23.

2) Остап Цюк: *Лебідка* Драма на 5 дій. Накладом Миколи Матвійчука. Львів 1936 16° стор. 64.

3) Яків Косовський: *Ой три шляхи широкі...* Драма з сучасного життя в 4 діях. Накладом М. Матвійчука. Львів 16° стор. 66.

4) Т. Лилик: *В кімнаті ІПУ* — (В більшовицькому „раю“). Драматична картина в 3-ох діях. Львів 1936 стор. 40. Видавництво *Трембіта*.

Повисші чотири драматичні твори видали аж три видавництва, бо наша драматична продукція стоїть тепер під знаком аматорських театрів, що є добрими покупцями у своїй брашні. Істнує вже чи не десяток „драматичних“ бібліотек, що стараються попасти під смак аматорських гуртків та розпродати „дозволений“ вже до вистави наклад „драми“ або „комедії“. Між сею демпінговою повиню драматичної літературщини не маємо ані одного твору тривалішої вартости, немає ані одного дійсного драматурга. Все те тандита, що думає тільки про те, щоб зловити покупця; така собі видавничка „Краківська вулиця“ у Львові. Деколи наші „драматурги“ соромляться підписатися під „своїм“ твором і колись наші майбутні історики літератури робитимуть великі та мозольні розшуки за тим, хто такий автор комедії „Трьох до вибору“, виданої М. Матвійчуком другим виданням у Львові 1936 року (ціна 2 зл. за 40 стор.).

В видавництві з шумною назвою *Українська Культура* — задумує знаний з графоманства „повістар“ видати 18 пес з життя Т. Шевченка — буде се драматична трилогія, її перша частини має зватися *Чорна колиска* і *Садок вишневий* — се перша „книжка“ сього велитенського твору в „українській“ культурі. Дальші книжки такі: *В неволі тяжко*, *Пекло на землі*, *Пекло в хаті* (дальших заголовків ще мабуть і сам автор не вдумав!).

Ми вмісне згадали про проект видання, бож се вже служить до оцінки графоманських писань. Життя великих людей часто давало матеріал дійсним драматичним письменникам. Драматург вибирав важливий момент з життя великої людини і коло того моменту згущував увесь матеріал, будував твір. Автор з *Української Культури* хоче дати

в діяльностях поетову біографію, або, як видавництво пише, бажає представити „суспільне й політичне тло“. Чи се тема аж 18 пес?

В цілій „дії“ *Саджу вишневого* ніщо „не діється“, бо в явах від 1—15 тільки оповідається про панщину та Тараса; в 16 яві з'являється козак, а 17. яву подаємо в цілості: „З сутіни ночі висувається ясна постать Ангела Оборонця й стає на сторожі при Тарасі“... Тут йде за слона, бо вже 18 частина трилогії скінчена! Якби так видавництво зазначило, що твір сей призначений для тих дітей, що ще нічого не чули про Шевченкову молодість — то ще можнаб зрозуміти його появу.

Цюкова в *Лебідка* се немов давня *Казка старого млина* С. Черкасенка. В ній виступають такі особи: зубожілий граф зі сином, богата дідичка з донькою і мельник з гарною мельниківною. Легко додуматися, на якому тлі повстає драматичний конфлікт. Головні постаті якісь безкровні і безвільні люди, далекі відгуки неоромантичної літератури, що то її герої дружилися з мавками та русалками; не бачимо в тих героїв із *Лебідки* нічого, що нагадувало б сьогодиншій день. Хоч українці не брали участі в останній Олімпіаді — всеж такі і в нас тепер люди дещо инакше реагують на життя, як Цюкові дієві особи.

В творі Косовського є хоч трохи сьогочасности. *Ой три шляхи* — се три сини, що один з них пропадає як комуніст, другий як чоловік „шляхтянки“ — а тільки третій працює для свого народу. Сі три сини — се немов Шекспірові доньки з *Короля Ліра*, бо, подібно як там, скривджений батьком син стає пізніше єдиною батьковою підпорою. При добрій руці режисера можнаб сю драму з успіхом ставити в аматорських театрах. Шкідливі тут задовгі монології; непотрібно розказувати про те, що глядачі вже бачили в попередніх явах; здався б гостріший діялог, от хочби такий, як звичайна розмова наших селян, де аж бухає від звязкості та нерідко й дотепу.

Наша література майже не доторкається життя, що його коротають наші брати під московським гнетом. В нас дехто думає, що важливий є „вітер“ з Парижа, що приносить випари еротики та каламбурні дотепи про підглянуті через дірку від ключа події. Драматична картина в *В кітлах ІПУ* не є суцільною драмою. Се один уривок боротьби, що кипить по цілій Україні, хоч не завжди так щасливо кінчиться, як у творі Лилика. Якщо б автор зумів був свій матеріал хоч трохи повязати інтригою, розвиваючи та степенуючи драматичне напруження — то його твір був би дійсною драмою. А так маємо тільки фрагменти в діяльностях. Осип як на провідника цілої України рішуче замало осторожний у своїй праці.

Л. Граничка

Василь Ткачук — *Золоті дзвінки* нариси Львів 1936 накл. автора стор. 76.

Треба авторові признати дві річі: плястичність малюнку і опановання форми новелі. „До хати вбіг як буря... Та як тягнув зі скрині святочну сорочку й портяниці, то вулицями коновки гуділи, ведра клендали. А біля вогню клеїт, прикази, лемент...“ (стор. 37). Тяжко краще віддати в чотирох рядках образ бушуючої пожежі. Подібних місць є в збірці більше. І майже в кожній новелі — стисло унята й ляконічно переповіджена фабула, акція проходить не реалістично, а забарвлена інтенсивним відчуттям. Слідно вплив Стефаніка і Черемшини. Але чи сто зовнішній, бо цілим настроєм, цілою тонацією душі, Ткачук безмежно далекий від тих авторів. У Стефаніка — понурий трагізм, нераз тривожний, хвилюючий виклик. У Черемшини навіть з його „чічками“, „легінчиками“ і Парасочками — поперед всего очайдушний протест, зухвалий глум. У Ткачука все полите лагідно-фіалковим сосом, тихим і покірним ляментом зломаних істновань. Його тематика і настрій — се „мужицька розпука, клопіт, молитва й просьба, — се крик поражених, простих душ“ (стор. 74). Висше скаля його емоцій не йде. „...А на столі свічка догоряла. Іще раз кліпнула, замигала, а потім потахла“ (стор. 70). Або — „потім усі сухими листками припадали до могилки й моли-

лися" (стор. 60). Або — „тай стала непорадна. Сокира виховзла з рук.“ (стор. 47). Або — „а розпука рвала зпід самого ребра шматочки тіла.“ (стор. 33). Або — „а він кинув їм своє серце, аби посікли, бо й так трісло на дві половини.“ (стор. 31) і т. п. Роспач, резігнація, просьба стогін, знесилля... Герої Ткачука не можуть чутися рівними тим, що проти них, що їх кривдять, тим, „що в них серця з каменя.“ (стор. 8). Ті герої хотілиби, щоб на землі і в їх серцях завше було ясно і лагідно, мов — „розсміяні волошки“, мов „мак у житах“ (стор. 24) мов „не-нині теплі руки.“ (стор. 27). Але камінне оточення і камінні люди вимагали іншої реакції. Колиж герої автора на світ зважуються, то хутно ломляться, бо не з доброго тіста ліплені.

По короткім напруженні, якого не люблять і не витримують, знову хочеться їм — не сваритися, щоби не було гніву, бож і „я так само грішний“; хочеться за хвиливе унесення сказати — „простіть мені, як я коли вас образив.“ (стор. 43); хочеться тікати від докорів: — „грішникі, виродокі!“ (стор. 55). Такому недойшлому ворохобникові хочеться знову, щоби в його душі „замаяв листочок доброти“ (стор. 56), щоб йому стало „легонько“ (стор. 57), щоби гнів, образа, протест, все було забуто, щоби можна було помріяти про світ без людей, „що в них серце з каменя“; про той світ, коли „може буде вже лагідне життя“ (стор. 43)...

Коли читаєш се, коли погрузаєш в сей безпросвітний і безнадійний, мов похоронний дзвін, настрій, хочеться, хочби не знати якою ціною вирватися з нього на свіже повітря. Хочеться голосного крику, чогось зухвалого, яскравого, певного себе — життя, а не потульного вмирання. Але в творчості Ткачука того даремно шукати. Автор каже, що малює нашу дійсність такою, якою вона є. Ні, таксо виключно страждальницькою, такою загальюканою, повною такого безпротестного сієргієтніства, та дійсність, навіть на селі, не є. Єлейний темперамент письменника сю дійсну дійсність йому заслонив. р. о.

М. Мочульський — *Опалева мряка* Львів 1936 В-во *Ізма-рред* стор. 123.

Новелі розтягнуті, часто без властивої акції, з масою зайвих описів і слів. „Кава“ — садиться на гумор — але нудна; „Мумія“ — мелодрама, що не залишає ніякого вражіння в читача; „Заповіт Вишеньки“ і „Останнє різдво“, „настрєєві“ образки в душі забутого вже тепер третьорядного наслідувача Чехова в українській літературі — Леоніда Пахарецького. Розтягнута і мала й „Опалева мряка“. В тім самім дусі і інші новелі, сентиментальні, але без тіні справжнього чуття. Теми „драми“ невдачників в стилі початку нашого віку, з їх старомодним реалізмом, з манекінами замість дієвих осіб, „чутливі“ і „жалісні“. Не-потрібні російські слова — „чайок“ (стор. 33), „красива“ (стор. 34). Літературний смак *Ізмарреду* ніколи не визначався вишуканістю, але сею збіркою видавництво „перевисшило“ само себе. р. о.

Євген Храпливий — *Сільське господарство галицько-волинських земель 229 таблиць, 17 діаграм і 3 мапи* Львів 1936 накладом фон-ду *Учителів, Братів мої* ч. 20 стор. 352.

Автор, відомий теоретик і практик агроном представляє в своїй праці всі ділянки з обсягу сільського господарства на українській етнографічній території в польській державі. У вступі обговорює простір і населення тих земель і природничі умовини сільського господарства, а спеціально розподіл нашої території на природничо-господарчі смуги, який перевели різні автори. Тому, що цілий ряд чисел з обсягу ріл-ничої статистики відноситься лише до воєвідств, автор подає числа для етнографічно-української території таким способом, що бере в цілості 3 галицькі воєвідства, західну Волинь і Полісся і схематично $\frac{1}{3}$ Люб-линського воєвідства. Треба однак підчеркнути, що до більшості пи-тань, обговорених в книжці є публікувані статистичні числа по пооди-ноких повітах і булоби більш доцільним визначити етнографічно укра-

Інську територію точніше по повітах, а в таблицях подавати числа не по воєводствах, але по природних смугах.

Зміст наступних частин книжки слідує: розподіл ужиткової площини, обріб ріллі та плекання рослин, сіножати і пасовиська; сади та огороди; лісові ґрунти, невжитки та інші ґрунти; плекання сільсько-господарських тварин; побічні галузі сільського господарства; земельний устрій; висновки. Вже з цього вичислення поодиноких розділів видно, що автор представляє всі майже питання з обсягу сільського господарства. Точкою виходу є для нього рілля — статистика оголошена у виданнях Головного Статистичного Уряду в Варшаві, яку подає по поодиноких 6-ох воєводствах, відтак представляє факти, часто й еволюцію поодиноких явищ, рідше генезу.

Не маємо тут змоги прослідити ці факти, які автор подає. Спираємося на кількох, спеціально цікавих. В розділі про розподіл ужиткової площини довідуємося, що сільське господарство селян далеко більше інтензивне під оглядом розподілу землі від господарства дідичів: багато висший у селян відсоток ріллі, а далеко низший невжитків. Справді збірка збіжа з 1 га більша у великої посілости, але плекання інтензивних культур, як льону, конопель, тютюну, садів, се річ майже виключно селян.

Цікавий є факт, що мимо загальної павперізації селянина його господарка не йде — порівнюючи з передвоєнними часами — в напрямі інтенсифікації. І то спеціально в Галичині, бо на Зехідній Волині видно поступ. Видно се і з того, що в Галичині управа жита збільшилася, а управа пшениці зменшилася (на Зах. Волині відворотно), також зменшився збір з 1 га, який виносить для жита в Галичині ледви 9·8 (перед війною 11·5), на Волині 10·0 (перед війною 9·0), коли приміром в Німеччині на багато гірших ґрунтах збирають з 1 га 15·4 сотнарів.

Добре опрацьований розділ про пасовиська, які займають велику площу (1.115 тис. га), належать в 80% до селян і до громад, та є лише виїмково загосподаровувані інтензивно, переважно лежать невжитками. З розділу про плекання сільсько-господарських тварин довідуємося про спадок числа тварин, спеціально свиней, в Галичині, порівнюючи з передвоєнними часами, себто забезпечення людности тваринами подвійно впадо через сильний приріст людности в тому часі. Автор підчеркує надмір коней в селянських господарствах, який є впливом традиції, та не відповідає теперішнім потребам, брак забезпечення численних дрібних господарств коровами, ніхиті плекати кози в дрібних господарствах, тощо.

На перенаселення села може бути головним ліком інтенсифікація господарки: зменшення невжитків, поправа господарки на пасовиськах, підвищення збору з одного гектара, збільшення плекання інтензивних рослин, відповідна годівля домашніх тварин, головно коров, яка може піднести в двоє дохід селянина. Другою конечністю є аграрна реформа, яка збільшилаби земельний фонд місцевої людности; спровадження поза місцевого елемента на перенаселене село — й то найбільше перенаселене в цілій Європі — є нічим неоправдане. Дорогою підйому господарки села можемо приступити до уздоровлення господарчого життя цілого галицького загалу.

Книжка д-ра Храпливого є цінна, подає численні факти, ніким в нас незібрані і в більшости незнані. Весь матеріал зібраний і опрацьований з великим накладом праці. Дрібні застереження мої йдуть в двох напрямках. Я вже згадував, що видається мені краще оперти працю на статистичних матеріалах повітових, а не воєводських, та подавати статистику не за воєводствами, які не є ні природними, ні господарчими, ні історичними одиницями, але за природними смугами. Друге, автор, спец від нашого сільського господарства був дещо за скромний, він старався подавати факти, але за мало дає до них своїх зауваг, в якихби наведені прояви й їх еволюцію пояснював, і давав вказівки нових напрямів нашої сільської господарки. Ці застереження другорядні в порівнянню до вартости всієї книжки.

Володимир Кубійович

Від Адміністрації

Дня 15 грудня замикаємо рахунки і книжки за біжучий рік; тому просимо всіх вирівнати належність за кольпортаж і передплату (*Вістник і Квартильний*), як найскорше. Рівночасно подаємо всім витяг конт і сальдо належитости до кінця 1936 р. або надплату на 1937 р.

Пригадуємо заступникам, кольпортерам і прихильникам, що січень — місяць видавництва *Вістника і Квартильного Вістника*, а тому пропонуємо:

1) Повести широку пропаганду на місцях за поширенням видавництва.

2) Налагодити справу систематичної кольпортажі *Книгозбірні і Квартильного Вістника*.

3) Припилювати, щоб довжники заплатили належність за минулий рік і стали передплатниками на 1937 р.

Пропагандивні реферати, запрошення до передплати, чеки ПКО, можна дістати в наших заступників, або Адміністрації *Вістника* у Львові.

Подайте адреси своїх знайомих, Читалень Просвіт, Кружків Рідної Школи, бібліотек і інших товариств, на які ми вишлемо запрошення до передплати *Вістника* на 1937 р.

Перегляньте книжкові списки бібліотеки або вypoжичальні у Вашім місті і постарайтеся, щоби там видання *Вістника*.

Книгарням, кольпортерам, передплатникам, які не вирівнали рахунку за *Дурман Соціалізму*, стримаємо чергову (IV) книжку *Квартильного Вістника*, що вийде в грудні під наголовком *Маршал Внеред* (Блюхер).

Повідомляємо, що передплатники в Румунії, щоби не мати затримки в одержуванні *Вістника* мусять поспішити відновити передплату на рік 1937 в нашого заступника дир. Л. Киселиці. Les Kyselyca Cernăvți str. Andrei Saguna 2/1 (бурса ім. Федьковича).

Попереджуємо ПП. передплатників за кордоном, що не можемо давати в борг більше як одну книжку; тому просимо як найскорше відновити передплату на 1937 р.

Хто з передплатників в краю і в Чехословаччині пришле річну передплату до кінця грудня 6. р. платить за *Вістник* лише зл. 20.

Закордонний передплатник, що одноразово в тягу місяця грудня вишле зл. 25, буде мати заплачений *Вістник* за цілий рік.

Вп. Василь Свидригайло учит. Прикарпаття, подайте свою адресу.

Вп. Дм. Геродот Букарешт, з Вашого поручення виплатили таким фірмам: Сільському Господареві та Українському Пасішникові зл. 18'80; в-ву *Дзвони* зл. 12.

Вп. п. Е. Пастернак Данціг зл. 9'75 одержали за Тов. *Галич*.

Книжка Торговля *Дім Книги* Париж; „Насус“ Бельгія; М. Ригас і В. Грошко Франція; Інж. А. Ліпа, Інж. А. Зубенко, Др. О. Ольшевський Чехія; П. Задоретський; М. Заплітний дол. 1; Е. Ляхович дол. 3; о П. Понятишин дол. 7; Т. Будзінський дол. 3; А. Борах дол. 7; М. Білик дол. 2; А. Щигол дол. 2; М. Дудра дол. 4; С. Малиса дол. 4; А. Гладун дол. 3; Р. Голембіовський дол. 5; В. Скебело дол. 3; В. Гелльнер дол. 3; М. Леськів дол. 4; І. Харамбура дол. 3; М. Пізнак дол. 3'50; В. Різник дол. 3'50; П. Мигаль дол. 3'50; Мгр В. Душний дол. 8'50; Організація Держ. Відродження України дол. 5; А. Серета дол. 7; Н. Нововірський дол. 3; всі в Америці — гроші одержали книжки вислали.

За приєднання нових передплатників дякуємо: С. Симкові Познань; о. Т. Волохатюкові Канада; Мгр Володимирів Душникові (18 пер.) Америка; Б. Гошовсь (ому Золочів; Олені Крехмалюківні Купчинці; Х. Бортникові Радивилів; Т. Лап'чакові Краків; Остапові Мілянкові Товмач; Мгр З. Федькові Копичинці; В. Кіпріянюкові Варшава.

Вп. інж. **О. Турушанко**, Чернівці, замовлені книжки переслані через п. Дм. Геродота.

Хто знає, просимо подати нові адреси таких осіб: Яків Куник, Вербіж; Казимир Врублевський, Краків; проф. Зарицький Мирон, Львів; Катерина Іваненко, Чесанів; Василь Ткач, Тома Кордуба, Тернопіль; Мирослав Осадчук, Отинія; Василь Ковалюк, Кути Старі; мгр Володимир Пеллех, Солотвина; Микола Паснак, Добринів; Ярослав Кривяк, Мостиська; Ольга Мильнич-Воробкевич, Перемишль; Гавриїл Пиців, студ. Рембартів; Микола Воробець, Heights Inekson Америка; Микола Стецишин, Ломжа; Василь Цибух, Болшівці; Олімпій Мазур, Вербче; Марія Ковалик, Перемишль; Богдан Паливода, студ. Варшава; Григорій Льона, Краків; Іван Сайко, студ. Радошівка.

Вже по видрукуванню їх імен вирівнали належитість за *Вістник* і *Книгозбірню*: Т. Винник, Білосточок; І. Семольський, Вістова; Еміль Пушкар, Варшава; Бібліотека „Книжка“ Рідної Школи, Броди; І. Гриник, студ. секція, Содова-вишня; Т. Оболончик, Крем'янець; Читальня „Просвіти“, Поториця; Др. А. Перегінець, Станиславів; Р. Білатор студ. за К.; Чорноморе Львів; Ізидор Вараниця, Познань; В. Гнатів, Галич; Н. Микитівна, Шамотули; Виліл УЦК, Каліш. **За кольпортаж:** Народний Базар, Сокаль; Т. Рудий, Носів; Олександр Ясеницький, Станиславів; Антін Мельник, Корчин.

Хто хоче комплектувати *Вістник*, *Книгозбірню*, *Квартальник*, можемо ще служити окремими книжками, як рівнож маємо на продаж кілька комплетів *Вістника* за 1933, 1934, 1935, 1936 р. р. в ціні зл. 25 за комплет і *Книгозбірні* 5 зл.

Пошукуємо кольпортерів на повіті: Заліщики, Броди, Добромиль, Сарни, Любомель, Жовква і Францію.

Попереджуємо, що і в 1937 р. будемо здержувати висилку *Вістника* в краю по двох незаплачених книжках, а *Квартальника* і новозголошені передплатники відстануть в борг лише одну книжку.

Вп. **Д. Гарасимюк**, Берлін, переданих Вами кілька місяців тому через інж. **Юлія Гошовського** зі Стрия 42 зл. передплати за *Зарвео* дотепер нам не доручено.

Мимо кількакратного упізнання не вирівнали належитості: М. Коцко Стрий 1; Станислав Слободян Корнев 1'50; Ірена Кушлик Пяновиці 5'50; Читальня Просвіти Хлівчани 1; Осип Кузьмич Буенос Айрес 2'50; о. Р. Качмарський Monpavia Calif 8'25; Іл. Лобода Шарпанці 1'50; др Роман Смал-Стоцький Варшава 4'80; В. Новосад Бучач 1'50; П. Семчишин Мшанець 2'20; І. Максимович Яворів 2'95; М. Томчак Білобжегі 2'70; Володимир Таратуський Борислав 1'50; Ананій Мельничук Білорів 15'75; Петро Ординський Нью-Йорк 4'80; Тимофій Крилик Буенос Айрес 6'50; Віктор Цимбал Буенос Айрес 4'50; К. Андрушишин Вінніпег 3'75; М. Пашук Судбери Канада 2'50. **За кольпортаж:** Мгр. Степан Гарасимович Заріче 2'20; Григорій Галаджун Львів 9; М. Гаврилюківна Старі Броди 7'50; Дмитро Гавронський Бужанка 17'25; Василь Деркач-Гнатушків Ямниця 11; Українська Книгарня Антикавря Зборів 1'30; Лука Клевчук Красноставці 15'75; Данило Колос Черняхівці 11; Лата Теодор Борислав 9'50; Іван Калиняк Станиславів 12'75; Григорій Міняйлик Коломия 14'10; (Далі буде).

Вп. д-р. **М. Добромиль** Грималів 50 зл. для Наукового Т-ва ім. Т. Шевченка у Львові передали; Вп. **А. Калужний** Ковель виплатили В-ву „Дніпро“ зл. 1'80 і „Червона Калина“ зл. 1'25.

При заграничних поштово-чекових посилках чеки переписують у Варшаві з помилками і тому повстають непорозуміння. Тому належитість за кольпортаж книжок видавництва і передплату *Квартальника* і *Вістника* з Америки, Аргентини і Канади, просимо висилати в доларах в грошових листах. (1 дол. = 5.30 зл.). Не відповідаємо за гроші прислані нам в звичайних листах.

Хто має X і XI книжки *Вістника* 1936 р. просимо прислати нам взаїну за інші.

Errata:

В вірші О. Теліги в XI книзі в 4-й строфі в 4 рядку з гори зам. „І значать дні — не сірим, а червоним“, має бути — „І значать все не сірим, а червоним“.

Нові книжки

Др К. Чехович — Постать Мойсея в творчості І. Франка Львів 1936 ст. 16 надбитка з „Дзвонів“.

Сільський Господар календар на 1937 рік Львів 1936 ст. 230.

Инж. Ів. Прокопів — Алькоголізм і народне господарство Львів 1936 вид. „Відродження“ ст. 39.

Петро Воїн — Еспанія вид. „Дешева Книжка“ Львів 1936 ст. 32.

Ром. Завадович — Покарані калатка комедійка вид. „Світ Дитини“ ст. 28 Львів 1936.

А. Лотоцький — Козак Байда істор. оповідання вид. „Світ Дитини“ ст. 80 Львів 1936.

О. Терлецький — Історія України від 1782—1917 рр. Львів 1936 ст. 104 вид. „Просвіти“.

Проф. І. Огієнко — Наука про рідномовні обов'язки вид. „Рідна Мова“ Жовква 1936 ст. 72.

Микола М. Палій — Молода Італія в-во „Проміні“ Львів 1936 ст. 45.

Улас Самчук — Віднайденний рай Львів 1936 Бібліотека „Діла“ ст. 166.

Проф. Вал. Горбачевський — Ідеократизм ч. 2 — релігія Мукачів 1936 ст. 52.

О. Подільський — Псалми Тернопіль 1936 ст. 87.

Др В. Залозецький — Рефлексії з посмертної вистави Олексі Новаківського Львів 1936 ст. 22.

Ф. Дутко — Великий гетьман істор. роман вид. „Укр. Культура“ ст. 240.

Ант. Лотоцький — Княжна Гануся „Світ Дитини“ ст. 36.

Р. Єндик — Білі ночі вид. „Ванне Гроно“ ст. 120 Львів 1936.

Історія України. Військи — вид. Ів. Тиктора Львів 1936 ст. 568.

Я. Косовський — Ой три шляхи широкії драма Львів 1936 вид. М. Матвійчука ст. 66.

Друк О. — Лебідка драма Львів 1936 вид. М. Матвійчука ст. 64.

Українська Педагогічна Вистава у Львові Львів 1936 вид. „Рідної Школи“ ст. 16.

Др М. Литвинович — Нарис хлібороб. політики Станіславів 1936 накл. автора ст. 148.

Вол. Шапін — Орден бога сонця Львів „Ізмарад“ ст. 48.

Олена Ржепецька — Вічне полум'я оповід. Львів 1936 „Укр. Бібліотека“ ст. 128.

Далекий Схід Вид. Ради У. Н. Ком. у Манчжу-Ді-Го Харбін 1936 ст. 84.

В. Ткачук — Золоті Дзвінки нариси Львів 1936 накл. автора ст. 77.

Пам'яті проф. В. Біднова зацідання укр. істор.-філ. т-ва в Празі Прага 1936 ст. 32.

Бог. В. Нижанківський — Автор говорить... нарис вид. Р. Цьонки Львів 1936 ст. 46.

D. Dorosenko a I. Rypka — Polsko, Ukrajina, Krym a Vysoka Porta v prvni pol. XVII. stol. Praha 1936 ст. 32.

Olgerd Górka — Rola ludzi i warunków w tworzeniu Europy Wschodniej XX w. st. 33.

Надіслані журнали

Проблем Прага ч. VII—X.

Просвіта ч. 6, 7.

Літопис Червоної Калини ч. 11.

Рідна Мова ч. 11.

Жіноча Доля Коломия ч. 21, 22.

Нова Хата Львів ч. 21.

Місіонар Пресв. Серця Ісусового ч. 11.

Відродження Львів ч. 11.

Дзвіночок Львів ч. 61.

Нива Львів ч. 10.

Українське Юнацтво Львів ч. 11.

Обрії Львів ч. 27—28.

Українське Слово, Ужгород ч. 41.

Будівничий Церкви ч. 11.

Рідна Школа ч. 20, 21.

Голос Нації ч. 18—19, 20, 21.

Шлях Молоді Львів ч. 14, 15.

Перемога ч. III.

Bunt Młodych Warszawa nr. 17, 18, 19, 20.

Myśl Narodowa Warszawa nr. 42, 43.

Biuletyn Polsko-Ukraiński Warszawa nr. 44, 45.

Ost Europa Berlin nr. X.

Prosto z mostu Warszawa nr. 44, 45.

Zet Warszawa nr. IX, X.

Simali Kaskasya Варшава nr. 27. Przegląd Współczesny Kraków nr. IX, X.

Wschód Warszawa nr. 2—3.

Oriens Kraków nr. IX—X.

Ukrainian Youth, official organ of the Ukr. Catholic Youth League Chicago nr. 6.

Tęcza Warszawa nr. X, XI.

Калосьє Вільня ч. 4.

Вольное Козачество ч. 208.

„О Б Р І І“

Ілюстрований літературно-мистецький і науковий тижневик

Видає і редагує:
БОГДАН КРАВЦІВ.

Передплата річна — 5.— зл., піврічна — 2.60 зл.,
квартальна — 1.40 зл., місячна — 50 гр.

Адреса Редакції і Адміністрації: **Львів, Земляковського 2.**

В-во „Українська Преса“

Видавець Іван Тиктор

Видає:

1. Новий Час щоденник, Львів, Косцюшка 1/а.

Місячна передплата 3.— зл. Точні передплатники дістають що місяця »Історію Українського Війська« по одному зшиткові за доплатою 40 гр. на кошти опакування й пересилки.

2. Наш Прапор Львів, Косцюшка 1/а.

Ілюстрований часопис, виходить тричі в тиждень. Точні передплатники дістають безплатно щомісяця книжку — премію, видання »Української Бібліотеки«. — Передплата разом із книжками »Української Бібліотеки« місячно 1.95 зл., чвертьрічно 5.55 зл., піврічно 11.10 зл.

3. Народня Справа Львів, Руська 18.

тижневий часопис для села. Крім цікавого всебічного матеріалу, дає допомоги за страти в худобі (40.— зл. коли передплатник доріже м'ясу, а 60.— зл. коли худобина згине сама). Для погорільців не-гайна поміч у сумі 20.— зл. — Передплата місячно 0.90 зл. Чвертьрічно 2.50 зл., піврічно 5.— зл.; річно 10.— зл.

ГОЛОС НАЦІЇ

суспільно-політичний тижневик, який правильно підходить до опрeдeлення, оцінки і завдань націоналізму.

ГОЛОС НАЦІЇ

займається всіми справами і питаннями всіх ділянок і галузей нашого суспільного життя і нашого національного організму. На се все знайде-те відповідь на сторінках „Голосу Нації“.

АДРЕСА: Львів, Міцкевича ч. 11 І п.

Конто розрахункової карт. 133.

Передплата: міс. — 60 гр. чвертьрічно — 1.60 зол. піврічно — 3 зол.,
річно — 5.50 зол.

11 12531

1936 Р. 4 кн. 12

3 число

„КВАРТАЛЬНИК

Д. ДОНЦОВ

ДУРМАН СОЦІЯЛІЗМУ

ц. 150

Квартальник Вістника

ч. 1 1936

Д. ДОНЦОВ:

Ц. зл. 1—

ПАТРІОТИЗМ

ч. 2 1936

Д. ВАРНАК:

Ц. зл. 150

ТАЄМНИЦЯ ОРГАНІЗАЦІЇ

ч. 3 1936

Д. ДОНЦОВ:

Ц. зл. 150

ДУРМАН СОЦІЯЛІЗМУ

Книгозбірня Вістника

ч. 1 1934 р.

М. Острівська: МУСОЛІНІ

Ц. зл. 1

ч. 2

М. Макишевський: ВОЛОДАР

Ц. зл. 2

ч. 3

М. Антонович: ГЕРРЕС

Ц. зл. 1

ч. 4

Р. Бидик: А. ГІТЛЕР

Ц. зл. 1

ч. 1 (5) 1935 р.

Д. Варнак: КАРДИНАЛ МЕРСІС

Ц. зл. 1

ч. 2 (6)

Л. Мосендз: ШТАЙН

Ц. зл. 150

ч. 3 (7)

Д. Варнак: ДАНІЄЛЬ О'КОННЕР

Ц. зл. 1

ч. 4 (8)

В. Темляк: ВОГНИСТИЙ ХРЕСТ

полковник Ля Рок

Ц. зл. 150

В АМЕРИЦІ набувати Вістник: Книг. М. Сурмача,
103 Ав. А. Нью-Йорк.

ЦІНА КН. 2'20 зл.

Видає: Ольга Бачинська. За редакцію відповідає Іван Устимович
Ред. і Адм. — Львів, Чарнецького 26 м. 21.